

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YUSUF ATILGAN'IN ROMANLARININ PSİKANALİTİK AÇIDAN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez, 05.10.2005 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Tarık ÖZCAN

Danışman

Prof. Dr. İbrahim KAVAZ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Bahadır KÖKSAL

Üye

Yukarıdaki Jüri üyelerinin İmzaları Tasdik Olunur.

Doç. Dr. Ahmet AKSİN

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YUSUF ATILGAN'IN ROMANLARININ PSİKANALİTİK
AÇIDAN İNCELENMESİ**

HAZIRLAYAN

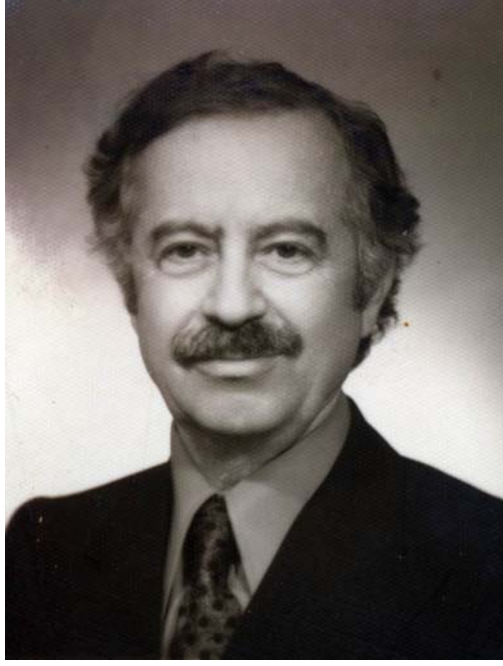
ARZU ÖZDEMİR

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. TARIK ÖZCAN

ELAZIĞ-2005

Yusuf Atılgan'ın can yoldaşı
Serpil Atılgan'a

“bir yerde hiç gitmediğim...”
(1921–1989)

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Yusuf Atılğan'ın Romanlarının Psikanalitik Açıdan İncelenmesi****Arzu ÖZDEMİR****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Türk Dili ve Edebiyatı****Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı****2005, Sayfa: xii+ 163.**

İnsan davranışlarının sebeplerini daha iyi anlayabilmek dolayısıyla insanı daha doğru bir şekilde tanıyabilmek için kullanılan psikanalitik eleştiri yöntemi, edebi eserlerin yorumlanmasına geniş bir açı kazandırmıştır. Temelde Freud'un bilinçaltıyla ilgili savlarına dayanan bu yöntem, edebi eserlerdeki karakterlerle okuyucu arasındaki eşduyumsallığı artırıcı bir işlev görür.

Yusuf Atılğan, insan tekinin ruh iklimlerine girebilmişliğini romanlarında çarpıcı bir şekilde yansıtan son dönem Türk edebiyatının önde gelen isimlerindendir. Bu yüzden eserlerinin psikanalitik eleştiriye tabi tutulmadan yorumlanması, onun yazar kimliğinin sergilenmesinde bir engel olarak düşünülmelidir.

Türk edebiyatındaki büyük bir eksikliği gidermek amacıyla hazırlanan bu yüksek lisans tezinde, romanlarının psikanalitik incelenmesi, üç ana başlık altında yapılmıştır. “*Bilinçaltından Gün Işığına*” adlı birinci bölümünün Freudyen bakış açısı temel alınarak yürütülmesi uygun görülmüştür. Bu bölümde Freud'un kuramlarından yola çıkılarak bireyin ilk çocukluk döneminin bilinçaltına kazılmış görüntüleri sergilenmeye çalışılmıştır. “*Benini Arayan Bireyin İletişimsizliği*” bölümünde ise romanlar, daha çok ego psikologlarının görüşleri ışığında incelenmiştir. “*Ben ve Öteki İlişkisi*” isimli bölümde de bireyin öteki'lerle olan ilişkisi üzerinde durulduğundan ben'i başkalarıyla birlikte inceleyen analistlerin görüşlerinden faydalanılmıştır.

Açar Sözcükler: psikanaliz, sevgisizlik, horlanma, ölümseverlik, yalnızlık

SUMMARY**Masters Thesis****An Investigation Into Yusuf Atılgan's Novels In Terms Psychoanalysis****Arzu ÖZDEMİR****University of Firat****The Institute of Social Science****Turkish Language and Literature****And Postgraduate Study in the New Turkish Literature****2005, Page: xii + 163.**

The psychoanalytical criticism way which is used to understand reasons of human behaviors better, by that recognise human much right gave rise to understanding of literary works. This way, depending on Freud's subconscious arguments has an affect to increase match sensory between characters and the reader.

Yusuf Atılgan is one of the important names in latest Turkish literature who reflects the entrance to human's soul climates in an effective way in his novels. Because of that explaining of his novels without psychoanalytical critique must be thought a lack in showing his writer identity.

The psychoanalytical research of his novels was made in three main title in this study which was made for fulfilling a great absence in Turkish literature. The first part "*From Subconscious to Daylight*" was analysed with the Freudian point of view. In that part, following Freud's theory, it was tried to show visions found in the first childhood subconscious of a human, by the help of Freudian thought. In the part of "*The Lack of Communication of The Person Searching For His Ego*", novels were especially searched with the light of ego psychologists suggestions. And the "*Relation of Ego and The Other*", it was studied an individual's relations with others and some analysts thoughts who search ego together with others have been helpful while doing that.

Key Words: psychoanalytical, lovelessness, despicement, deathmania, loneliness.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ix
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM	
YUSUF ATILGAN’IN YAŞAMI, ESERLERİ, YAZARLIĞI	
1.1. Yaşamı.....	3
1.2. Eserleri.....	8
1.3. Yazarlığı.....	11
İKİNCİ BÖLÜM	
ROMANLARIN TANITIMI, OLUŞUMUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER, KONUSU VE YAPI BAKIMINDAN İNCELENMESİ	
2.1. Aylak Adam.....	14
2.1.1. Romanın Tanıtımı ve Oluşumuna Etki Eden Faktörler.....	14
2.1.2. Romanın Konusu.....	17
2.1.3. Romanın Yapısı.....	19
2.2. Anayurt Oteli.....	22
2.2.1. Romanın Tanıtımı ve Oluşumuna Etki Eden Faktörler.....	22
2.2.2. Romanın Konusu.....	26
2.2.3. Romanın Yapısı.....	28
2.3. Canistan.....	32
2.3.1. Romanın Tanıtımı ve Oluşumuna Etki Eden Faktörler.....	32
2.3.2. Romanın Konusu.....	34
2.3.3. Romanın Yapısı.....	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ROMANLARIN PSİKANALİTİK AÇIDAN İNCELENMESİ	
3.1. Romanlarda Bilinçaltından Günişığına.....	38
3.1.1. “Aylak Adam” Romanında Bilinçaltından Günişığına.....	38
3.1.1.1. Oidipal Kompleksin Çıkmazında Bir Aylak: C.....	38
3.1.1.2. Yitik İdeal Baba Görsel İmgesinin Bilinçteki Görünümleri.....	41
3.1.1.3. Elektra Kompleksi Çıkmazında Bir Kadın: B.....	47

3.1.1.4. Bilinçaltının Güçlü Akınlara Set Çekme Çabaları.....	48
3.1.1.5. Kolektif Bilinçdışının Öcü: Anima Arketipi.....	51
3.1.2. “Anayurt Otel” Romanında Bilinçaltından Günişığına.....	53
3.1.2.1. Ana Rahminin Güvenceli Ortamını Terk Etme Girişimi.....	54
3.1.2.2. Öidipal Ağa Takılmış Siyah Bir İnci: Zebercet.....	55
3.1.2.3. Toplumsal-Cinsel Kimliğin Zedelenmişliği.....	59
3.1.2. 4. Aşağılık Duygusunun Dışavurumları.....	62
3.1.2. 5. Umarsız Bir Arayış: İdeal Baba İmagosu.....	63
3.1.2.6. Sahte Arzu Nesnesi: Ortalıkçı Kadın.....	65
3.1.2.7. Kaygı Denizinde Yalpalanıp Duran Kahraman: Zebercet	67
3.1.2.8. Hiçbir Yere ve Zamana Tutunamayan Bir Fenomen: Zebercet.....	71
3.1.3. “Canistan” Romanında Bilinçaltından Günişığına.....	73
3.1.3.1. Bilinçaltındaki Temel Dürtü: Saldırganlık.....	74
3.1.3.2. Yaşamsever Güdülerin Başat Türevleri: Aşk ve Sevgi.....	77
3.2. Romanlarda Ben’ini Arayan Bireyin İletişimsizliği.....	80
3.2.1. “Aylak Adam” Romanında Ben’ini Arayan Bireyin İletişimsizliği.....	80
3.2.1.1. Ben’ini Arayan Adsız Kahraman: C.....	81
3.2.1.2. Savunma Düzeneklerinin Raydan Çıkışı.....	83
3.2.1.3. Büyüklenmeci Kendiliğin Bedeli: Toplumla Uyum Yoksunluğu.....	87
3.2.1.4. Ben’in Çatışmasız Alanında Açılan Çatlak.....	94
3.2.2. “Anayurt Otel” Romanında Ben’ini Arayan Bireyin İletişimsizliği.....	95
3.2.1.1. Ruhsal Yalıtımın Biricik Mekânı: Anayurt Otel.....	96
3.2.1.2. Parçalanmış Ben’i Bütünleştirme Çabaları.....	97
3.2.1.3. Yitik Sevgi Nesnesine Yapılan Sermayesiz Yatırım.....	99
3.2.1.4. Güvenceli Sığınaktan Demir Parmaklı Zindana.....	102
3.2.1.5. Varoluşsal Açıdan Zebercet’in Açmazları	109
3.2.3. “Canistan” Romanında Ben’ini Arayan Bireyin İletişimsizliği.....	111
3.2.3.1. Narsistik Yaralanmışlığın Bir Sonucu Olarak Saldırganlık.....	111
3.2.1.2. İnsanlar Arasındaki Doğuştan Gelen Eşitsizliğe Başkaldırı.....	114
3.3. Romanlarda Ben-Öteki İlişkisi.....	115

3.3.1. “Aylak Adam” Romanında Ben-Öteki İlişkisi.....	116
3.3.1.1.Öteki’nin Simgesel Düzlemdeki Yeri.....	116
3.3.1.2. Özne/Ben’ in Oluşumunda Ayna Evresinin Rolü.....	117
3.3.1.3.“Babanın Adı”nın Reddedilmişliği ve Sonuçları.....	121
3.3.2. “Anayurt Otel” Romanında Ben-Öteki İlişki.....	125
3.3.2.1. Yalıtık Ben/ Zebercet.....	126
3.3.2.2. Gecikmeli Ankara Treniyle Gelen Kadın/ Zebercet.....	131
3.3.2.3. Ortalıkçı Kadın/ Zebercet.....	136
3.3.2.4. Emekli Subay/ Zebercet.....	137
3.3.2.5. Arka Bahçedekiler/ Zebercet.....	139
3.3.3. “Canistan” Romanında Ben-Öteki İlişkisi.....	140
3.3.3.1. Yıkıcı İtkilerin Hissi İfadesi: Haset.....	140
3.3.3.2. Yapıcı İtkilerin Hissi İfadesi: Şükran.....	142
SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA.....	149
EKLER.....	154
ÖZGEÇMİŞ.....	163

ÖNSÖZ

İnsanı doğru bir şekilde anlamak, insanın kendi var oluş serüveninde verdiği savaşımı genel geçer kalıplardan çıkarmayı gerektirir. Bu uçsuz bucaksız kâinat içinde kendi mikro kozmosunu oluşturmakla yükümlendirilen insan, aynı zamanda biricikliğe layık görülmüştür. Bu biricikliğin bir başkası tarafından anlaşılması, toplumsallık vasfımızın harcı durumundaki ortak duygu ve düşüncelerimizin adını koyar.

Yusuf Atılgan, insan tekinden yola çıkarak toplumsal gelişmelere olan duyarlılığın artırılacağını düşünen biri olmasına rağmen bu konuda acımasızca eleştirilmekten kurtulamamış talihsiz bir yazarımızdır. Onun yaşamın içine birebir katılma arzusu yanlış anlaşılmış; sadece yargılamaya programlanmış zihinlerin çoğu zaman tutarsız ahkâmlarına maruz kalmıştır. Görünenin arkasındakini anlama gayretinden kaçınarak, beyin tembelliklerini sadece birkaç gerekçe arkasına saklayan zihniyet, esasen kendilerine yönelik, çelişik bir eleştiri getirdiklerinin farkında bile değildir. Çünkü Yusuf Atılgan'ın parçadan bütüne ulaşma çabasına karşılık onu bu yönde eleştirenlerin bütünü parçaya feda etme savurganlığı söz konusudur.

Yusuf Atılgan'ın yazarlığından çok günlük yaşamının önemli olduğunu her fırsatta vurgulaması, eşi Serpil Atılgan'la tanışmadan önce abartılı bir söylem olarak gelmişti bana. Doğrusu kurgusuna, üstün bir zekâ ürünü oluşuna, bütüncüllüğüne diyecek hiç bir şeyiniz olmadığı “*Anayurt Otel*”nin yazarının aslında içimizden biri olduğunu görmek, kolay kabullenilir bir durum değildi benim için. Oysa tek bir insanda yoğunlaşan anlatımında tüm insanlığı kuşatıcı bir yönün olması, yazarlığından çok günlük yaşamındaki ilişkileri önemsediğini göstermiyor muydu? Kendi söylemiyle “bilinen anlamıyla bir yazar” değildi o. Fildişi kulelerde oturmada hiç. Birikmiş acıların üstesinden gelmek, insanca kişiliğinin karşılığını alamayışının öfkesinin dindirmek için yazdı. Manisa'nın küçük bir ilçesindeki bir otel kâtibinin önemsiz görünen dünyasına umutlarını ekti.

Serpil Hanım'ın Yusuf Atılgan'dan bahsederken geçmiş zaman kipleri yerine geniş zaman kipini kullanması, sanki kapı çalınacak da o içeri girecekmiş gibi bir hissiyata sürükledi beni. Bu sefer de ölümsüz tarafıyla içimizden biriydi ve geçip ikimizin karşısına oturdu. Serpil Hanım, “Sen telefon ettiğinden beri ‘Yusuf Günleri’ başladı.” demişti bana. Kelimelere nasıl bir mana yükleyip de bunu söylemişti acaba? Nereye giderse oraya götürdüğü Yusuf'unu, yüreğinden diline dökmesi anlamına mı geliyordu “Yusuf Günleri”?

Onu anlattıkça gözlerinin içindeki parıltıyı, “Hadi Yusuf, yardım et!” deyişindeki zaman ve mekân ötesine taşıdığı sevgisini unutmam asla mümkün değil. O an, saygıdeğer hocam Ramazan Korkmaz’a bu tez konusunu bana verdiği için bir kez daha minnet borçlandım. Böyle bir aşk hikâyesini birinci ağızdan dinleyebilme şansına sahip olmak, romanda adını bile bilmediğimiz “gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın” a bizzat dokunmak ve onunla birlikte gözyaşı dökmek tarifsiz bir duyguydu.

Son olarak bu tezin hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür etmek istiyorum. Başta Yusuf Atılgan’ın derin dünyasına bir nebze de olsun girmemi sağlayan ve yaşadığım zor günlere rağmen bu işin altından kalkacağıma dair inancını yitirmeyen değerli hocam Prof. Dr. Ramazan Korkmaz’a; babacan kişiliğiyle bana anlayış ve destek gösteren Yrd. Doç. Dr. Tarık Özcan’a; zamanını ayırarak tezimi okuyan ve benden önerilerini esirgemeyen Dr. Ülkü Eliuz’a; evlerinin ve yüreklerinin kapılarını bana sonuna dek açan Serpil Atılgan’a ve Mehmet Atılgan’a; Yusuf Atılgan’ın “Perşembe Arkadaşları”ndan olan ve benimle ilgilenmek nezaketinde bulunan Yusuf Çotuksöken’e; Yusuf Atılgan’la ilgili çıkmış bir gazete yazısını bana gönderme inceliğini gösteren Akif Taşçı’ya teşekkürlerimi sunmayı, baş üstünde bir borç bilirim.

KISALTMALAR

AA.	: Aylak Adam
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Ank.	: Ankara
AO.	: Anayurt Oteli
C.	: Canistan
Çev.	: Çeviren(ler)
Ç.N.	: Çeviren notu
İ.G.B.	: İleri Gençlik Birliği
İst.	: İstanbul
s.	: sayfa
S.	: sayı
T.C.K.	: Türk Ceza Kanunu
Ünv.:	: Üniversitesi
Yay.	: Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Yusuf Atılgan, ele aldığı izlekler kadar o izleklere yaklaşım biçimiyle de oldukça önemsenmesi gereken bir yazarımızdır. Türk romanında modern anlatının öncüleri arasında kendine apayrı bir yer edinen Yusuf Atılgan, birey sorousalına getirdiği farklı bakış açıları ile dikkat çeker. Bu yüksek lisans tezi, romanlarının psikanalitik açıdan tahlilini içerdiği gibi romanların konusu ve yapısı bakımından incelenmesi hususlarını da içerir. Ayrıca bu çalışmada yazarın kişisel biyografisine de yer verilmiştir.

Atılgan'ın Türk edebiyatı içindeki yerini tespit etmek ve insan teki üzerinde ısrarla durmasındaki derin manayı çözmek amacıyla hazırlanan bu çalışmanın edebi eserlerin yorumlanmasına büyük bir ivme kazandıran psikanalitik eleştiri yöntemiyle incelenmiş olması ayrıca önemlidir. Çünkü psikanalitik eleştiri yöntemi, konuya yaklaşımı bakımından sanatçının yaratma eylemini esas alır. Sanatçının bilinçaltına kazılmış yaratma yeteneğinin dilsel ifadesi olarak görülen “yazı”, aynı zamanda toplumun koyduğu katı kuralları yok saymaya eğilimli sanatçının kendini korumak adına geliştirdiği bir savunma mekanizmasıdır. Sanatçı, bilinçaltındaki arzularını, itkilerini bu şekilde yücelterek toplumla uyum sağlamaya çalışır. Dolayısıyla bu çalışmayla, Atılgan'ın yazarlığını, sanatçı kimliğini besleyen kaynaklara daha rahat ulaşılabilmesi amaçlanmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda ilk olarak Yusuf Atılgan hakkında daha detaylı bilgilerin edinilebilmesi için bazı kütüphanelerdeki dergi ve kitap koleksiyonları tarandı. Bilkent Üniversitesi Kitaplığı'ndan “*Yusuf Atılgan'a Armağan*” adlı eser bulundu. Bu eser, onun yaşamı hakkındaki bilgilere ulaşmamızı sağladı. Ayrıca bu eserde yer alan Yusuf Atılgan ile çıkmış çok çeşitli makaleler de incelenerek, çalışmamız daha geniş bir yelpazede sunulabildi. Atılgan'ın Hacırahmanlı'dan arkadaşı Akif Taşçı'ya telefonla ulaşıldı ve ondan Atılgan'ın köydeki yaşantısıyla ilgili bilgi alındı. Bununla beraber İstanbul Kadıköy Perşembe Toplantıları'nın müdavimlerinden olan arkadaşı Yusuf Çotuksöken'e de telefonla ulaşılarak, Atılgan'ın İstanbul'a yerleştikten sonraki hayatı hakkında bilgi toplandı. Ayrıca eşi Serpil Atılgan ve oğlu Mehmet Atılgan evlerinde ziyaret edildi. Eşinden Yusuf Atılgan'la ilgili fotoğraflar, el yazısından örnekler ve Kitap-lık dergisinin Yusuf Atılgan için çıkardığı özel sayı temin edildi. Bu materyaller bir araya getirilerek yaşamının gizli yönleri açığa çıkarılmaya çalışıldı.

Romanların psikanalitik açıdan incelenmesi aşamasında ise psikanalizimle ilgili birçok kitap ve makale okundu. Bu konuyla ilgili internet siteleri ziyaret edildi. Ontolojik manada varoluş mücadelesi veren bireyin yaşama/dünyaya tutunmaya çalışırkenki edimleri, iletişim kuramazlığı, bunalımları, yalıtılmışlığı ve varoluşsal yönelimleri tespit edildi. Bu tespit, bireyin bilinç ve bilinçdışı işlevleri göz önünde bulundurularak yapıldı. Ayrıca incelemede göstergebilim, görüngübilim ve yapısalcı yaklaşımlardan da geniş ölçüde yararlanıldı.

Psikanalizimin kurucusu sayılan Freud'un bilinçdışıyla ilgili keşiflerine dayandırılan bu çalışma, roman karakterlerinin davranışlarını açıklayabilmeyi öngörmüştür. Ancak davranışların açıklanmasında sadece bilinçaltındaki itkilerden yola çıkılmasının yetersiz kalacağı gerçeğinden de hareket edilerek, ego ve self psikologları ile obje ilişkileri kuramcılarının da görüşlerinden de büyük ölçüde faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF ATILGAN'IN YAŞAMI, ESERLERİ, YAZARLIĞI

1.1. Yaşamı

Yusuf Atılgan, Manisa'nın Göktaşlı Mahallesi'nde doğmuştur. Resmi kayıtlara göre 25.08.1921'de, kendi ifadesine göre 27.06.1921'de dünyaya gelmiştir.¹ 1922 yılının Eylül ayında Yunanlılardan kaçarak bir dağdan şehrin yanışını seyretmek zorunda kalan ailesi, daha sonra Manisa'nın 20 km. uzağındaki Hacır Rahmanlı köyüne yerleşmiştir.

Nüfus cüzdanında adı Yusuf Ziya Atılgan olarak geçer. Babası Hamdi, annesi Avniye olarak yazılmıştır. 1847 savaşında Yunanistan'dan göç eden bir aileye mensup olan Yusuf Atılgan'ın Turgut adında kendisinden küçük bir kardeşi vardır. Manisa İdadisi mezunu olan babası Hamdi Bey, Düyun-u Umumiye idaresindeki kolculuk görevini bırakarak ve bir bakkal açar ve ailesinin geçimini bu şekilde sağlamaya başlar.

İlkokulun ilk üç sınıfını köyde; son iki sınıfı ile ortaokulu Manisa'da okuyan Atılgan, liseyi Balıkesir paralı yatılı okulunda bitirir.

Mahir Ünlü'nün, Milliyet Sanat Dergisinde çıkan “Yusuf Atılgan'la Son Konuşma” adlı yazısında Atılgan, hayatından şöyle bahseder;

“Çocukluğum köyde (Hacır Rahmanlı) geçti. Ailemin kökeni kent küçük burjuvası, esnaf, (...) babam (...) tutumlu adamdı; beni de öyle eğitmek isterdi ama pek başarmış sayılmaz. İlk dayağımı bir bayram günü bana verilen parayı hemen harcadığım için yemiştım.(...)”

1936' da Manisa'da lise yoktu. Ortaokulu bitirdiğimde bağ bozumu işleriyle uzunca bir süre uğraşmamız nedeniyle İzmir Lisesi'ne başvurduğumuzda kayıtlar kapanmıştı. Babam bir yıl beklememi istedi, ama ben dayatınca Balıkesir'de okumama razı oldu. Orada 3 yıl yatılı okudum. Bir bakıma iyi de oldu: Çarşıda kiralık kitap veren bir kitapçı vardı. Dükkânındaki bütün romanları okumuşumdur herhalde.”²

¹ Atılgan, Yusuf, “Kendileri ve Kentleri, / Manisa” *Sanat Olayı*, S. 6, Haziran 1981; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992, s.101-104.

² Ünlü, Mahir, “Yusuf Atılgan'la Son Konuşma”, *Milliyet Sanat Dergisi*, S.227, 1 Kasım 1989; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, s.78.

Atılğan'ın komşusu Güven Turan, Atılğan'ın bu kadar çok kitap okumayı sevmesine rağmen, kitap sahibi olma tutkusunun olmadığını söyler.³ Genellikle ödünç kitap almayı sevdiğini ancak kitabı okuduktan sonra muhakkak geri verdiğini belirtir.

Atılğan, liseyi 1939 yılında edebiyat bölümünden mezun olarak bitirir. Ailesi Tıbbiye'de okumasını istemesine rağmen o, öğretmen olabilmek arzusuyla Edebiyat Fakültesi'ni seçer. Babası, ilk sene para gönderir ancak daha sonraki seneler para göndermeyeceğini belirterek oğluna başının çaresine bakmasını öğütler. Bunun üzerine Atılğan, askeriye'ye başvurur ve başvurusu kabul edilir. Artık fakülteye askeri kıyafetle gelip gitmektedir.

Atılğan'ın fakültedeki hocaları, onu oldukça etkilemiştir. Dil bilgisini Reşit Rahmedi Arat, Halide Edip Adıvar, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Caferoğlu, Ali Nihat Tarlan, Fahir İz hocalarıdır. Özellikle Ahmet Hamdi Tanpınar'ın öğrencisi olmaktan büyük bir kıvanç duymaktadır.⁴

Akşehir'deki Maltepe Askeri Lisesi'ne öğretmen olarak atanır. Ancak bir yıl daha dolmadan bir yığın soruşturmayla maruz kalır. İleri Gençlik Birliği adındaki bir örgütle ilişkisi olan Atılğan, dönemin Sıkıyönetim Mahkemesi'ne çıkarılır. Mahkeme sonunda onun için şu karara varılır;

“...komünizme meylinin lisede başladığını, edebiyat fakültesine girdikten sonra arttığını, fakültenin ikinci sınıfında iken sılıya giderek orada bir arkadaşıyla giriştiği münakaşa ve bu arkadaşının vererek okuttuğu kitaplar, temayülünün olgunlaştırdığını söylemektedir.

Fakülte kampında Tahsin Berkem ve Mustafa Göksu, Kenan Uluğ ile birlikte hücre teşkil ederek komünist partisine girmiş ve Kenan Uluğ'a tahsis edilen gerekçe kısmında tebaruz ettirilen surette komünistlik faaliyetinde bulunmuştur.

T.C.K'nun 141/3 maddesine tevfikan altı ay hapsine 22.3.1945 tarihinden beri tutuk kaldığı müddetin cezasından mahsubuna (...)

³ Turan, Güven, “Kitaplar ve Yusuf Atılğan”; *Yusuf Atılğan'a Armağan*, s.15.

⁴ Ünlü, Mahir, “Yusuf Atılğan'la Son Konuşma”, *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 227, 1 Kasım 1989; *Yusuf Atılğan'a Armağan*, s.78.

ordudan ihracına, adliye harcı kanunun 50/7 maddesi mucibince 1700 kuruş haraç alınmasına...”⁵

Altı aylık cezasını, on aydan daha fazlasıyla çeker ve öğretmenlik hakkı da elinden alınır. Bu olay onu fazlasıyla üzmüştür. Sevgilisine olan düşkünlüğünden bu işe girdiği söylemlerinden anlaşılmaktadır. Ancak hapishaneden çıktıktan sonra İGB’li arkadaşlarıyla görüşmeyi tamamen kesmiştir. Mahkemede beraber yargılandığı arkadaşı Mustafa Göksu, Atılğan için şunları söyler;

“...Hapisteyken ‘Ben polise, sorduklarında bildiklerimi söyledim. Şunu anladım ki ben yalan söylemeyen biriyim.’ demişti. Gerçekten de Yusuf namuslu biriydi. Gerçi bize göre polise her bildiğini söylemesi kötü bir şeydi, bir çeşit döneklikti. Ama hemen söyleyeyim ki polise de alet olmamıştır. Hapisten çıktıktan sonra da hiçbirimizle bir daha görüşmemiştir. Bizlerden uzak durmuştur.”⁶

Hapishaneden çıkar çıkmaz köyüne geri döner ve geçimini çiftçilikle sağlar. 1949’da annesinin isteğiyle Sabahat Hanım’la evlenir. Sabahat Hanım, yoksul bir köylü kızıdır. Boşanmayla sonuçlanacak bu evlilikte belki de Sabahat Hanım’ın Atılğan’a tek katkısı, onun kurduğu Hacır Rahmanlı Spor Kulübü takımının formalarını yıkaması olmuştur.⁷

Boşandıktan sonra kendini edebiyata daha çok verir. Tercüman Gazetesi’nin açtığı öykü yarışmasına kardeşi Turgut’un ısrarları üzerine iki öyküsünün gönderilmesine izin verir. Turgut Atılğan, “*Kümesin Ötesi*” adlı öyküsünü Ziya Atılğan; “*Evdeki*” adlı öyküsünü de Nevzat Çorum imzasıyla yarışmaya gönderir. “*Evdeki*” öyküsü yarışmada birinciliği, “*Kümesin Ötesi*” öyküsü ise yedinciliği kazanmıştır. (Yarışmaya gönderilen 800’e yakın öykü arasından.) Buna rağmen ödülünü almaz. Onun için hikâyelerinin dereceye girmesi yeterlidir çünkü.

1958 yılında Yunus Nadi Roman Ödülü’ne katılmanın son günü ve saati “*Aylak Adam*” romanıyla başvurur. Jürideki isimler şunlardır: Halide Edip Adıvar, Sabahaddin

⁵ Yüksel, Turan, “Yusuf Atılğan’ın Özgeçmiş Belgeseli”, *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s. 22–23.

⁶ a.g.m., s. 23–24.

⁷ a.g.m., s. 26.

Eyüpoğlu, Azra Erhat, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Orhan Kemal, Behçet Necatigil, Vala Nureddin, Haldun Taner ve Cevad Fehmi Başkut. Birinciliği Fakir Baykurt'un "*Yılanların Öcü*" adlı romanına kaptıran Atılğan, "*Aylak Adam*"la ikinciliğe layık görülür. 1959'da Varlık Yayınları tarafından kitaplaştırılan roman, Behçet Necatigil ile Orhan Kemal'in arasını açacak kadar sert tartışmalara neden olmuştur.

"*Aylak Adam*" romanı, Atılğan'ın hayatını bundan sonra devam ettireceği kadınla tanışmasına da vesile olmuştur. Ankara Devlet Konservatuvarı öğrencisi ve henüz 17 yaşındaki Serpil Gence, roman kahramanlarından "B"yi kendine oldukça yakın bulur. Atılğan'ın adresini bularak ona mektup yazar. Mektuplaşmaya ve sonrasında Manisa'da ve Ankara'da görüşmeye başlarlar.

1973'de Bilgi Yayınları arasında çıkan ikinci romanı "*Anayurt Otel*"nin yayımlanmasından sonra Serpil Atılğan ile on dört sene süren görüşmeleri, evlilikle neticelenir. Bu romanı, Serpil Gence'ye adeta çağrı niteliğindedir. Serpil Hanım ile Yusuf Atılğan evliliklerinden üç yıl öncesine kadar görüşmeme kararı alırlar ve "*Anayurt Otel*", birbirlerinden ayrı geçen zamanlarda Atılğan'ın içine düştüğü büyük ruhsal bunalımlar sonucu oluşur.⁸ Çünkü romandaki "gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın"ın esin kaynağı, Serpil Gence'dir. Kadının nüfus cüzdanı taşımaya gerek görmeyecek kadar aldırılmaz, kendinden emin, özgürce tavırları Serpil Gence'yi anlatmaktadır. "Zebercet" karakteriyle bir nevi kendisini yansıtmış olan Yusuf Atılğan, büyük bir tutkuyla bağlandığı Serpil Gence'ye yalnızca ikisinin çözebileceği türden şifrelerle dolu bu romanı ithaf etmiştir.

Serpil Gence, bu sırada Arena Tiyatrosu'nda oyunlarda oynamaktadır ve bu yüzden İstanbul'a taşınmıştır. Romanı bir kitapçıdan alır. Ancak romanı bitirmeden doğruca Manisa'nın yolunu tutar. Manisa'ya vardığında gecenin bir vaktidir. Taksi tutarak Hacırhmanlı'ya gider ve Yusuf Atılğan'ın evinin kapısını çalar. Zebercet'in büyük bir umutla otelin kapısını çalmasını beklediği "gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın", "*Anayurt Otel*"nin sarsıcı gücü sayesinde gerçek yaşamda Yusuf Atılğan'ın kapısını çalar böylelikle.

Serpil Atılğan, toplumsallıktan uzak olduğu gerekçesiyle büyük eleştiri toplayan "*Anayurt Otel*"nin sağlamasını -kendi ifadesi- yaparken şunları söyledi: "*Sadece Yusuf ile hayatımızı birleştirmemize vesile olması bile bu romanın aklanması için yeterli. Çünkü ikimizin de hayatı kurtuldu.*"

⁸ 5 Temmuz 2005 tarihli Serpil Atılğan ile yapılan özel görüşme.

Yusuf Atılgan, Serpil Gence'yle 1976'da evlendikten sonra artık İstanbul'a yerleşir. 1979 yılında oğlu Mehmet dünyaya gelir.⁹ Oğluna fazlasıyla düşkündür¹⁰ ve oğluna daha iyi bir gelecek sunabilmek adına 1980'de Milliyet (sonra Karacan) Yayınları'nda danışmanlık ve çevirmenlik; sonrasında ise Can Yayınları'nda redaktörlük yapar.

"*Anayurt Otel*", 1987 yılında Ömer Kavur yönetmenliğinde filme dönüştürülür. Türk Sineması'nda önemli ve ayrı bir yeri olan bu film, Antalya Altın Portakal, Uluslararası Sinema Eleştirmenleri Federasyonu, 44. Venedik, Valencia ve Nantes, Üç Kıta Film Şenliği ödüllerini alır.

Atılgan; önce "*İşkence*" adını koyduğu "*Canistan*" adlı romanını tamamlayamamıştır. Ancak tamamlanmamış bu roman, 2000 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanır.

Yazarlığından çok günlük yaşantısının daha önemli olduğunu söyleyen Atılgan için arkadaşı Onat Kutlar şunları söyler;

*"Evinin alçakgönüllü düzeninden, yaşam koşullarının yetersizliğinden ötürü hafifçe utanan, ama bunu, her çiftçi gibi doğal karşılayan bu orta yaşlı, gösterişsiz, kendi köylülerinin bile yeterince tanımayıp Bektaşî diye geçıştirdikleri adam, Türk Edebiyatı'nın en özgün isimlerinden biri Yusuf Atılgan'dı."*¹¹

Atılgan'ı anlayan ve ona ölümüne kadar destek olan sevgili eşi Serpil Gence ise, eşini "hüzünlü bir sevgi ustası" olarak tanımlar;

⁹ "Oğlum, Mehmet Hamdi'nin en belirgin özelliği, zeki bir çocuk oluşu, çabuk kavrar ve geç unuttur. Her zeki insanda olduğu gibi bunun kişiliğine de davranışlarına da gerek olumlu, gerek olumsuz belirtileri var. Fazla çalışmayı sevmez, sıkılır; bir konuyla ilgilenirken arada dağılır. Bu da bana zekânın hakkı gibi geliyor ve beni telaşlandırmıyor. Yakında bir konu hakkında konsantre olmayı da öğrenir sanıyorum. Matematikte fazla başarılı olmamasının nedeni bu sanıyorum.

Daha 4-5 yaşındayken Türkiye illerini, trafik numaralarını, neredeyse tüm ilçeleri bilirdi, öğrenmeyi sevmesi iyi. Şimdi de yaşının üstünde konulara merak sarması bilmem olumlu mu? Neredeyse bir yıldır pop müzik merakı başladı. Bunun doğal olduğu söyleniyor. Bundan, iyi müziğe çabuk geçer dilerim. Konuşması, yazması, (Türkçesi) iyidir. Bence çok güzel resim yapıyor. Ben de resim yeteneği olmadığı için yaptıklarına hayranlık duyuyorum.

Kısacası izlenimlerim bunlar, oğlumu çok sevdiğim için bu gözlemlerimde nesnel miyim bilmem."

(Yusuf Atılgan, "Oğlu Mehmet Hamdi'yi Anlatıyor", *Hürriyet*, 8 Ekim 1990; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, s.399.)

¹⁰ Çotuksöken, Yusuf, "Aylaklığı, Yalnızlığı ve Güzelliği Seven Adam", (Yusuf Atılgan'la Anılar), *Kitaplık*, S. 41, Mayıs- Haziran 2000, s. 118.

¹¹ Yüksel, Turan, "Yusuf Atılgan'ın Özgeçmiş Belgeseli" ; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, s. 22-23.

“Benim için yazarlığı değildi önemli olan; insan yanı kişiliğiydi. Alçakgönüllü ve ağırbaşlı, özgür. Bir takım insanlar yazdıklarıyla övünürken, o kendini yazardan bile saymazdı. Kendini ya da yazdıklarını hor gördüğü için değil. Tersine kendi değerini ve ne yazdığını çoktan biliyordu. O ve buna bir sınır koyabiliyordu. Bilindiği gibi çetin bir yaşamı olmuştur. Her şeye karşın yaşamı seçmiş olması; kendini geliştirmek-kendini tanımak-kendi olmak çabası, doğruluğa, arınmışlığa yönelişi bir mucizedir. Olağanüstüdür. Yalnızdı, evet... Ama birçoklarının düşündüğünün tersine neşeli, sevinçli biriydi Yusuf Atılgan. Dostu yok değildi ki! Kendine yetiyordu, kendi kendinin dostuydu o. Çok okurdu, her gün düzenli bir şekilde okurdu. İngilizce-Türkçe, herkesten fazlasını bilir, ama bilgisini satmazdı; Binde bir edebiyat üzerine tartışsa, boş konuşmalardan, tımturaklı söz ve davranışlardan, yapaylıktan nefret ederdi.”¹²

1989 senesi Atılgan’ın hastalıklarla boğuştuğu ve öldüğü senedir. Böbrek taşı düşürür, fitik ameliyatı olur, beyindeki kan pıhtısını aldirmek için bir operasyon geçirmek zorunda kalır. 9 Ekim’de de bir kalp krizi sonucu hayata gözlerini yumar. Ertesi gün Üsküdar Bülbül Deresi Mezarlığı’na gömülür.

1.2. Eserleri¹³

Yusuf Atılgan, az yazan, yazdığını hemen yayınlamayan hatta yazdıklarının bazılarını yırtıp atan bir yazardır. Faulkner’ in *“Değişimde Ölümler”* romanına teknik olarak çok benzettiği *“Eşek Sırtındaki Saksakağan”* adlı romanını ve *“Parmakkapı Pansiyon”* romanını alıp yırtmıştır.¹⁴

Atılgan hikâye, roman, masal, çeviri, piyes, deneme sahasında eserler vermiştir. Atılgan’ın eserleri şunlardır:

¹² Atılgan, Serpil, “Hüzünlü Bir Sevgi Ustası”, *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s.397.

¹³ Bu bilgilerin bir kısmı Ali İhsan Kolcu’nun *“Yusuf Atılgan’ın Roman Dünyası”* adlı çalışmasından sağlanmıştır. Ali İhsan Kolcu, Toroslu Kitaplığı, İst., 2003, s. 16–17.

¹⁴ Yüksel, Turan, “Yusuf Atılgan’ın Özgeçmiş Belgeseli” *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s.47.

2.1.Romanları

Aylak Adam

- 1.baskı; Varlık Yay. 645, Büyük Cep Kitapları, İst. 1959.
- 2.baskı; Bilgi Yay. 217, Ank. 1974.
- 3.baskı; İletişim Yay. İst. 1985
- 4.baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2000.
- 10.baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2004.

Anayurt Otel

- 1baskı; Bilgi Yay. Ank. 1973.
- 2.baskı; Bilgi Yay. Ank. 1974.
- 3.baskı; İletişim Yay. İst. 1987.
- 4.baskı; İletişim Yay. İst. 1989.
- 5.baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2000.
- 6.baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2001.

Roman Fransızca'ya ve Almanca'ya çevrilmiştir. Fransızca'ya "L'hotel de la Mere Patrie" (Çev.: Ferda Fidan, Colin, Paris 1992); Almanca'ya "Hotel Heimet" (Çev. Hane Egghard, Verbg am Golgenberg, Hamburg 1985) adıyla çevrilmiştir.

Canistan

- 1.baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2000.
- 2.baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2001.

2.2. Öyküleri

Bodur Minareden Öte

1. baskı; a dergisi Yay. İst. 1960.
2. baskı; Karacan Yay. İst. 1981.
3. baskı; Eylemci adıyla, Eylemci ve Ağaç adlı iki yeni öykü ile birlikte Simavi Yay. İst. 1992
4. baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2000.

2.3.Masal Kitabı

Ekmek Elden Süt Memeden

- 1.baskı; Cem Yay. İst. 1992.
- 2.baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 1994.

2.4. Piyes

Çıkış Gecesi

1.baskı; Barman Yay. İst. 1947.

2.5.Çeviri

Toplumda Sanat, Ken Baynes'ten

1.baskı; Karacan Yay. İst. 1981.

1. baskı; (YKY'deki) İst., 2002.

2. baskı; (YKY'deki) İst., 2004.

2.6. Kitaplaşmamış Öteki Yazıları

Şiirleri

Ölü Su, *Yazı*, S.1, 1987

Ayrılık, *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 1 (Yeni Dizi) Şubat 1980

Çeviri Şiirler

Gözler, Ezra Pound'dan. (*Yusuf Atılgan'a Armağan*, s. 129–130)

Bir Yerde Hiç Gitmediğim, E.E.Cummings'den (*Yusuf Atılgan'a Armağan*, s.131–132)

Çeviri Yazılar

Kierkegaard'dan (Korku ve Titreme'den), *Değişim*, S.2, 15 Aralık 1961.

Kierkegaard'dan (Günce'den), *Değişim*, S.1, 20 Kasım 1961.

Kierkegaard'dan (Ölümçül Hastalık'tan), *Değişim*, S. 7, 15 Mayıs 1962.

Deneme, İnceleme ve Öteki Yazılar

Tokatlı Kani, Sanat, Şahsiyet ve Psikolojisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi. (Ali Nihat Tarlan yönetiminde 1943–1944 öğretim yılında hazırlanmıştır.)

“Kendileri ve Kentleri, Yusuf Atılgan / Manisa”, *Sanat Olayı*, S.6, Haziran 1981.

“Nasıl Yaşıyorlar, Nasıl Yaratıyorlar? Sıradan Bir Gün”, *Hürriyet Gösteri*, Ağustos 1982.

“Akkuşun Ölümü”, *Milliyet Sanat*, S.2, 2 Mart 1980.

“Faulkner’i Çevirmek”, *a dergisi*, Ocak/Şubat 1960.

1.3. Yazarlığı

Zamanın, yeni bir diyeceği olmayanları ve işin kolayına kaçanları ayıklayacağını söyler Yusuf Atılgan.¹⁵ Az eser vermesine rağmen zaman süzgecinin üstünde kalabilmiş, Türk edebiyatına farklı bir soluk getirmiş bir yazarımızdır. Çünkü o “yaşamı yansılamak”¹⁶ ihtiyacı ve isteği doruğa çıktığında yazabilir ancak.

Çok sevdiği öğretmenlik mesleği elinden alınınca köyüne yerleşir. Köyde yaşamak, onun özlemine çektiği şehir yaşantısını eserlerine yansıtmasına neden olur. Derin bir özlem, hayatı sıra dışı yorumlamasını sağlar. Yaşama tutunma çabaları, kendi kurduğu dünyası sayesinde güçlenmektedir. Sürekli okur. Dostoyevski, Monterherlant, Gide, Camus, Sarte, Simenon, Huxley, Green, Joyce, Sait Faik, Vüs’at O.Bener, Nezihe, Meriç, Çehov, Faulkner severek okuduğu yazarlardır. Özellikle Çehov’u ve Faulkner’i “söz sanatının ereğine varmış yazarlar” olarak tanımlar.¹⁷

İnsanoğlunun yeryüzüne karşı sürekli bir suç işlemekte¹⁸ olduğunu düşünen yazar, tematik ve karşıt güçlerin çatışmasını sıradan bir olaymış gibi verir. Zaten bu sıradanlıktır hayatı, aynı zamanda basit ve karmaşık kılan. Bir çelişkiler yumağıdır hayat. Derin anlamı duyumsanır duyumsanmaz, basit düşünölmüşlüğü yüze yanılının ağır bir tokadı gibi iner. Belki bu yüzden Atılgan, hızlı yazan bir yazar değildir. Kurgusal yaşamların, gerçek yaşam kadar şaşırtıcı olması gereklidir ve bu da ancak titiz bir çalışmayla olur. Birkaç sözcük yanlışını düzeltmek dışında, eserleri ilk nasıl yazılmışsa öyle kalır. İnsanlara önemli mesajlar ileten biri olmasını belirtse de, eserlerinin içine iyice sindirilmiş, gizemli göndergeleri vardır. Fark ettiğiniz an sarsılırsınız. Yaşamı anlatması ve yorumlaması hayran bırakır sizi. Karakterlerinin durumları, somut ayrıntılarda verilir. Onun romanlarını ayrıcalıklı kılan bu ayrıntılardır. Titizlikle seçilen bu ayrıntıların birini çıkardığınız zaman, romanın bütünlüğünün bozulması kaçınılmazdır. Romanındaki her unsur, tıpkı hayatta olduğu gibi olması gerektiği yere konulmaya çalışılmıştır.¹⁹

¹⁵ Görel, R. “Yusuf Atılgan Anlatıyor”, *Varlık*, 15 Haziran 1959; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s.58.

¹⁶ Atılgan, Serpil “Hüzünlü Bir Sevgi Ustası”, *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s.398.

¹⁷ Görel, R. “Yusuf Atılgan Anlatıyor”, *Varlık* 15 Haziran 1959, *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s.57.

¹⁸ Balabanlılar, Mürşit, “Anayurt Oteli’nin Yazarı Yusuf Atılgan’ın Yöneldiği Üç Tema: Hapis, İntihar ve İşkence”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1987; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s.67–68.

¹⁹ Atılgan, romanın şiir gibi yazılması gerektiğini ve romanda “deyişin” çok önemli olduğunu savunur. (Kürşat Başar, “Bir Öncünün Ardından”, *Güneş*, 11 Ekim 1989.)

Kendini gerçekçi bir yazar olarak gören Atılgan, roman kahramanlarının çoğunu çevresinde gözlemlediği tiplerden seçer. Bireylerde yoğunlaşan anlatımıyla, toplumun üzerine düşen sorumluluklarını keşfetmesini amaçlar. Toplumun yalnızlığa mahkûm ettiği insanlar, yaşam mücadelelerini hem kendilerine hem de çevreye karşı vermektedir. Üstelik “saçma” bir yaşam için verilen bu mücadelenin ne derece doğru bir karar olduğunu sorgulamak zorunda kalarak günlerini geçirir, romanlarının kahramanları. Kahramanlarının saplantıları da bu “saçma” yaşama onları bağlayan ve aynı zamanda onların sonunu hazırlayan birer öge durumundadır.

Roman kahramanlarının hepsinin saplantılarının kaynağında cinsellik vardır. *Aylak Adam*’daki C.’nin teyzesine olan düşkünlüğü, sürekli bir Oidipus kompleksi yaşamasına neden olur. *Anayurt Otel*i’ndeki Zebercet, gecikmeli Ankara treniyle gelip, otelde bir gün kalan ve adını bile bilmediği bir kadına derin bir tutkuyla bağlanır, onu tabulaştırır. Kadının kaldığı odadaki eşyalar, Zebercet için fetiş öğelerle yüklüdür. “*Canistan*” romanındaki Selim’in çocukluk arkadaşı Tokuç Ali’ye büyük bir kin duymasının nedeni olarak, bir sıpayla girdikleri cinsel birleşmede önceliği Tokuç Ali’nin almak istemesi ve alması gösterilir. Atılgan’ın romanlarındaki cinsellik, insanın doğal bir ihtiyacı olarak değil, bir sapkınlık çerçevesinde verilir. Kendisi bu durumu şöyle açıklar;

*“Köy çocukları çok küçükken bile cinsellikle iç içedir. Hayvanlarla sık sık karşılaşmak, kızlı oğlanlı evcilik (karı-kocalık) oyunları falan. Yazılarını da cinselliğin ön planda oluşu, cinselliği önemsemem belki buradan geliyor.”*²⁰

Roman kahramanlarının cinsel gereksinimlerini bir sapkınlığa dönüştürmelerinin temelinde de sevgisizlik vardır. Zaten Atılgan, yazdıklarının temel eksenini olarak görmektedir sevgiyi. Hayatta umdukları sevgiyi bulamamış, üstelik sürekli horlanmış veya horlandığını düşünen karakterler, bir arayışın peşinden giderler. Sevgi, bir türlü ele geçmeyen ve ele geçmedikçe de insanı bunalımlara sürükleyen bir ülkü değer olarak sunulur;

²⁰ Ünlü, Mahir, “Yusuf Atılgan’la Son Konuşma”, *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 227, 1 Kasım 1989; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s.78.

*“Sevgi ve sevgisizlik: Bu iki kavram benim yazdıklarımın temel eksenidir. Bizim toplumumuzda ise sevgisizlik oldukça yaygın. Ama dışarıya vurulmaz pek. Gizlice yaşanır. Zebercet de bir sevgisizlik kurbanı. İletişimsizlik önemli. Bir de erken doğum var. Bütün bunlar Zebercet karakteri için yeterli değil mi?”*²¹

Atılğan’ın romanlarında göndergeler, ayrıntıların arkasına saklanmış birer haykırıdır. Ancak bu göndergelerin içeriğinde açıkça vurgulanmak istenen bir ideoloji yoktur. Onun için insan önemlidir. İnsanın bu “saçma” yaşamda tutunabilmesini sağlayacak yegâne unsurun da sevgi olduğunu düşünür. Bireyin açmazları ve bunların nedenleri üzerinde durarak, topluma çağrılarda bulunur. Bu çağrılarını, fısıltı şeklinde verir. Ancak algılanabildiğinde okuyanı sarsar ve zihinde bir çılgılığa döndürür.

Atılğan, son derece titiz ve Türkçe’nin kullanımı konusunda oldukça duyarlı bir yazardır. Romanlarında sade bir anlatım vardır. Bu sade anlatım, ele alınan temalar ve kurgulanış sayesinde etkileyicilik kazanır. Yazar, cümlelerinde geçen kelimeleri seçerken bile oldukça özenlidir. Birçok tekniği bir arada kullanarak da yazarlık hünerini gösterir. Özellikle bilinç akışı tekniğine başvurarak kahramanlarının psikik yönlerini vurgular.

Yaşamına biri tamamlanmamış olmak üzere üç tane roman sığdıran Atılğan, edebiyatımızın özgün yazarlarından birisidir. Yazarlığından çok günlük yaşantısının daha önemli olduğunu belirtirken²² bile kalplerdeki kara lekeye dikkat çeker. Herkesin kendisinin derdine düştüğü dünyada bir sevgi kırıntısına muhtaç olan kahramanlarının maruz kaldığı gel-gitler bütün çıplaklığıyla verilir.

²¹ Cengiz, Metin, “Yusuf Atılğan: Sevgi Yazdıklarımın Temel Eksenidir.”, *Gölge Adam*, 9 Ağustos 1988; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.77.

²² Durbaş, Refik, “Aylaklık En Zor İş Ona Göre”, *Cumhuriyet Dergi*, S. 102, 7 Şubat 1988; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.73.

İKİNCİ BÖLÜM

ROMANLARIN TANITIMI, OLUŞUMUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER, KONUSU VE YAPI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

2.1. Aylak Adam

2.1.1. Romanın Tanıtımı ve Oluşumuna Etki Eden Faktörler

Yusuf Atılgan'ın ilk romanı olan “*Aylak Adam*”, 1957–1958 Yunus Nadi Roman Armağanı ikincilik ödülüne layık görülmüştür. 1959 yılında Varlık Yayınları tarafından kitaplaştırılan eser, edebiyat çevrelerinde büyük ilgi görür. Romanla ilgili pek çok makale, eleştiri dergilerde ve gazetelerde yayımlanır. Dost Dergisi, kitabın basıldığı yıl bir açık oturum düzenler. İlhan Başgöz, Can Yücel, Sunullah Arısoy, Fethi Naci'nin katılımıyla gerçekleştirilen oturumda romanla ilgili ateşli tartışmalar yapılır.²³

Atılgan, romanın edebiyat otoritelerinden böyle büyük bir alaka göreceğini beklemez. Onun beklentisi, Tercüman Gazetesi'nin romanını tefrika etmesi yönündedir. Çünkü birincilik (Fakir Baykurt'un “*Yılanların Öcü*” adlı romanı) ve üçüncülük (Ömer Sakıp'ın “*Ne Ekersen*” adlı romanı) kazanan romanlar tefrika edildiği halde “*Aylak Adam*” tefrika edilmez. Atılgan, Refik Durbaş'la yaptığı bir konuşmada bu üzüntüsünü şöyle dile getirir;

*“Gerçi tefrika edilirse ayrıca bir para almayacaktım. Tefrika edilecek bir roman değil, diye düşünmüşler galiba. Ama tefrikanın başına 3–4 gün sonra bir özet koyarlar ya, işte onu hep merak etmişimdir.”*²⁴

Atılgan, geçim sıkıntısı olmayan birinin de sıkıntısı olabileceğini belirtmek için bu romanı yazdığını söyler. Bir bakıma romanın başkahramanı C., Atılgan'ı yansıtmaktadır. Tarlasını arkadaşı Akif Taşçı'ya bırakarak elini bütün işlerden çeken Atılgan, kendini okumaya ve yazmaya verir. Ancak entelektüel kişiliğinin ve kendisini ifade edebilecek bir çevreden yoksun olmasının da etkisiyle derin bir yalnızlık ve özlem yaşar. İşte “*Aylak Adam*”da işlenen temaların ardındaki asıl sebep, Atılgan'ın yaşadığı

²³ Açık Oturum, (Salim Şengil, Fethi Naci, Can Yücel, S.unullah Arısoy, İlhan Başgöz), *Dost Dergisi*, Mayıs 1959; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, s. 157–172.

²⁴ Durbaş, Refik, “Aylaklık En Zor İş Ona Göre”; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, s.73.

çevredeki insanların onu anlayabilmesinden ve kendi iç dünyasından çok uzak olmalarıdır.

Annesinin isteğiyle evlendiği Sabahat Hanım'dan boşanan Atılğan, tıpkı C. gibi “eli pakettiller”den olmak istemeyen biridir. Arkadaşı Akif Taşçı’yla yaptığı görüşmede,²⁵ boşanma davası sırasında hâkimin karı- kocayı barıştırmak istemesi üzerine, Atılğan’ın hâkime “*Hâkim Bey, ben ne diyorum, hanım ne diyor? Boşayın bizi.*” dediğini öğrendim. Bu da gösteriyor ki Atılğan, C. gibi bu dünyada olmasını umut ettiği onu anlayabilecek kişinin özlemini duymaktadır ve onun arayışı içerisinde.

C.’nin arkadaşı Sami, C.’nin bir portresini yapar. Sami, C.’nin elini kulağına uzanmış bir şekilde çizmiştir. C., Sami’nin bu ayrıntıyı fark etmesi üzerine çok utanır. Atılğan’ın cezaevi arkadaşı Nuri İyem de cezaevindeyken onun portresini çizer. İyem’in yaptığı şu tespit, bizi romanda kullanılan kulak leitmotifinin kaynağına götürür;

*“Gidip gelmelerimde bir tik dikkatimi çekmişti; Yusuf bir eliyle kulağıyla oynardı. Romanında da vardır bu. Adam hep kulağıyla oynar.”*²⁶

Romanın baş kahramanı C., babasından kalan miras sayesinde geçim derdi olmayan “paralı” bir karakterdir. Onun tek işi aylak aylak sokaklarda gezip insanları gözlemlemek ve bu insanların arasından kafasında ülküleştirdiği ve bir saplantı (obsesyon) haline dönüştürdüğü kadını aramaktır. C., bütün zamanını hayalindeki kadını aramaya harcar. Onun yaşamdaki tek gayesidir bu. Kendini başka işlere vermediği için, gün geçtikçe onu bulamamanın verdiği üzüntü ve bunalım artar. C.’nin tek işi bu kadını aramaktır; ancak o, gizlendiği yerden inatla çıkmamaktadır.

Atılğan’ın da tıpkı C. gibi bir işte çalışma zorunluluğu yoktur. Ama o, geçim derdi olmayan kişilerin diğerlerine göre – düşünülenin aksine – daha karmaşık sorunları olduğunu bizzat yaşayarak bilmektedir. R.Görel ile yaptığı bir konuşmada bu durumu şöyle izah eder;

“...Uykudan arta kalan zamanımı yazmakla, okumakla geçirmeme engel olacak hiçbir şey yok. Sanatçı için ideal durum diyeceksiniz. Bir bakıma çok doğru bir bakıma da yanlış. Ben,

²⁵ 05.04.2004 tarihli Akif Taşçı’yla yapılan telefon görüşmesi.

²⁶ Yüksel, Turan, “Yusuf Atılğan’ın Özgeçmiş Belgeseli” ; Yusuf Atılğan’a Armağan, s.24.

*içimde büyüyen bir isteksizlikle yazamadan geçirdiğim günlerde korkunç bir karamsarlığa kapılınca, günlük ekmeğini kazanmak zorunda olan sanatçının bugün yazamadım ama önce ekmek gerek avuntusundan yoksunum.”*²⁷

Yusuf Atılğan’ın babası Hamdi Bey, Turgut Atılğan’ın anlattığına göre son derece bilgili, kültürlü ve herkesin saygı duyduğu biridir.²⁸ Oğluna Mehmet Hamdi ismini koyduğuna göre Yusuf Atılğan’ın babasına vefa duygusuyla bağlandığını anlarız. Ancak Yusuf Atılğan, babasının eli sıkılığından oldukça şikâyetçidir. İlk dayağını bayram harçlığını hemen harcadığı için yemiştir. Üniversiteyken de babası para göndermediğinden askeriye girmek zorunda kalmıştır. Romandaki C. karakterinin oluşumunda babasının etkili olması, Atılğan’ın durumuyla zıtlıkla gösterse de birbiriyle örtüşür. Atılğan, babasının eli sıkılığına rağmen, babasını sever ve ona değer verir; oysa C., maddi yönden ona bütün imkanları sağlayan babasından nefret etmektedir. Çünkü ilgisizliğini ve çocuğuna sevgi göstermeyişi babasının bu yöntemle ört bas ettiğini düşünmektedir.

Hamdi Bey’in eli sıkılığı oğlu Yusuf’ta ters tepki yapmıştır. Yusuf Atılğan için sadece geçimine yetecek kadar para kazanmak yeterlidir. Romandaki C. karakteri de babası gibi bıyık bırakmayacağını, komisyoncu olmayacağını tekrarlar durur. Bir insanın kişiliğinin oluşumunda baba fenomenin ne kadar etkili olduğunun üzerinde durulduğu romanda muhakkak ki Atılğan, kendi babasından yola çıkmıştır. Atılğan’ın ve C.’nin babalarına verdikleri değer, karşıtlıklar içerir. Ancak her ikisinde de “onun gibi olmama” mücadelesi vardır. Ayrıca Atılğan da, C. de babalarından kalan miras sayesinde bir işte çalışmak zorunda değillerdir.

Atılğan, romanı yayımlandıktan sonra yapılan röportajlarda C.’nin boş bir çaba içersinde olduğunu söyler. Ona göre C.’nin aradığı bu dünyada yoktur; olsa bile (B., C.’nin aradığı kadındır.) karşılaşma ihtimali, saçma bir dünyada yaşadığımız düşüncesinden hareketle oldukça azdır;

“Aylak Adam, boyuna gerçek bir sevgi arıyor. Bence aradığı sevgi dünyada yoktur. Hatta romandaki ‘Ayşe’ tipi ile bile tatmin

²⁷ Görel, R., “Yusuf Atılğan Anlatıyor”, *Varlık*, 15 Haziran 1959; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.56.

²⁸ Yüksel, Turan., “Yusuf Atılğan’ın Özgeçmiş Belgeseli” *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.12.

*edilemiyor ve aradığını bulamıyor. Hâlbuki roman kahramanı her türlü değerlerini yitirdiği halde, bu gerçek sevgiyi bulacağını sanır ve bu konuda iyimserdir. Ama roman sonunda bu umudu da kaybolur ve ‘Artık hiç kimseye bahsetmeyeceğim.’ der.”*²⁹

*“Aylak Adam’ın aradığı sevgi de... Sevgiyle cinsel sevgi karışımı bir şeydir. İkisinin bir uyuşumunu arar. Böyle bir şey de olmaz zaten.”*³⁰

Kaderin garip cilvesidir ki Yusuf Atılgan, ömrünün sonuna kadar yaşayacağı kadın Serpil Gence ile yarattığı “B.” karakteri sayesinde tanışmıştır. B., romanda C. ‘nin aradığı ancak bir türlü karşılaşmadığı kadın olarak sunulur. Romanı okuduğunda henüz 17 yaşında olan Gence, B. karakteriyle kendini özdeşleştirir ve Yusuf Atılgan’ı merak eder. Adresini bulur ve ona mektubu yazar. 14 yıl boyunca mektuplaşarak, Ankara’da ve İstanbul’da buluşarak ilişkilerini devam ettirirler. 1976 yılında da evlenirler ve bu evlilik Yusuf Atılgan’ın ölümüne dek sürer.

Sonuç olarak diyebiliriz ki “*Aylak Adam*” romanını Atılgan; günlük yaşamın tek düzeliğine karşı çıkmak, gerek bilinçli gerek bilinçsiz ampirizmi esas olan bireylerin varlıklarının rahatsızlık verici olduğunu belirtmek amacıyla yazmıştır. Toplumsal kuralları mantığa uyduramamak ve her şeye karşı durup, insanı ve yaşamı sorgulamak suretiyle karşılaşılan güçlükler, entelektüel olmanın bir bedeli olarak değerlendirilir. Atılgan bu romanında kendi yaşamından biriktirdiklerini ve bu birikimlerin zihnindeki çıkarımlarını, bireysel çıkmazları esas olarak kurgulamıştır.

2.1.2. Romanın Konusu

Baş kahraman C., geçim kaygısı olmayan bir mirasyedidir. Aylaklığı kendine iş olarak seçmiştir. Çünkü hayalinde yarattığı kadına ulaşabilmek için boş zamana ihtiyaç vardır. Sokaklarda başıboş gezer ve gözüne kestirdiği kadınların peşinden “O” olduğu umuduyla gider. C., yirmi sekiz yaşındadır. Entelektüel bir çevresi vardır. Daha çok ressamlarla iç içedir. Arkadaşlarının resimlerini satın alır, arkadaşı Sami’ye resmini

²⁹ Andak, Selmi, “Yunus Nadi Roman Mükâfatı İkincisi”, *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1958; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s.62.

³⁰ Balabanlılar, Mürşit, “Anayurt Otel’i’nin Yazarı Yusuf Atılgan’ın Yönelindiği Üç Tema: Hapis, İntihar ve İşkence”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1987; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s.66.

yaptırır. Arkadaşları onun aylaklığıyla dalga geçer ancak bu, onun umurunda değildir. Çünkü o, kendisini diğer insanlardan çok “başka” görmektedir.

C., yine aynı yöntemi kullanarak üniversite öğrencisi Güler ile tanışır. Güler çok güzeldir; teyzesi gibi koyu mavi gözlüdür, boyasızdır ve topuksuzdur. Fakat C.’nin ülküleştirdiği kişi değildir. C., bunu Güler’in hayallerinin “*üç oda, bir mutfakla*” sınırlandırılmış olmasından anlar. Yine de C. ile Güler’in ilişkileri devam eder. C.’nin evinde başarısızlıkla sonuçlanan bir sevişme girişimi olur. C., Güler’in üzerine fazla gitmez. Çünkü C.’nin amacı, Güler’i idealleştirmeye çalışmak değil; idealindeki kadını bulmaktır.

Romadaki bir diğer kahraman B.’dir. B., C’nin aradığı, zaman zaman karşılaştığı ancak bir türlü tanışamadığı kişidir. B., Güler’in arkadaşı, Sami’nin de ablasıdır. B.’nin Erhan adındaki biriyle olan ilişkisinden bahsedilir romanda. Erhan’ın B.’ye kız olup olmadığını sorması üzerine B., Erhan’ı terk eder. Çünkü sevdiği insana vermek istediklerinin yanında kızlığın hiçbir şey olmadığını düşünmektedir. Sırf bu yüzden bu kızlık denen şeyi hiç tanımadığı bir erkeğe vermeyi planlayacak kadar basmakalıptan ve normlardan nefret etmektedir.

C., sayfide eski sevgilisi Ayşe ile karşılaşır. Ayşe ile daha çok cinselliğe dayanan bir ilişki yaşamaya başlar. Bu durum da C.’nin şehvet düşkünü babasını, hatırlatır ona. Sevgi ve şefkati bulduğu Zehra Teyzesi ve babasının Zehra Teyzesi’nin bacaklarına olan düşkünlüğü Ayşe ile olan ilişkisinin kaderini belirler. Ayşe ile seviştiğinde hep Ayşe’nin bacaklarına dokunur ve öper. Ayşe, C.’ye bunun sebebini sorduğunda, C., babasının hayatına nasıl etki ettiğini; Zehra Teyzesi’ne olan düşkünlüğünü bütün ayrıntılarıyla anlatır. Ayşe’nin bunları duyduktan sonra onu terk edeceğini bile bile, zaaflarını bütün çıplaklığıyla gözler önüne serer. Nitekim Ayşe’nin günlüğünde yazılı şu satırları okuyunca ilişkilerinin kopma noktasına geldiğini anlar;

“Anamın babamın varlığına dayanamıyor. Neden her şeyi benden bekliyor? Kendi ölü babasından bile kurtulamazken?” (AA. s.133.)

C., Ayşe ile ayrıldıktan sonra, şaşı bir fahişeyi evine götürür. Şaşı fahişe tam soyunmaya hazırlanırken, ona acele etmemesini söyler. Şaşı fahişenin kucağına başını koyup uzanır. Saçlarını okşatır. Şaşı fahişeye Zehra Teyzesi’nin kendisine söylediği

lafları söyler. C., daha sonra hayalinde yarattığı kadını aramaya devam eder. Bir tatlıcıda otururken camın önünden geçen bir kızın arkasından koşar. Ancak kıza yetişemez, kız otobüse binmiştir. Otobüsün peşinden koşarken, önüne çıktığı taksinin şoförünün göğsüne indirdiği yumrukla sendeler. C. de taksi şoförünün suratına vurur. Polisin ne olduğunu sorması üzerine içinden şu düşünceyi geçirir;

“Sustu, konuşmak gereksizdi. Bundan sonra kimseye ondan söz etmeyecekti. Biliyordu; anlamazlardı .” (AA., s.159.)

Böylelikle roman, C.’nin muradına erebilme isteğinin boş bir çabadan ibaret olduğu vurgulanarak biter.

2.1.3. Romanın Yapısı

Roman; *kış*, *ilkyaz*, *yaz*, *güz* başlıkları altında dört halkadan (sequence) oluşmaktadır. Vaka zamanının³¹ esas alındığı bu parçalamada, aynı zamanda C.’nin hayatına giren şahıslar da değişmektedir. İlk bölümde Ayşe ile olan yakınlaşmasından; ikinci bölümde Güler ile olan ilişkisinden; *yaz* adını taşıyan bölümde Ayşe ile tekrar karşılaşmasıyla birlikte gelişen olaylardan; son bölümde de şaşı fahişe kadına, Zehra Teyzesi rolünü oynatmak istemesinden bahsedilerek olay örgüsü sıralanır.

Bu mana birliklerinin gösterge (signe) durumundaki unsurları ve bunların arasındaki ilişki ağının iyi kavranabilmesi gereklidir ki; gönderme birliğine (referent) ulaşılsın. Roman, her ne kadar dört uzun öyküden oluşuyormuş gibi gözükse de bu bölümlerin birleşmesiyle sağlanan üst-dilin işaret ettiği göndergeler, romanın sadece mana birliği seviyesinde düşünülmemesi gerektiğini hissettirir. Parçadan bütüne gidildiğinde algılanan mesajların içeriği gelişerek okuyucunun zihnindeki “aylak adam”ın portresi iyice belirginleştirilmiş olur. Kişinin kendi doğrularının toplumun normlarıyla çatışması sonucu oluşan iletişimsizlik ve bu iletişimsizliğin bireyin içrek dünyasındaki etkileri anlatılır. Dış dünyadaki gerçekliğe karşı bireyin geliştirdiği savunma mekanizmaları olay örgüsüne sindirilir.

Çevresindeki tanıdığı, tanımadığı insanlarla alay etmek, bu insanların davranışlarının saçmalığını keşfetmeye çalışmak, C.nin hayat felsefesini yansıtmaları

³¹ Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yay., 3. baskı, Ank. 1998, s.117.

bakımından önemlidir. C.; tekdüzeliğe, sıradanlığa, lapacılığa, kalıplara tahammül edemez. Okuyucu, C.’nin böyle bir kişi olduğunu, romanın daha ikinci sayfasında anlar;

“Ne yamansınız dökme kalıplarınızla; bir şeyi onlara uydurmadan rahat edemezsiniz.” (AA., s.117.)

Roman olaydan çok durumlar üzerine kurulmuştur. C.’nin çocukluğunda yaşadıkları, bütün hayatını etkileyen; onda bir takım psikolojik sorunlara yol açan birer fenomen durumundadır. C.’nin içsel çatışması, olayların gelişmesine yön veren tek unsur gibidir. Başkaldırıcı kişiliğinin de etkisiyle hiç kimseyle uzun süre ilişki kuramaz.

Romandaki mekânlar seçilirken, kurguya ters düşülmemesine özen gösterilmiştir. C., entelektüel bir kişidir ve gezdiği mekânlar ona en çok hitap edebilecek yerlerdir: İstanbul’un Nişantaşı, Harbiye, Taksim, Beyoğlu, Karaköy, Tünel gibi semtleri ile tatil amacıyla gittiği sayfiye dış mekanlar; pastaneler, lokantalar, sinemalar, bar, C.’nin evi, arkadaşı Sadık’ın atölyesi, pansiyon, üç odalı bir mutfaklı evler ise iç mekanlar olarak sunulur.

Şahıs kadrosunun pek zengin olduğu söylenemez. Çünkü romanın asıl amacı, bireyin iç dünyasının ayrıntılarına inilmesidir. Başkarakter C.’dir. C.’nin kişiliğini ve bu kişiliğin oluşumunda etki eden unsurları, durumlar karşısında verdiği tepkilerden anlarınız daha çok. Romandaki şahısları sıralarsak: Üniversitede okuyan Güler, Ressam Ayşe, Güler’in arkadaşı aynı zamanda Sami’nin ablası B., şaşı fahişe, Zehra Teyze, C.’nin babası, arkadaşları Sami ve Sadık, pansiyondakiler, B.’nin sevgilisi Erhan, avukatı, aktör...

Tanrısal bakış açısı kullanılarak C.’nin geçmişinden ve geleceğinden haber verilir. C.’nin, B.’nin kafasından geçenler bilinç akışı tekniğine başvurularak sunulur. Güler’in B.’ye yazmış olduğu mektuplardan Güler’in düşüncelerini; Ayşe’nin de günlüğünden Ayşe’nin fikirlerini öğrenme imkânını buluruz. Ayrıca C., yer yer kahraman anlatıcı pozisyonundadır. Değişik anlatım teknikleri ve bakış açıları kullanılarak, okuyucuyla karakterler arasındaki aynileşmenin sağlanması amaçlanmıştır.

Romanda kişilerden çok kavramlar ve C.’nin bütün hayatına etki eden simge durumundaki unsurlar önemlidir. Çocukluğunda yaşadığı olayların etkisiyle nesnelere anlamlar yüklemiştir. Örneğin “bıyık ve kulak” onun zihninde kötülüğe ve şiddete işaret

eden birer imgedir. Çünkü babası bıyıklıdır ve kavga esnasında C.’nin kulağını yırtmıştır. Romanda simgeler ve kavramlar sayıca çok olmasa da bunlar C.’nin takıntılarına kaynaklık eder.

Romanı KORA Şeması’na³² göre değerlendirecek olursak şöyle bir tablo elde ederiz;

	ÜLKÜ DEĞER	KARŞI DEĞER (KARŞI GÜÇ)
KİŞİ	— C. — B. — C.’nin annesi — Zehra Teyze	— Güler — Ayşe — Laura — Erhan — C.’nin babası — Bıyıklı terziler
KAVRAM	— Sevgi — Şefkat — Sıra dışılık — Aylaklık — Başkaldırı — Adako — Korunma — Boyasızlık, topuksuzluk	— Nefret — Şiddet — Şehvet — Tekdüzelik, lapacılık — Kabulleniş, boyun eğme — İtilip kakılma, horlanma — Kuyara
SİMGE	— Koyu mavi göz — Reçel kıvamı — Kucak — “Çıplak” tablosu — “İkindi Kahvaltısı” tablosu	— Bıyık — Kulak — Bacak — Üç oda bir mutfak — Eli paketliler

Görüldüğü gibi Atılgan, romanını kişiler düzleminden kavram ve simge düzlemine taşımıştır. Hatta romandaki kişiler bile “görünen eylemler dizgesi”³³ olmaktan çok bir yaşam felsefesinin simgesel ifadesine dönüştürülmüştür. C.’de temsil

³² Korkmaz, Ramazan, “Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler”, *Scholarly Dept and Accuracy a Festschrift to Lars Johanson, (Lars Johanson Armağanı)*, Grafiker Yay., Ank. 2002, s.273.

³³ a. g. m., s. 273.

edilen alışılmışı ve sıradanlığa başkaldırı; Güler’de sıradan, sakin bir hayatın özleminin duyulması şeklindedir. “*Aylak Adam*”ın roman tekniği ve üslup bakımından başarılı bir eser olmasını sağlayan etmen de budur. Atılğan, daha çok çağrışım ve muhakeme yoluyla oluşturduğu simgesel değerleri, tutarlı bir şekilde ve sarsıcı ifadelerle zaman ve mekân ötesine taşıyabilmiştir.

2.2. Anayurt Otel

2.2.1. Romanın Tanıtımı ve Oluşumuna Etki Eden Faktörler

“*Anayurt Otel*”, Atılğan’ın ikinci romanıdır. Kafka, Proust, Camus gibi yazarları yoğun olarak okuduğu bir dönemde yazdığı bu roman, kendi ifadesiyle “*bunalımlı yıllar*”ın³⁴ ürünüdür. 1973 yılında Bilgi Yayınları arasında çıkan roman, “*Aylak Adam*” hakkında yapılan tartışmaları gölgede bırakacak derecede sert yankı uyandırır. Kimileri Atılğan’ın toplumsal sorunlara ele almayıp, sadece marazi bir karakterin cinsel sapmaları (parafili) üzerinde durmasını eleştirir;³⁵ kimileri de Atılğan’ın toplum olarak dışladığımız adeta onları patolojik bir kişiliğe mahkûm ettiğimiz bireylerin, aslında tüm insanlığı kuşatan; hatta aşan duygu yoğunluğuna sahipliklerini duyurmak istediğini iddia ederek, romanı göklere çıkarır.³⁶

Roman, esasen Camus’un “*Yabancı*” adlı romanıyla benzerlikler gösterir. *Yabancı*’nın başkahramanı Meursault da tıpkı Zebercet gibi saçma denilecek bir sebepten (gözüne yansıyan güneş ışınları yüzünden) başkasını öldürür. Olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kuramamak ve bununla birlikte olasılıkların çokluğu, hayatın bir anlamının olmayışı, her iki karakterin dünyasında da vardır. Her ikisi de Tanrı’ya inanmamaktadır ve bir üst güce sığınamamanın verdiği bunalım, hayatlarını çıkmaza sokmaktadır. Meursault, mahkemede adam öldürmekten çok takındığı tavırlarla yargılanır. Çünkü yaptıklarının bir sebebi yoktur. Kendisine sebeplerin sorulması onu bunaltır. Zebercet, mahkemede yargılanmamıştır fakat sorguya çekildiğini düşünürken

³⁴ Yüksel, Turan, “Yusuf Atılğan’ın Özgeçmiş Belgeseli”, *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.47.

³⁵ İleri, Selim, “Bir Roman-Bir Eleştirmen”, *Yeni Ortam*, 10 Ocak 1974; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.195–199; Karacanlar, Yusuf Kenan, “Bir Roman: Yusuf Atılğan”, *Yeni Ufuklar*, S. 245, Şubat 1974; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.200–205; Gültekin, Mücahit, “İnsana Karşı Çıkış ve Anayurt Otel”, *Yansıma*, S. 29, Mayıs 1974; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.206–209; Cömert, Bedrettin, “Yazık Oldu Zebercet Efendiye”, *Yansıma*, S. 35, Kasım 1974; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.220–227.

³⁶ Mutluay, Rauf, “Bir Roman Başarısı”, *Cumhuriyet*, 20 Aralık 1973; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.191–194, Prof. Dr., Güleç, Cengiz, “Anayurt Otel: Zebercet’in Dünyası”, *Varlık*, Şubat 1992; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.364–369.

işlemiş olduğu cinayetin bir nedeni olmadığını söyler. Aslında Zebercet'i ortalıkçı kadını öldürmesinden çok, insanların onu sorgulayacağı düşüncesi tedirgin etmektedir.

Ancak Meursault, dış dünyayla arasındaki duvarı kendi örmüştür. Kız arkadaşının sevgi dolu sözcükleri bile ona saçma gelmektedir. Zebercet de ise durum tam tersidir. Zebercet doğumundan itibaren sevgiyle tanışmamıştır. Sevgisizlik onun yaşamdan zevk almasını engellemektedir ve onu acı sona doğru hızla savurmaktadır. İki karakteri de aynı son beklemektedir: Ölüm. Zebercet yaşamına kendi elleriyle son verir, Meursault ise ölüme mahkûm edilir. Meursault'un yaşamının sonlarına doğru içinden geçirdiği şu düşünceler, *Anayurt Otel*'nin, Camus'un “saçma” (absürde) anlayışıyla paralellik göstermesi bakımından dikkate değerdir;

*“(...)Ama herkes bilir ki, hayat yaşamaya değmez. Aslına bakarsanız, insan ha otuzunda ölmüş ha yetmişinde pek önemli değildi. Çünkü, her iki halde de, pek doğal ki başka erkekler de, başka kadınlar da yaşayacaklardı, hem de binlerce yıl. Sözün kısası hiçbir şey böylesine açık değildi. Şimdi de olsa, yirmi yıl sonra da olsa yine bendim ölecek olan(...)”*³⁷

Zebercet'in hayata bakış açısı da sevgiye dair tüm umudu tükendikten sonra Meursault'un kiyle benzeşmeye başlar;

“(...)Yorumlar, nedenler önemsizdi; kesin değildi. Önemli olan insanın edimleri idi. Değişmez tek bir kesinlik vardı insan için: Ölüm.” (AO., s.105.)

“(...)Dayanacak mıydı ağırlığına on sekiz gün sonra? Neden, neyi bekliyordu? Yatağı titredi. Yirmi sekiz kasımda olursa süreksizliğin, tutarsızlığın, saçmalığın bir anlamı mı olacaktı sanki?” (AO., s.105.)

Yalnızlık teması, Atılğan'ın romanlarında yoğun olarak işlenmiştir. Tüm yaşantıların derin ve onulmaz gerçeği olan yalnızlık; “*Anayurt Otel*”nde insanı

³⁷ Camus, Albert, “*Yabancı*”, (Çev.:Vedat Günyol), Can Yay., İst. 2003, s.108.

ürkütücü bir sona yuvarlayan, yaşamı anlamsızlaştıran bir azaptır. “*Aylak Adam*”daki C. daha çok başkaları gibi olmama kaygısıyla yalnızlığı seçer. Oysaki Zebercet, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadından sonra böyle bir duygunun varlığını hissetmiştir. Kendi çaresizliğini ve yaşamına mutluluk getirecek girişimlerde bulunmaya dair elinin kolunun bağlanmışlığını, ona gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın hatırlatmıştır. Atılğan da aynı şekilde bir arkadaşıyla kaldığı otelde, otelin kâtibini görünce zihninde önceden yazmayı planladığı roman şekillenmeye başlar. Refik Durbaş’la yaptığı bir söyleşiden “*Anayurt Otel*” romanının nasıl tasarlandığını öğreniriz;

—*Hiç otelde kaldın mı?*

— *Sürekli olarak kalmadım.*

— *Ya Anayurt Otel’inde...*

— *Onu anlatayım. Manisa’da ‘Anavatan Otel’ diye bir otel vardı. Ben Hacır Rahmanlılar’danım biliyorsun. Manisa yandıktan sonra oraya yerleşmişiz. Babamla Manisa’ya her gidişimizde Anavatan Otel’inde kalırdık. Çünkü otelin sahibi babamın iyi arkadaşıydı. Otel de Ahmet Efendi ile oğlu Zebercet işletirdi. Romandakinin tersine Zebercet babası, Ahmet Efendi oğluydu. Bir gün bu oteli yazma isteği doğdu içime. O sıralar arkadaşlarla Birgi’ye gideceğiz. Gece Aydın’da bir otelde kaldık. Bir otel işte. Kapıdan giriliyor, karşıda yukarı çıkan bir merdiven var. Kâtibin yeri de bu merdivenin altında. Önünde bir küçük masa. Gece arkadaşım ile konuşurken ‘Yahu’ dedim, ‘Bu adamın buradaki hayatı ne olabilir?’ Merdiven altında oturan bir adam. Nasıl bir adamdır bu? Üstelik benim bunaldığım zamanlar. Böyle bir ikilem içinde olduğum bir durum. Anavatan Otel ile bu adamı birleştirdim, kendi ruh durumumu da yansıtmaya çalıştım. Bu roman çıktı.*

— *Anavatan Otel duruyor mu hala Manisa’da?*

— *Duruyor, ama artık otel değil. Otel kapandı, yapısı duruyor.*

— *Ya Zebercet?*

— *O da yaşamıyor.*

— *Peki, Zebercet romanı okumuş muydu?*

—Yok, çoktan ölmüştü. Okuyamadı. Ama Zebercet'i tanıyanlar romanı gördükleri zaman 'A, biz bunu biliyorduk' demişler Manisa'da.”³⁸

Roman baskıya girerken yayıncı Ahmet Küflü'nün önerisi ile Anavatan Otel, “Anayurt Otel” olarak değiştirilir. Bir de Zibende Hanım vardır. Zibende Hanım da Semra olmuştur.³⁹ Romanda kasaba tanıtılırken “1922 yılı Eylül başlarında Yunanlılar giderayak burayı yaktıkları” (AO.,s.10.) demesinden daha bir yaşındayken başına gelmiş bir olaya telmih yaptığını anlamaktayız. Romanda belirtilmese de mekânın Manisa olduğu fikrine Yusuf Atılgan'ın kendi hayatını anlattığı şu satırlardan varabiliriz;

“...1922 yılı Eylül başında Yunanlıların kaçarken yaktıkları kentten bizler dağa sığınırken ne babam ne de dayım alabilmiş beni anamın kucağından; o sıralar incecik, çelimsiz, bir kadın olan anam çıkarmak zorunda kalmış beni dağa.”⁴⁰

“Anayurt Otel”, bireyi esas alan, toplumdaki aksaklıkların kaynağında bireyi göstermeyi amaçlayan bir romandır. Ancak Atılgan, toplumsal olayların birey üzerindeki etkilerini açıkça belirtmese de uzak hatırlatmalar yapmayı ihmal etmez;

“ Bilmem Anayurt Otel, 'nde dikkat ettin mi? Keçecizade Malik Ağa vardır, orada konağı yaptıran. Konağın kapı kemerinde şöyle yazar: Bir iki iki delik / Keçeci Zade Malik. Arap rakamlarıyla 'bir iki iki delik' 1255 ediyor; şimdiki tarihle 1839 (Tanzimat Fermanı'nın ilanı), 1876'da (1. Meşrutiyet'in İlanı) Haşim Bey konağın hâkimidir. Rüstem Bey de 1908'de (İttihat ve Terakki'nin baskısıyla Kanuni Esasi yeniden yürürlüğe konur. 17 Aralıkta da Osmanlı Mebusan Meclisi açılır,) evlenir. En sonunda da konak 1923'te (Cumhuriyet'in ilanı) otel olur. Ben

³⁸ Durbaş, Refik, “Aylaklık En Zor İş Ona Göre”, *Cumhuriyet Dergi*, S.:102, 7 Şubat 1988; Yusuf Atılgan'a Armağan, s.71–72.

³⁹ Yüksel, Turan, “Yusuf Atılgan'ın Özgeçmiş Belgeseli”, *Yusuf Atılgan'a Armağan*, s.47.

⁴⁰ a.g.m., s.11.

*romanlarımda politik ya da toplumsal durumları böyle telmihlerle geçiştiririm. Bunlar benim toplumsal olaylara dokundurmam gibidir. Yeni yazmakta olduğum romanda da daha belirgin halde bu konu.”*⁴¹

Atılğan, yazarlığından çok günlük yaşamı daha önemli olduğunu belirtir.⁴² Belki bu yüzden romanlarında kendisine ait pek çok iz bulabilmekteyiz. Romanın başkahramanı Zebercet, düşündüklerini söyleyemeyen, içedönük (introvert)⁴³ bir tiptir. Çevresindeki insanlar tarafından horlandığında, alaya alındığında söylemek istediklerini içinden geçirir sadece. Atılğan da bu bakımdan Zebercet’e çok benzer. Lise yıllarında İngilizce öğretmeni bacak bacak üstüne atarken dizkapağındaki yara masanın kenarına değeri. Atılğan’dan “uff” diye bir ses çıkınca İngilizce öğretmeni kızar. Atılğan da yıllarca hocasına onu yanlış anladığını, yaranın acısını kendinde hissettiği için böyle bir tepkide bulunduğunu söyleyememenin acısını duymuştur.⁴⁴

2.2.2. Romanın Konusu

Anayurt Oteli, Tanzimat Fermanı’nın ilan edildiği sene Keçecizade Malik Ağa tarafından konak olarak yaptırılmış, Cumhuriyet’in kurulduğu yıl otele çevrilmiştir. Keçecizade Malik Ağa’nın oğlu Haşim Bey, konaktaki beslemelerle ilişki kurduktan sonra bu beslemeleri evlendirir. Zebercet’in ninesi de bu beslemelerden birisidir.

Keçecizadeler, rejimin değişmesiyle topraklarını elden çıkarma yoluna gitmiş; bu yüzden Zebercet’in babası Ahmet Efendi’ye otelin idaresini bırakarak o muhiti terk etmişlerdir. Romanın başkahramanı Zebercet, Anayurt Oteli’ni babasıyla birlikte idare eder.

Babasının ölümünden sonra tek başına oteli yöneten Zebercet, otelin hizmetlerinin görülmesi için bir kadın tutar. Gerdek gecesi kız çıkmadı diye geri gönderilen sonra bir dulla tekrar evlendirilen kadın, çok uyuduğu için yine geri

41 Balabanlılar, Mürşit, “Anayurt Oteli’nin Yazarı Yusuf Atılğan’ın Yöneldiği Üç Tema: Hapis, İntihar ve İşkence”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1987; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.67.

42 Durbaş, Refik, “Aylaklık En Zor İş Ona Göre”, *Cumhuriyet Dergi*, S. 102, 7 Şubat 1988; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.73.

43 Fordham, Frieda., *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, (Çev: Aslan Yalçınar), Say Yay., 5. baskı, İst. 2001, s.35.

44 Yüksel, Turan, “Yusuf Atılğan’ın Özgeçmiş Belgeseli”, *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.116–117.

gönderilmiştir. Dayısı olduğunu söyleyen bir adam, kadını otele iş yapması için bırakır. Arada otele uğrayıp kadının birikmiş parasını almaktadır.

Zebercet, kadın uyumaya gittiği zaman kadının odasına gider ve onunla birlikte olur. Ancak kadın uykuya çok düşkündür. Kadın uykusu bölünmesin diye artık iç çamaşırı giymeden yatmaya başlar. Zebercet'e gece 'köpek' diye hitap eden kadın, sabah hiçbir şey olmamış gibi 'ağa' der. Ortalıkçı kadın çaresizdir. Gidecek bir yeri de yoktur ve Zebercet'in bu tutumuna karşı da oldukça kayıtsızdır.

Zebercet'in rutin hayatı, perşembe gecesi gecikmeli Ankara treniyle gelen kadından sonra tamamen değişir. Otelde bir gece kalan, nüfus cüzdanı olmadığı için adını bile bilmediği bu kadına tutku ile bağlanan Zebercet, o zamana kadar tatmadığı duyguları tatmak ister. Gerek ailesinin gerek çevresinin horlamalarına, aşağılamalarına maruz kalarak büyüyen Zebercet için bu kadın, ona sevgiyi tattıracağını düşündüğü bir umuttur.

Zebercet, ortalıkçı kadının odasına gitmemeye başlar. Çünkü artık tek taraflı bir ilişki yaşamak istememektedir. Otele gelen çiftlerin sevişmelerini dinlerken hep o kadının hayalini kurar. Kendisine yeni elbiseler alır, bıyığını keser ve gecikmeli Ankara treniyle gelen kadını beklemeye başlar.

Günler geçtikçe gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının geleceğine dair umudu kaybolur. Geçmişinde yaşadıkları bilinçaltından gün ışığına çıkmaya başlar. Aşağılanmışlığını, önemsenmezliğini hatırına getirir. Babasının ve annesinin tavırları, çocukluk arkadaşlarının kendisine taktıkları lakaplar, askerlik arkadaşı Fatihli'ye yakın olmak adına kendini kullandırması aklına gelir. Bu dönemde Zebercet, otele müşteri almamaya başlar. İçkili lokantalara gider. Ekrem adındaki bir soğuk demirciyle tanışır. Onunla sinemaya gider. Ekrem'e cinsel bir ilgi duyar, onu otele çağırarak ister ama çağıramaz.

Zebercet'in psikolojisi iyiden iyiye bozulmaya başlar. Ortalıkçı kadının odasına gider. Onu uyandırmak ister. Amacı otele gelen çiftlerden duyduğu gibi karşılıklı bir sevişme yaşamaktır. Ancak ortalıkçı kadın uyulamaktadır. Zebercet, bu durum üzerine geçici bir iktidarsızlık geçirir ve kendini kaybeder. İktidarsızlığına sebep olarak gördüğü ortalıkçı kadını boğarak öldürür. Atılgan, bu durumu bir röportajında şöyle belirtir;

“- Zebercet, otele gelen çiftin sevişmesini dinliyor. Sonra orada duyduğu sözleri, mastürbasyon yaparken tekrarlayacaktır. İlgi beklemek gibi bir tutum...

—Oteldeki ortalıkçı kadının durumunu biliyorsun. Hatta onu öldürmesinin bir nedeni de budur. Orada soğuk kadınlara bir tepkimdi. Yani bu işi yapıyorsan erkeğine uy. Yani erkekle birlikte yap. Oysa orada adamın yaptığı bir çeşit mastürbasyon gibi. Zebercet'in o kadını görünce dünyası değişiyor. Sonra o dinledikleri de var. Bütün bu birikim onda bazı şeylere neden oluyor. Mesela orada bir çocuk vardır, buna yakınlık gösterir, neredeyse onu götürecekti otele.”⁴⁵

Bu olaydan sonra geçmişte yaşadığı hadiseleri aklına getirmeye bir de kendi içinde yaptığı hesaplaşma eklenir. Mahkemede bir duruşma dinler. Hâkimin sanığa sorduğu sorulara sanki kendine soruyormuş gibi cevap verir. Sanık, gerdek gecesi kız çıkmadı diye karısını öldürmüştür. Hâlbuki söz konusu olan, sanığın kendi beceriksizliğidir. Bunu gururuna yediremeyip masum birini öldürmüştür. Zebercet de bu sanıkla kendini özdeşleştirmiştir. Hâkim, mahkeme tarihini 28 Kasım'a erteler. Zebercet için de kendi infaz tarihi belirlenmiştir. Ancak hayatın omuzlarına yüklediği bu yükü o tarihe kadar çekecek durumda değildir. Bu yüzden 28 Kasım'ı beklemez. 10 Kasım'da dayısı Faruk Bey'in kendini astığı yerde, yine aynı şekilde kendini asarak intihar eder.

2.2.3. Romanın Yapısı

“Anayurt Otel” de tıpkı “Aylak Adam” gibi vaka zamanı esas alınarak kurgulanmıştır. “Aylak Adam”daki vaka, mevsimlere bölünmüşken, bu romanda günlük gelişmeler şeklindedir. Bu şekilde, bilinçte tutulan isteklerin ve hazların bilinçdışına savrulmasıyla gelişen bir takım olaylar ve ruhsal değişiklikler, daha çarpıcı bir şekilde anlatılır. Romanda Zebercet'in içine düştüğü bunalımın grafiğini çok yakından takip ederiz. Günden güne değişen psikolojisi, yaşanan olayın dramatikliğini daha çok hissettirir okuyucuya. Umut dolu bir Pazar günü başlayan roman, 22 gün sonra trajik bir şekilde biter. Bu kısa gibi görünen 22 günlük süre zarfına o kadar yoğun duygular

⁴⁵ Balabanlılar, Mürşit, “Yazarlığım İnsanlığımdan Sonra Gelir”, *Yayın Dünyasında Çerçeve*, S. 51, Aralık 1989; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, s.403–405.

sığdırılmıştır ki; böylelikle yaşamın bizlere ne zaman ne getireceği belli olmayan yönü ürktücü bir şekilde vurgulanır.

Romadaki temel güç, (étimon spritüel) bireyin kendisiyle aynı zamanda toplumla çatışmasıdır. İçedönük, yani geri çekilmeci bir davranış biçimi sergileyen Zebercet; kendine, insanlara hatta nesnelere karşı güvensizliği sonucu, hayali bir umudun peşine takılmasıyla intihara doğru sürüklenir. Zebercet'in bilincinde tutamak bulamayan hisler, romanın olay örgüsünü belirleyen unsurlar durumundadır. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının gelmesiyle o zamana kadar bastırıldığı (represe) itkiler, su yüzüne çıkar. O da tıpkı diğer insanlar gibi sevdiğini söylemek ve sevilmek istemektedir. Ancak olaylar, onun kurguladığı şekilde gelişmez. İstasyona her tren geldikçe pır pır eden yüreği, günler geçtikçe ağrımaya başlar. İçindeki çatışmayı, umudu tükendikçe dışa yansıtır. Otele müşteri almamaya başlaması, ortalıkçı kadını öldürmesi, cinsel ilgisini bir erkeğe yönlendirmesi, tavayla kediye öldürmesi, çatışmasını dış dünyaya yönelttiği davranışlardır.

“*Anayurt Oteli*” de “*Aylak Adam*” gibi tanrısal (hâkim) bakış açısıyla yazılmıştır. Zebercet'in geçmişini ve aklından geçenleri en ince ayrıntısıyla bilen anlatıcı, genelde üçüncü tekil kişidir. Ancak Zebercet'in özellikle kendisiyle hesaplaşmasının anlatıldığı satırlar, birinci tekil kişi ağzından anlatılır. Romanda ayrıca roman kahramanları, kasaba, kedi, emekli subay olduğunu söyleyen adam, odadaki iki havlu, tiyatro eseri üslubuyla tanıtılır. Bu betimlemelerde de, söze yazarın egemen olduğunu görürüz. Ancak bilgi olarak okuyucuya sunulanlar genelde Zebercet'in bilgisi kadardır.

Zebercet, 33 yaşında olduğuna ve doğum tarihi de 28 Kasım 1930 olarak belirtildiğine göre olay, 1963 yılında geçmektedir. Kendini astığı tarih ise 10 Kasım'dır. Geriye doğru günleri hesapladığımızda roman 20 Ekim Pazar günü başlamaktadır. Romanda, Zebercet'in Perşembe günü gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının kaldığı odaya üç gün sonra girdiği söylenir. Yani 17 Ekim 1963 tarihini, Zebercet'in yaşamını alt üst eden tarih olarak belirleriz.

Romadaki zaman tabakalaşmaları, şimdiyle geçmişin birbirine karıştırılması şeklindedir. Zamansal geri dönüşler genelde Zebercet'in çağrışımlarıyla sağlanmaktadır. Zaman tabakalarındaki bu gidiş gelişler oldukça süratlidir. Bu sebepten geçmişte yaşadığı hadiseler ve bunların algılanış şekli, noktalama işareti kullanılmadan verilir.

Yazar, okuyucunun Zebercet'in psikolojisindeki deformasyonun yoğunluğunu daha çok duyumsayabilmesi için, düşüncenin akış hızını kesmeyen bu metodu kullanmıştır.

Romana adını veren Anayurt Otel, romanın başlıca mekânıdır. Tanzimat Dönemi'nde konak amacıyla yaptırılmış bu yapı, Cumhuriyet'in ilanından sonra otele çevrilmiştir. Feodal aile tipinin zaman içinde çözülüp yitmesini simgeleyen otel, Zebercet ile aynı kaderi paylaşmaktadır sanki. Zebercet'in kapalı dünyasının tek tanığı olan bu dar mekân, romana kasvetli hava estirir. *"Konak, bütün geçmişi ile çok şey bilen fakat bu bildiklerini eşya ve dekora sindirmiş bilge, suskun ve ağır bir kahraman gibi"*⁴⁶ kendine sahip olanlara aynı kaderi yaşatır, lanetlenmişliğini bulaştırır.

Zebercet'in günlerinin çoğu gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının gelmesine kadar hep otelde geçer. Otelden ayrıldığı zaman kötü bir şey olacakmış hissine kapılmaktadır çünkü. Otel, onun dış etkilerden korunmasını sağlayan ve sahip olma güdüsünün verdiği güveni hissettiren biricik barınağıdır. Ancak gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının tekrar döneceği umuduyla kendine yeni elbiseler almak, bıyığını kestirmek için kasabaya çıkar. Kadının tekrar gelmeyeceğine kanaat getirdikten sonra da zamanını otelin dışında geçirir. Yemek yediği içkili lokanta, soğuk demirci Ekrem ile gittiği sinema, yaşlı bir adamla sohbet ettiği park, horoz dövüşünün yapıldığı alan, karakol, mahkeme diğer mekânlardır.

Atılğan'ın romanlarında kurgu, tek bir kahraman etrafında yoğunlaşır. Bu kahramanların psikolojilerini anlatmak amaçlandığından ikinci derecedeki kahramanlar, sadece başkahramana etki eden ve onları yönlendiren unsurlar durumundadır. *"Anayurt Otel"*'nin başkahramanı Zebercet'tir. Romandaki diğer kahramanları yaşayanlar ve ölmüş olanlar olmak üzere iki kısımda incelemek yerinde olur. Çünkü bilinç akışı metodunun kullanıldığı satırlarda, ölmüş olan karakterlerin de Zebercet'e önemli ölçüde etki ettiğini görürüz. Keçeciler ailesine mensup Haşim Bey, Nureddin dayı, Rüstem Bey, Faruk Bey, Rüstem Bey'in karısı Semra Hanım, Kadriye Kalfa, beslemeler, annesi ve babası yaşamayan kahramanlar arasındadır. Zebercet'in geçmiş yaşamındaki kahramanlardan da Kürt Muhittin'i, askerlik arkadaşı Fatihli'yi, Halil Onbaşı'yı sayabiliriz. Zebercet'in şimdiki zamanı içinde ona etki eden kahramanlar ise şunlardır: gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın, ortalıkçı kadın, Emekli Subay, soğuk demirci Ekrem, parktaki yaşlı adam, fahişe, otele gelen müşteriler, polisler, hâkim, horoz dövüşü sırasında karşılaştığı kişiler... Bir de muhtemelen hayal ürünü olan karakterler

⁴⁶ Kolcu, Ali İhsan., *Yusuf Atılğan'ın Roman Dünyası*, Toroslu Kitaplığı, İst. 2003, s. 151.

de vardır. Otele gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının unuttuğu havluyu almak için gelen iki kişiyle, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının sevgilisi, Zebercet’in zihninde var olduğunu farz ettiği kişilerdir. Ortalıkçı kadını öldürmesine tanık olan kediyi ve gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının unuttuğu havluyu da karakterler arasında belirtebiliriz.

“*Anayurt Otel*”ni, dramatik aksiyonu sağlayan değerlerin görüntü seviyelerine göre değerlendirdiğimizde şöyle bir tablo elde etmemiz mümkündür;

	ÜLKÜ DEĞER (TEMATİK GÜÇ)	KARŞI DEĞER (KARŞI GÜÇ)
KİŞİ	— Zebercet — Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın — Faruk Dayı — Ekrem — Semra Hanım — Fatihli	— Ortalıkçı kadın — Polisler — Yargıçlar, savcılar — Hâkim — Kestaneci adam — Kürt Muhittin
KAVRAM	—Sevilmek ihtiyacı —Paylaşım —Sevgi —Değer verilme —Kabul görme —Şefkat —Tek yanlı olmayan cinsel birliktelik —Kendilik	—Ezilmişlik, İtilmişlik —Güvensizlik —Kimliksizlik —Ötekileşme —Aşağılanma —Yabancılık —Edilgenlik —Boyun eğme —Yalnızlık —Saçmalık —Yurtsuzluk
SİMGE	— Zebercet — Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın — Yüzük —Fatih’in atına bindiği resim — Havlu, bardak, sigara	—Otel —Bıyık —Kedi —Toprağı gösteren otel levhası

“*Anayurt Otel*”nde değerler sınıflaması daha çok kavramlar düzleminde kurulmuştur. Kavram düzlemindeki karşı değerler, ülkü değerlere dönüştürülemediğinden Zebercet’in yaşamı bir çıkmaza doğru sürüklenir. Zebercet’in kişilik yapısını, tipolojisini kavram dizgesinden yaralanarak açımlayabiliriz. Kavramsal görünüm, bilinçdışına ait unsurları yansıttığından Zebercet’in ruh iklimi, bu unsurlar üzerinde yoğunlaşarak anlaşılmaktadır ancak. Romandaki kabul görme/aşağılanma, paylaşım/güvensizlik, kendilik/ötekileşme, sevişme/tek yanlı olan cinsel birliktelik gibi karşıtlıklar eytişiminin çokluğu da trajediyi farklı boyutlara taşımaktadır.

2.3.Canistan

2.3.1. Romanın Tanıtımı ve Oluşumuna Etki Eden Faktörler

“*Canistan*”, Atılğan’ın son romanıdır. İlk önce “*İşkence*” adını vermeyi planladığı romanın tamamlanmasına yazarın ömrü yetmemiştir. “*Canistan*”, Duruşma, Yargıç, Tanık ve Sanık olmak üzere dört bölüm halinde tasarlanmıştır. Ancak “Tanık” bölümü tamamlanmadan Atılğan, vefat etmiştir.

Roman, bir zaman bildirimi cümlesiyle başlar. Tarih 1921 yılının 26 Haziran gecesidir. Yani Atılğan, tam bir yaşındayken olay başlamaktadır. Hem de olayın geçtiği mekân Hacırâhmanlı köyünün Domuz Deresi civarlarıdır. “*Anayurt Otel*”nin bulunduğu mekân da aynı yerdedir;

“kestanelere bir avuç kum atılabilir *kumu Domuz Deresi’nden alırız.*” (AO.,s.85.)

“1921 yılı Haziran gecesi, Hacırâhmanlı köyünün kuzeyinde Domuz Deresi’ndeki bağ damında...” (C., s.7.)

“*Anayurt Otel*” romanında olayın geçtiği yıl 1963 yılıydı. 42 yıl önce aynı civarlarda geçen “*Canistan*” romanı ise İkinci Meşrutiyet ve Milli Mücadele dönemlerinde yaşanmaktadır. Milli Mücadele döneminde cereyan eden bir eşkıyalık öyküsüdür “*Canistan*”. O dönemin kaotik ortamında hem Yunanlılara karşı savaşan hem de zenginlerden zorla mal gasp eden Selim, romanın başkahramanıdır. Bundan önceki romanlarında bireyin kendisiyle ve çevresiyle çatışması işlenirken “*Canistan*”daki dramatik aksiyon, iyilik ve kötülük kavramlarının aynı bireyde

toplanabileceği izleği çerçevesinde gelişir. Yani kâinatın bir insanın küçültmüş halinden başka bir şey olmadığına, yaşamdaki tüm çelişkilerin aslında insanoğlunu yansıttığına tanık oluruz. Yaşamı sorgulamak demek bir bakıma insanı sorgulamak demektir çünkü. Yazgısına karşı koyamayan insan ve onu intikam almaya doğru iteleyen kendi yaşamı. Atılğan bu durumu şöyle açıklıyor;

“Eee, şimdi nedir durumumuz? Ya süresiz hapisteyiz, ya intihar ediyoruz, ya da işkence altında öldürülüyoruz. Bu üç ‘tem’i üç ayrı romanda yazmak istemiştım. Bunlardan intihar konusu, ‘Anayurt Oteli’ne de girdi. Yeni yazmakta olduğum romanda işkence altında ölümü ele aldım. Romanda belirgin olarak iki adam var. Ağanın oğlu Tokuç Ali ve onların çiftliğine yanaşma olarak girmiş Selim. Bunlar akran ve iki dost. Öyle ki bir yedikleri ayrı gidiyor. Fakat ev halkının farklı davranışları sonucunda Selim’e bir soğukluk gelir ve çiftlikten kaçır. Daha sonra İttihatçılarla ilişkisi olacaktır. Yunan işgali sırasında Selim ve arkadaşları dağa çıkar, çete olurlar. Tokuç Ali de Çanakkale savaşlarına katılmış, dönmüştür. Olaylar bir bağ damında, bu eski iki arkadaşı karşı karşıya getirir. Selim eski arkadaşına işkence eder. Tokuç Ali buna anlam veremez. O zaman kadar onu aramış, herkese sormuş, çiftlikten neden kaçtığını bir türlü anlayamamıştır. Selim işkence sonrası gider, Saruhanlı Yunan karakolunu basar, birkaç kişiyi öldürür ve kendisini de öldürtür. Roman burada kaldı, şimdi Ali’yi anlatacağım. Biraz da ‘bilinç akımı’ tekniğiyle onu eski yaşamasına götüreceğim. İnsanın yeryüzünde yaşaması bir çeşit suç işlemekle, hayata karşı suç işlemekle sürüyor. Ya bir bitkiyi koparıyor ya da bir hayvanı öldürüyoruz. Burada suç işleme ‘tem’i var. Onun için zaten romanın bölümleri şöyle: Duruşma, Yargıç, Sanık, Tanık.”⁴⁷

⁴⁷ Balabanlılar, Mürşit, “Anayurt Oteli’nin Yazarı Yusuf Atılğan’ın Yöneldiği Üç Tema: Hapis, İntihar ve İşkence”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1987; Yusuf Atılğan’a Armağan, s.67–68.

Selim'in toprak işlemeye karşı düşkünlüğü ve bir tarlaya sahip olabilme arzusu, yazarın çiftçilikten kalma bağla ve bağıcılıkla ilgili bilgilerini kullanmasını zorunlu kılmıştır. Diğer romanlarında olduğu gibi bu romanda da Atılğan'ın kendi yaşamından izler bulabilmemiz mümkündür. Yaşamında da belirttiğimiz gibi Atılğan, çocukluk yaşlarında babasının zoruyla toprakla uğraştığı gibi öğretmenlik mesleği elinden alınca da köyüne dönüp bağ ve bahçe işlerini yürütmüştür.

2.3.2. Romanın Konusu

"*Duruşma*" adlı ilk bölümde Selim'in intikamını almak için çocukluk arkadaşı Tokuç Ali'yi bulması ve onu horlamak amacıyla işkence etmesi anlatılır. Selim'in babası bir Arnavut göçmenidir. Hırsızlık yaparak ailesinin geçimini sağlamaktadır. Bir gün hayvan çalarken bekçi tarafından öldürülür ve Selim annesiyle bir başına kalır. Yetim kalan Selim'i Tokuç Osman yanına yanaşma olarak alır. Tokuç Osman'ın oğlu Ali ile Selim adeta kardeş gibi iyi anlaşmaktadırlar. Fakat bir yanaşma olmanın ezikliği, Selim'in Ali'ye kin beslemesine neden olur. Ali, Selim'e onların yanına yanaşma olarak geldiğini hiç hissettirmez. Ancak bir ağa oğluyla eşit olamayacağı fikri Selim'in içini kemirmektedir. Nihayet bir gün, Selim'in eline Ali'den nefret edebilmesi ve ona büyük bir kin beslemesi için elle tutulur bir sebep geçer. Sıpa ile girişecekleri cinsel ilişkide Selim'e sormadan Ali'nin öncelik alması, Selim'in Tokuç Osmanların yanından ayrılması için bahane olur.

"*Yargıç*" adlı bölüm, Selim'in büyük bir çiftlikte iş bulmasıyla başlar. Çiftlik sahibinin Nebile isimindeki kızından hoşlanır, kız da ona ilgi duymaktadır. Ancak kızın ağabeyi Selim'e kız kardeşinden uzak durmasını gerektiğini çünkü onun bir yanaşma olduğunu söyler. Selim de bunun üzerine oğlana bir yumruk atıp oradan kaçar. Yolda tanıştığı bir çiftçinin önerisi üzerine Esmâ adındaki genç bir dulun yanında çalışmaya başlar. Esmâ'ya cinsel yönden ilgi duyan Selim, giderek duygusal açıdan da ona bağlanır. Esmâ ile evlenirler. Çocukluktan beri hayalini kurduğu şeylere fazlasıyla kavuşmuştur. Artık işleyecek bir toprağı ve sevdiği bir karısı vardır. Ancak bu mutluluğu uzun sürmez. Esmâ, doğum esnasında hayatını kaybeder. Esmâ'nın ölümüyle hayata küsen Selim'in içindeki kin ne nefret duyguları tekrar gün ışığına çıkmaya başlar. Bütün yaşadıklarına sebep olarak gördüğü çocukluk arkadaşı Ali'den intikamını almak yaşamdaki tek gayesi olmuştur artık.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine askere alınan Selim, arkadaşı Kadir ile birlikte trenden atlayarak savaştan kaçır. Savaş sonuna kadar kaçır bir hayat sürdüren Selim, savaşın bitimiyle terhis kâğıdı alır. Milli Mücadele döneminde ise Manisa'yı savunan çetelere katılır. Zenginlerden zorla para alan Selim, Ali'den intikamını alabileceğı bir bahane bulmuş olur böylelikle. Tokuç Ali'nin evini basarak Tokuç Osman'dan kalan altınların yerini söylemesini ister. Tokuç Ali'nin altınlarının olmadığını söylemesi üzerine de karnına kızgın yağ döktürür. Ama yine de memnun olmamıştır. Çünkü Ali'yi öldürmüş ancak horlayamamıştır. Onu yaşama bağlayan yegâne sebebi de gerçekleştirdiğine göre artık yaşamasının bir anlamı kalmamıştır. Bir Yunan karakolunu basarak birçok düşman askerini öldürür, kendisini de öldürtür.

“*Tanık*” adlı tamamlanmamış bölümde de Selim'in çete arkadaşı Kadir'in hikâyesi anlatılır. Selim'in Ali'yi yaptığı işkenceye tanık olan ve Selim'den ayrıldıktan sonra Ali'yi kurtarmaya giden ancak geç kalan Kadir, önceden tanıdığı tek çocuklu dul Naciye ile evlenir.

“*Sanık*” adlı bölümde yazar, Ali'nin yaşamını bilinç akımı tekniğine başvurarak anlatmayı planlamıştır.⁴⁸ Ancak yazar, bu bölümü tamamlayamadan hayata veda etmiştir.

2.3.3. Romanın Yapısı

“*Canistan*” romanı diğer romanlardan farklı olarak akronik bir zamanlama esas alınarak bölümlere ayrılmıştır. Bölümlere ayrılmada zaman değil, durum saptamaları göz önüne alınmıştır. Yargı ile ilgili dört kavram, romanın dört ana bölümü halinde kurgulanır. İlk bölümde yani “*Duruşma*” adlı ilk bölümde Selim'in Tokuç Ali'den nasıl intikam aldığı anlatılır. “*Yargıç*” adlı bölümde de, Selim'in Tokuç Osman'ın çiftliğinden ayrılmasıyla gelişen olaylar, bazı kısımlarda da geri dönüşlerle Selim'in daha önceki hayatı anlatılır. Bu bölüm, Selim'in Yunan karakolunu basıp kendini öldürtmesiyle son bulur. Yazarın tamamlamaya ömrünün yetmediğı “*Tanık*” adlı üçüncü bölümde de Selim'in çete arkadaşı ve Tokuç Ali'ye yapılan işkencenin tanığı olan Kadir'in öyküsünden bahsedilir.

“*Canistan*”, ilk iki romanına göre daha dışı dönüktür. Buna rağmen Selim'in en yakın arkadaşından intikam almasının nedenleri sıralanırken, Selim'in içinde bulunduğu psikolojik durum göz ardı edilmemiştir. Yaşamda insanın başına gelen her

⁴⁸ a.g.m., s.67.

hadisenin göreceliği üzerinde durulurken, önemsizmiş gibi algılanan sebeplerin aslında bardağı taşıran son damladan başka bir şey olmadığı vurgulanır. Sonuç, tek bir sebepten doğmaz, sonuç bir bakıma sebepler zincirinin oluşturduğu son halkadır. Kavram düzleminde ele alınan bazı karşı değerlerin toplamı, Selim’i öç almaya iter.

“*Canistan*” romanı da yazarın diğer romanları gibi hâkim bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Anlatıcı, roman kahramanlarının hayatlarını ve içlerinden geçen düşünceleri en ince ayrıntısıyla okuyucuya sunmaktadır. Ancak dışa dönük bir roman olması dolayısıyla bu romanda bilinç akışı tekniğine pek sık başvurmaz. Kahramanların olay hakkındaki yorumları iç monolog tekniği kullanılarak verilir.

Romana, “*Anayurt Otel*”nde olduğu gibi, zaman belirtilerek başlanır. Selim’in Tokuç Ali’nin bağ damına yaptığı baskının tarihi olarak 26 Haziran 1921 senesi verilir. Ancak bu tarih, olayın anlatma zamanıdır. Geri dönüş tekniğiyle Selim’in hayatı hakkında bilgi edinilmesi sağlanır. Vaka zincirlerine ait zaman dilimleri, kimi zaman anlatma zamanı etrafında birleşir. “Tanık “ adlı bölümde tekrar anlatma zamanına dönülerek, Kadir’in Selim’den ayrılmasıyla birlikte şimdiki yaşamından bahsedilir.

Romanda olayın cereyan ettiği mekân, aynı zamanda yazarın memleketi olan Hacır Rahmanlı’dır. Ayrıca Manisa civarlarındaki diğer yerleşim yerleri de mekân olarak kullanılmıştır. Romanın konusuna uygun olarak geniş ve dış mekânlar seçilmiştir. Roman kahramanlarının çiftçilikle uğraşmaları sebebiyle tarlalar, bağlar ve bahçeler de mekân olarak karşımıza çıkar.

“*Canistan*”, yazarın diğer romanlarında olduğu kadar psikolojik betimlemelerden yoksun olsa da şahıs kadrosunun pek geniş olduğu söylenemez. Roman, başkahraman Selim’in etrafında kurgulandığından diğer kahramanların rolü sınırlı kalmaktadır. Gerçi roman tamamlansaydı bunu söylememiz mümkün olmayabilirdi. Çünkü “*Tanık*” adlı tamamlanmamış bölümde muhtemelen Kadir’in hayatı ayrıntılarına inilerek anlatılacaktı. Yazarın ölmeden önce yaptığı bir konuşmadan da “*Sanık*” adını vereceği bölümde Tokuç Ali’den bahsetmeyi tasarladığını öğreniriz. Romanın diğer kahramanlarını sıralarsak: Selim’in büyük bir sevgiyle bağlandığı karısı Esmâ, Kadir’in evlendiği bir çocuklu dul kadın Naciye, öğretmen Nedim Bey, Selim’in annesi, Selim’in ölmüş babası Arnavut Recep, Selim’in çete arkadaşı Hasan, Selimşahlar çiftliğinin sahibinin oğlu ile kızı Nebile, Mehmet Ağa, Uncu Mahmut Bey...

“*Canistan*”daki değerler sınıflaması kişiler ve kavramlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Simge durumundaki unsurlar yok denecek kadar azdır. Bu da romanı kavramsal değerlerden yola çıkarak incelememiz gerektiğini gösterir;

	ÜLKÜ DEĞER (TEMATİK GÜÇ)	KARŞI DEĞER (KARŞI GÜÇ)
KİŞİ	— Selim — Tokuç Ali — Kadir — Esmâ — Naciye — Mehmet Ağa — Kübra Ana — Nedim Bey — Uncu Mahmut Bey	— Selim — Arnavut Recep — Kadir — Hasan — Yunan askerleri — Selimşahlar çiftliğinin sahibinin oğlu
KAVRAM	— Sevgi — Paylaşım — Birliktelik (Evlilik) — Huzur ve güven — Sahip olma — Kabul görme — Tanrı korkusu, tövbe — İyilik — Yaşam — Kardeşlik — Hürriyet	— Kin ve nefret — İşkence — Yanaşmalık — İntikam — Şiddet ve vahşet — Kötülük — Ölüm — Eşkîyalık — İsyan — Sömürü — Eşitsizlik — İstismar — Vefasızlık — Horlanma, aşağılanma
SİMGİ	— Ev, yuva — Tarla — Bağ, bahçe — Sıcak aş	— Meyhane — İçki

Yaşamın özünü barındıran en güçlü karşıtlık diyalektiğinin iyilik ve kötülük olduğuna işaret eden romanda en ilgi çekici yön, kişiler düzlemindeki ülkü ve karşı değerlerin aynı kişi olmasıdır. Selim, romanda hem kötülüğü hem de iyiliği temsil eder. Selim’i Esmâ ile evlendikten sonra iyi bir insan olmak zorunda olması gerektiğine inandıran yazgısı, Esmâ öldükten sonra, onu kinle ve nefretle hareket etmeye zorlar. Yaşam şartlarının özde iyilik olsa dahi insanı nasıl canavarlaştırabileceğinin üzerinde durulduğu roman, varoluş trajedisine farklı bir bakış açısıyla yaklaşır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ROMANLARIN PSİKANALİTİK AÇIDAN İNCELENMESİ

3.1. Romanlarda Bilinçaltından Günişığına

3.1.1. “Aylak Adam” Romanında Bilinçaltından Günişığına

Bir kimsenin yaşam tarzını ve maruz kaldığı olaylar karşısındaki tutumların sebeplerini belirleyebilmek için, o kimsenin ilk çocukluk dönemine ilişkin anılarını incelemek gerekir. Nevrotik vakalar mercek altına alındığında görülmüştür ki; nevroz,⁴⁹ geçmişte bastırılmak durumunda kalınan bir çatışkının şimdide simgesel olarak ifadesidir.

Atılğan, Freud’cu ruh özümlemesine geniş yer verdiği⁵⁰ “Aylak Adam” romanında, klasik psikanalizimin öne sürdüğü bu tezi, başarılı bir biçimde işlemiştir. Buzdağının görünmeyen kısmı olarak nitelendirebileceğimiz bilinçaltı,⁵¹ davranışları yönlendirici ve biçimlendirici özelliğe sahiptir. Anne rolündeki Zehra Teyze’nin, C. ile sağlıklı bir ortakyaşamsal (sembiyotik)⁵² ilişki kuramaması, C.’nin tüm yaşamına etki eden en önemli unsur olarak karşımıza çıkar. C.’nin paçasını kurtaramadığı geçmişi, uzun süreli birliktelik yaşamasına engeldir. Oysaki C.’nin yaşamındaki tek erek, idealindeki kadını bulmak ve teyzesinin simgesel anne imajını, gerçek bir arzu nesnesine dönüştürerek yarıda kalmış, doya doya yaşanmamış sevgileri içinde tekrar büyötmektir.

3.1.1.1. Oidipal Kompleksin Çıkmazında Bir Aylak: C.

Klasik psikanalizmin gelişim kuramına göre yaşamın ilk beş yılı, kişinin yaşam üslubunu belirler. Özellikle cinsel ve saldırgan duyguların keşfedildiği fallik dönemde,⁵³ Oidipus kompleksinin⁵⁴ temelleri atılır. Oidipus kompleksi, “erkek çocuğun annesine karşı hissettiği cinsel arzu” olarak özetlenebilir. Ancak bu arzunun yasak sevi (insest)⁵⁵ olması, çocuğun babasını azılı bir düşman olarak görmesine yol açar.

⁴⁹ Tura, Saffet Murat., *Günümüzde Psikoterapi*, Metis Yay., İst. 2005, s. 22.

⁵⁰ Ertop, Konur., “Ayrıntı Ustası Bir Gözlemci: Yusuf Atılğan”, *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1989, S.108; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.326.

⁵¹ Tura, Saffet Murat., *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., İst. 1996, s.40.

⁵² Jacobson, Edith., *Kendilik ve Nesne Dünyası*, (Çev.: Selim Yazgan), Metis Yay., İst. 2004, s.36.

⁵³ Tura, Saffet Murat., *Günümüzde Psikoterapi*, Metis Yay., İst. 2005, s.19.

⁵⁴ Freud, Sigmund., *Haz İlkesinin ötesinde Ben ve İd*, (Çev. Ali Babaoğlu), Metis Yay., İst. 2001 s.31.

⁵⁵ Welldon, Estela V., *Anne: Melek mi Yosma mı?*, (Çev.: Semra Kunt Akbaş, Can Kurultay), Ayrıntı Yay., İst. 2001, s. 99.

Oidip döneminde duygusal ihtiyaçlar, narsistik bir biçimde karşılanır. Yani ne zaman neyle karşılaşılacağına bilinemediği dış dünyaya karşı çocuk, güvenli ana rahmine tekrar dönmek ister. Fakat doğumla birlikte rahimden çıkmıştır ve oranın yegâne sahibi babadır. Annenin arzusunun nesnesi olabilse, baba faktörünü saf dışı bırakabilecektir. Bu dönemde çocuğun tek amacı, bütün kozları elinde bulunduran güçlü rakibini (babasını) yenerek annesinin arzusunun nesnesi olabilmektir. Bu bakımdan fallik dönemle ergenlik dönemi arasındaki geçiş evresi, çocuk açısından yaşamsal önem taşır. Çünkü benmerkezci (narsistik) eğilimler,⁵⁶ yönelmesi gereken arzu nesnelerine kaymaya bu geçiş döneminde başlar ve babanın çocuğa karşı tutumları, çocuğun karakterinin yapılanmasında oldukça etkilidir.

Romanın başkahramanı C., bu geçiş dönemini babasının saldırgan ve kaba davranışları nedeniyle sağlıklı atlatamamıştır. Üstelik anne muadilinin teyze olması, C.'nin gerçek anneye sahip olan çocuklardan farklı olarak iki cephede savaşmasına neden olur. Çünkü babanın yasağının tanınması, onu doğuranın teyzesi olmaması sebebiyle daha da zorlaşmıştır.

Üreme, cinsel ilişki sonucunda olur ve kişi zaman içerisinde kendi varlığının bu ilişkiye bağlı olduğu öğrenir. Ayrıca anne ve baba arasındaki cinsel ilişki, herkes tarafından kabul gören ve çocuğun da zamanla onayladığı türden bir ilişkidir. Zaten üst-ben'in⁵⁷ oluşumu, bu ilişkinin kabullenilmesi ve çocuğun arzusunun nesnesini, annesi dışındaki bir varlığa yöneltmesiyle başlar. Ancak C.'yi teyzesi doğurmadığı için, babası ve teyzesi arasındaki böyle bir ilişkinin olabilirliğini kabul etmesi oldukça zordur.

Ödip öncesi dönemde çocuğun biricik haz kaynağı annenin yitirilmesi, anneye ortakyaşam kurabilme beklentisi içindeki çocuğu, bir kısır döngünün ortasına atar. C., daha bir yaşındayken annesini kaybetmiştir. Zehra Teyze de C.'nin annesinin yerini almıştır. Dolayısıyla anneye bütünleşme ve annenin fallusuna⁵⁸ sahip olma güdüsü, biyolojik annede değil de simgesel bir annede gerçekleşmek durumundadır. Bu durum, C.'nin Ödip kompleksini atlatmasında ve babanın idealleştirilerek anne-çocuk arasındaki sembiyozun çözülmesinde büyük bir engel teşkil etmektedir. Çünkü çocuğu

⁵⁶ Freud, Sigmund, *Psikanaliz Üzerine*, (Çev.: Kamuran Şipal), Cem Yay., 2. baskı, İst. 2000, s.95.

⁵⁷ Freud, Sigmund, *Haz İlkesinin ötesinde Ben ve İd*, (Çev. Ali Babaoğlu), Metis Yay., İst. 2001 s.93.

⁵⁸ Wellson, Estela V., *Anne: Melek mi Yosma mı?*, (Çev.: Semra Kunt Akbaş, Can Kurultay), Ayrıntı Yay., İst. 2001, s. 17.

Ödip kompleksinden sıyrarak, bilinçteki gerçeklik sisteminin kurulmasını sağlayabilecek en önemli unsur, babanın annenin fallusuna sahip olduğunun kabullenilmesidir. Zehra Teyze, C.'nin gerçek annesi olmadığından babanın koyduğu ensest yasası, ister istemez yadsınmıştır.

Annenin arzusunun baba olduğu gerçeğinin çocuk açısından anlaşılması, ilk etapta çocuğa derin bir hayal kırıklığı (früstrasyon)⁵⁹ yaşatır. Üstelik annesinin her şeyi olduğunu düşünen ve kendisini annesiyle bir bütün olarak kabullenen çocuk için baba, bu hayal kırıklığının iki boyutta yaşanmasına neden olur. Baba, hem çocuğu annesinin arzusunun nesnesinden hem de anneyi çocuğun bu yöneliminden yoksun bırakan mutlak bir güç(omnipotent)⁶⁰ olarak karşımıza çıkar. Çocuğun bu früstrasyonlardan kurtulabilmesi, mutlak güç olan babayla özdeşleşmesine bağlıdır. Anne, çocuğun yasak bir seviye tutulmasına yol açmış; dolayısıyla da çocuğun babasına karşı suçluluk duymasına neden olmuştur. Çocuk bu aşamada düşünsel olarak işlemiş olduğu bu büyük suçu, babasını zihninde idealleştirerek affettirebileceğini düşünür. Babasının yaptığı gibi annesini değil de başka bir kadını arzu nesnesine dönüştürmelidir. İşte çocuğun kültürel bir kimlik kazanması, babanın yaşattığı bu hayal kırıklığı ile başlar.

C., çocuğun toplumsallaşmasını, diğer bir ifadeyle annesinden ayrılıp bireyleşmesini sağlayan bu gelişimi doğal akışı içinde yaşama imkânı bulamamıştır. “İki Öksüzler Sokağı” levhasına rastlamasıyla kendini sokak adlarını yorumlama işine ataması, algıdaki kişisel seçiciliğe iyi bir örnektir. C., öksüz bırakılmanın acısını iki kere yaşamıştır. İlk önce annesi daha sonra da annesi gibi gördüğü teyzesi onu yaşamda tutamaksız bırakmıştır. Kanımca C., sokağa ismini veren bu iki öksüzle özdeşim kurmaktadır;

“...Ama adı... Kimmiş bu iki öksüz? Adlarını sokağa verdirecek ne yapmışlar, nasıl yaşamışlar? O gece içmemiştim ama bir elektrik direğine yaslandım. Sokağa güney yönünden girer de bir direğe dayanmak gereğini duyarsanız üçüncü direğe dayanın. Boyunuz benimki kadarsa gözünüz hizasında çakıyla kazınmış bir ‘Ah’ göreceksiniz.”
(AA., s.14.)

⁵⁹ Tura, Saffet Murat., *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., İst. 1996, s.57.

⁶⁰ a.g.e., s. 58.

C.'nin romanın sonlarında karıncaları düşünürken söyledikleri, kendini yazmaya adanmış satırlarda “*karıncalar düşünmeden sever.*” (AA., s.42.) şeklinde farkında olmadan yaptığı deyişle örtüşür. Karıncalar, hiç durmadan çalışırlar. Bu çalışmanın, didinmenin karşılığı olarak da düşünmeden sevebilmek yeteneğine sahiplerdir. Oysa kendisinin bir işi yoktur ve bu zaman bolluğunda seveceği insanın özellikleri hakkında birçok kıstas belirleme olanağı bulmuştur. C., teyzesinden sonra düşünerek sevmeye mahkum edilmiştir. Geçmiş, hayatta yücelttiği tek duygu olan sevgiyle arasına set çekmektedir. Çünkü gerçek ve katıksız sevginin “niye onu seviyorum?” sorusuna cevap verilemeyecek kadar alabildiğine yaşanması gerekmektedir. Tıpkı bir çocuğun annesini niye sevdiğini bilemediği halde, bu sevgiyi içinde zirveye yerleştirerek yaşaması gibi...

3.1.1.2. Yitik ideal Baba Görsel İmgesinin Bilinçteki Görünümleri

Son derece saldırgan ve yıkıcı bir kişiliğe sahip olan babasında idealleştirilecek bir yön bulamayan C., sevginin ve şefkatin simgesi olarak teyzesini görmektedir. Hiç kimsenin erkek yaratılmanın azabını kendisi kadar çekmediğini düşünür (AA., s.128.) ve bütün yaşamsal enerjisini babası gibi olmamak için kullanır. Hatta kendisine temizliğe gelen Eleni’yi çekici bulduğu halde onunla yakınlaşmaya girmekten kaçınır. Çünkü babasının evdeki hizmetçilerle birlikteliklerine şahit olmuştur. Babasının cinsel birlikteliklerinde seçici davranmaması, onun tam tersi bir davranış biçimi geliştirmesine yol açmıştır;

“... Dışarıda çıplaklaştırılması kolay bir kadın o anlık çabanın kısıp açtığı bir sesle, süpürgesinin ahengine uymuş şarkı söylüyor. Bu kadın yatağa itivermediği için belki ona şaşıyordur. Bir gün yukardaki avukatın fırsat buldukça arkasına sürtündüğünü anlatmıştı. Ama o yapmıyordu; Sağ bacağını büküp dizini kaşıdı. Babasına benzemekten korkuyordu.”
(AA., s.12.)

Normal bir gelişim süreci, babanın idealleştirilmesini öngördüğünden babasının şiddetine maruz kalmanın C.’yi bu sorumluluktan kurtararak rahatlattığını söyleyebiliriz;

“...Onun gibi olmama kararını, bu iğrençlikleri gördükçe vermiş olacağım. Salt onun rahatını kaçırmak için üstlerine giderdim. Tokatlardı beni. Nasıl istiyordum bu dayakları bir bilsen! Onlar beni ‘babayı sevmeme’ azabından kurtarıyordu. Onun hizmetçilerle düşüp kalktığını teyzem de bilirdi. Yakınmazdı. Sonraları onun bu eve nasıl dayandığına şaşmışımdır. Benim yüzümden mi, yoksa her gece babamın erkekliğinden payını aldığı için mi?” (AA., s.126.)

Babasıyla teyzesini sevişirken yakaladığında babasının kulağına indirdiği sert tokat, kulağının yırtılmasına sebep olur. C.’nin kulak ve bacak kaşıma otomatizminin ve günlük yaşamında dikkatinin yoğunlaştığı yerlerin kulaklar ve bacaklar olmasının kökeni, yaşamış olduğu bu olaydır. Babasının “- Zehra, şu bacakların yok mu?” (AA., s.127.) deyişini aklından bir türlü çıkaramamaktadır. Bacaklar, onun aşması gereken bir saplantı(obsesyon) olarak karşısında durmaktadır;

“Yeniden yürümeye başladıkları zaman hep onun bacaklarına bakıyordu.” (AA., s.50.)

“Önce bir sinemaya girip iki saat, ıslak ıslak, deli deli öpüştüler. Sıcaktı. Yalnız bacaklarına dokunmuyordu. Hep böyle olurdu. Onları okşama, sıkma isteğiyle avcu karıncalanmaya başladıkça bir kulağı yanardı.” (AA., s.83.)

“Aşağıda ayakları birleştiler. Kelimeler ayrı ayrı önemliydiler. İnsan ‘diz’, ‘ayak’ diye düşünüyordu, ‘bacak’ diye değil.” (AA., s.84.)

“En önemlisi bacaklarını öpebilmem, biliyorsun. Bir öptüm mü tamam. Burdan çıkamazsın.” (AA., s.87-88.)

C.’ye göre onun bu saplantıdan kurtulması, eşzamanlı olarak babasının etkisinden de sıyrılmasını sağlayacaktır. Zaten C.’yi Ayşe’ye bağlayan en önemli sebeplerden biri olarak Ayşe’nin bacaklarını öpüp okşayabilmesini gösterebiliriz.

C., Ödip dönemdeki narsistik kişiliğin de etkisiyle teyzesini babasıyla paylaşmaya dayanamaz. Bir çocuk saflığıyla teyzesinin benliğinde kendi benliğini eritip yitip gitmek ister. Teyzesi için yapamayacağı fedakârlık yoktur. Teyzesini kayıtsız sevmektedir ve onun da babasından nefret ettiğini düşünmek, C.'ye teyzesini her defasında affedebilme fırsatını doğurmaktadır;

“On gün sonra başımdan sargıyı çıkardılar. Yara yeri günlerce kaşındı. Kimi geceler düşümde babamı korkunç ölümlerle birkaç kez öldürdüm. Kulağım için değil, Zehra teyzeme saldırdı diye. Bütün suçu ona yüklüyordum. Yanımdayken yüzümden kan çekilir; konuşmazdım. Korkuyordum ondan. Ya teyzem? Onu hep sevdim. Sonraları babamla isteye isteye yattığını düşündüğümde bile bağışladım onu. Gözümde daha da büyüdü.” (AA., s.127.)

Çocuğun baba tarafından hadım (kastre) edileceği korkusu, Oidipus kompleksinden çıkışta etkilidir. Çünkü bu korku, çocuğa babasıyla özdeşim kurma zorunluluğunu hissettirir. Ancak C.'nin babası, C.'ye karşı son derece saldırgan davranışlar sergilemektedir. Bu durum da C.'nin zihninde kastrasyon karmaşasının* sadece düşünsel boyutta kalmasının önüne geçer. C., şiddette maruz kaldığından hadım edilmeyi, değişime uğramış bir biçimde de olsa kısmen yaşamıştır. Baba, C. için büyük bir korku kaynağıdır. Fakat korkusunun sebebi psikoseksüel gelişim sürecindeki kastre edilme kaygısından çok teyzesini koruyamamanın verdiği acizlikten kaynaklanmaktadır;

“Onu kıskanç, bencil bir sevgiyle severdim. Olaylar, onunla yalnızlığımızı bozup bozmadıklarına göre iyi ya da kötüydüler...” (AA., s.126.)

* “Kastrasyon kompleksi; çocuklarda Ödipus kompleksine bağlı olarak kendini açığa vurur. Annelerine karşı aşırı cinsel bir eğilim gösterip, babalarına karşı düşmanca duygular besleyen, hatta bu duygularında babalarının ölmesini dileyebilecek kadar ileri varan oğlanlar, bu tutumlarından ötürü babalarının kendilerini iğdiş edeceği, yani erkeklik organından yoksun bırakacağı kompleksi ve korkusu içinde yaşarlar. Kızlar ise çokluk bu eylemin daha önce kendileri üzerinde uygulandığına, penislerin kendilerinden koparılıp alındığına inanır.(Ç.N.)” Carl Gustav Jung, *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri*; (Çev: Kamuran Şipal), Cem Yay., İst.1998, s. 247.

Anne, hamilelik boyunca çocuğu güvenli bir ortamda saklamıştır ve şimdi koruma sırası çocuğa geçmiştir. Çocuk, başta babası olmak üzere tüm dışsal tehlikelere karşı ne pahasına olursa olsun korumalıdır annesini. C., bütün yaşamını teyzesine tıpatıp benzeyen birini bulmaya adanmışa göre belki de kastreye uğramayı göze alabilecek kadar ülküleştirmiştir teyzesini.

C.'nin "kulak kaşıma" otomatizmi de, geçmiş yaşamının kısa bir özeti gibidir adeta. C., teyzesiyle babasını sevişirken yakaladığında kendine hakim olamayıp babasının elini ısırıştır. Babası da C.'yi tokatlamış ve C.'nin kulağının yırtılmasına sebep olmuştur. C.'nin başından geçen bu olayın güncel hayatındaki simgesel ifadesi de sürekli kulağını kaşımastır. Çünkü kulağı yırtıldığı zaman elini kulağına götürmüş; dolayısıyla da babanın yıkıcı etkisi ilk defa bu davranışla simgeselleştirilmiştir. Cinselliği daha yerinde bir ifadeyle "her şeye rağmen şehvet"i çağrıştıran durumlarla yüz yüze geldiğinde, bilinçsizce kulağını kaşır. Bu otomatizm, babasının şehvet düşkünlüğüne, sevgisizliğine karşı yapmış olduğu bir protestodur. Aynı zamanda babası gibi olmaması gerektiğini anımsatan bir formül olarak da düşünülebilir;

"...Beş gündür Ayşe yoktu.

Kulak memesini kaşıdı." (AA., s.15-16.)

"...Şaşı kadın yoktu. Sol kulağını kaşıdı." (AA., s.31.)

"...Yanından geçen kadına döndü:

—Merhaba, dedi.

Der demez pişman oldu. Kadın durmuş ona bakıyordu. Sol elini cebinden çıkarıp kulağını kaşıdı." (AA., s.39.)

"Yeniden yürümeye başladıkları zaman hep onun bacaklarına bakıyordu.

Babası da öyleydi. Üstelik bıyıklarını da burardı. Kulağını kaşıdı." (AA., s.50.)

"Başkalarında en çok iğrendiğini yapmıştı. Elini yüzüne gezdirdi;

kulağını kaşıdı. Belki bu da babadan kalmaydı. İnsanlar bütün çıkış yolları kapalıydı. Kişi bilmeden de yapıyordu." (AA., s.55.)

“...Ya ordakilerin arasındayken duyduğu, elini paraya uzattıkça artan o utanca benzer duygu? Kulağını kaşıdı.” (AA., s.60.)

“...Adam, etekliğin altından kadının bacaklarını okşuyordu. Bir an, içinde bir duygular karmaşası oldu: Çıkacakları için sevinç, adamı tekmeleme isteği, kalktılar diye pişmanlık!.. Kulağını kaşıdı. Yoksa salt bunu yapabilsin diye mi buradan çıkmak istemişti?” (AA., s.77.)

“...Kadının bacağı başka yapacağı kalmamış gibi bir zaman durdu. Soluğu hızlandı. Burnunun yakınındaki kumlar midye kabuğu kokuyordu. Kulağını kaşıdı.” (AA., s.103.)

C.’nin yaşamındaki en büyük azap, babası gibi olmak istemeyişidir. Çünkü çocuğun ödipal kompleksten çıkması, babasını ülküleştiribildiği ölçüde mümkündür. Afişlerde gözüne takılan *“Boş yere azap çekmeyin. Bir DERMAN için.”* sloganı, ödipal kompleksin oluşturduğu dertlerin asıl dermanına işaret eder. Babasını idealleştirebilen kişiler, yaşamlarında böyle bir azabı çekmekten kurtulmuşlardır. Çünkü eninde sonunda annelerinin kucağından inmeleri gerektiğini kabullenme şansına sahip olabilmişlerdir. Oysaki C.’nin babasının bıraktığı hatıralar, onu azabından kurtarabilecek içerikten mahrumdur;

“Karşı duvardaki afiş, ‘Boş yere azap çekmeyin. Bir DERMAN için’ diyordu. Üstündeki kadın yüzünün yarısı yoktu. ‘Dermanım kesildi, in kucağımdan biraz yürü,’ demişti. Kim...” (AA., s.60.)

C., teyzesinin kucağından inmediği, diğer bir söylemle gerçek arzu nesnelerini zihnindeki teyze imajına dayandırmaya devam ettiği sürece azap çekmeye devam edecektir;

“Teyzesini göğsü yumuşaktı, rahattı. Gözlerini sallanıp duran şu acayip kuleden ayıramıyordu. Bir ara, ‘Dermanım kesildi, in kucağımdan biraz

yürü!’ demişti. Boynuna sarılıp inmemiştii. Kucağı rahattı. Burnunda onun kokusu vardı.

(...)

Geri dönüp yürüdü. Eczaneler onun bulmak istediğı kokuyu değil, azap çekenlere DERMAN satarlardı.” (AA., s.142.)

C.’nin bilincindeki “*terzi*” imajı da oldukça ilgi çekicidir. Bu çağrışımın C.’nin babasıyla ilintili olması muhtemeldir. Çünkü C.’nin neredeyse tüm hayatı babasının karanlık gölgesi altındadır. Terzilerin işi kesilen, biçilen kumaştan kalıba uygun elbise yapmaktır. Tıpkı babasının C.’yi asıp keserek, kendisinin kalıbına sokmak istediğini düşünmesi gibi. Bu sebepten C.’nin kendisini döven kişilerin meslekleri hakkında hiçbir bilgisi olmadığı halde, terzi olduklarına dair kuvvetli bir inancı vardır;

“Bir ay önce biri siyah bıyıklı iki terziden –niye terzi? Bilmiyorum-dayak yediğim gece de aynı sebepten aynı sokağa düşmüştüm.” (AA., s.9.)

Bir kişinin mesleğinden yola çıkılarak o kişinin karakteri hakkında bilgi edinileceğini C., zaten düşünmektedir. Karşılaştığı adamlara kafasından iş uydurmasını da, bu yönde geliştirdiğı tezini destekleyen bir unsur olarak görebiliriz;

“... ‘Büyük butlu çocuk... Okula gidince arkadaşları takılır. Üzgünlüğünü belli etmek istemez. Geceleri yorganın altında gizli gizli ağlar. İnsanlara küser. Büyüyünce kadınların önünde çekingen olacak. Kalçalarına güleceklerini sanacak. Ne iş tutar acaba? Büyük butlu; oturak iş tutsun. Sayman olsun. Banka müdürü olsun. Ya okuyamazsa? Gişede bilet satıcısı? Terzi.’ Bu çocuğa uygun iş bulamıyordu. Lapacıydı, aylak olamazdı. Aylak olmak dünyanın en zor işiydi.” (AA., s.102-103.)

“Sağına soluna baktıkça, gözüne kestirdiğı birine, kafasında sıkıntılı, pis bir hayat yaşıtıyordu. Önce adama bir iş uydurdu. Ona yaşattığı hayat ne kadar kötüyse o kadar seviniyordu...” (AA., s.134.)

“...Özene bezene taranmış açık renk saçları vardı. Kafası başladı: ‘İçerken bile saçları karışmıyor. Eskiden güzelmış, belli. Parlak oğlanlardan adam mı çıkar. İşi? Öğretmendir.’” (AA., s.135.)

Aylaklığı kendine iş edinmesi, babasının iş güç sahibi olmasına karşı yaptığı bir protesto olduğu gibi; sıradanlığa, tekdüzeliğe, basmakalıpçılığa başkaldırısıdır. Babasının “İş avutur.” (AA., s.41.) demesi üzerine böyle bir avuntuyu istemeyeceğine karar vermiştir. Böylelikle babasına takılı pranganın bir halkasını koparmayı amaçlamaktadır. Aylaklığın kendi bağımsız ruhunu en iyi yansıtan iş olduğunu düşünmektedir. Önyargılı bir kişiliğe sahip olan C., gözlemlediği insanlara bir takım yakıştırmalarda bulunmayı aylaklığının bir parçası olarak benimser.

3.1.1.3. Elektra Kompleksi Çıkmazında Bir Kadın: B.

Romanda C.’nin aradığı kişi olarak sunulan B., Oidipal kompleksin kızlar tarafından nasıl algılandığını gösteren iyi bir örnektir. Kız çocuklarında bu durum, Elektra kompleksi şeklinde de ifadelendirilir.⁶¹ Kızlar erkekler gibi hadım edilme kaygısı yaşamazlar. Ancak kızların durumu belki de erkeklerinkinden daha dramatiktir. Çünkü hadım edilerek doğmuşlardır. Gücün, hâkimiyetin, yeterliliğin sembolü olan erkeklik organından yoksunlukları, yoğun bir kıskançlık duygusunu da beraberinde getirmiştir. Penis hasedi⁶² olarak adlandırılan bu durum, kadındaki aşağılık duygularının kaynağıdır. Erkek yetkindir ve bu yetkinliğini de en çok yetkin olmayan karşı cinsi üzerinde kullanmaktadır.

Yazarın C.’nin ruh ikizi olarak algılamamızı istediği B. karakteri, Elektra kompleksinden kalma bazı düşünce biçimleri geliştirmiştir. Erkeklerle hazır olarak doğuştan verilmiş yetkinliğe karşı içinde büyük bir öfke vardır. Erkeklerle duyduğu bu öfke de ancak duygusal açıdan tatmin edildiğinde yatışabilecektir. B.’nin erkek arkadaşı Erhan’dan ayrılma sebebini de bu tatminin gerçekleştirilmemesinde aramalıyız. Erhan’ın “-Ne o, yoksa kız mısın?” (AA., s.33.) şeklindeki alaycı sorusu üzerine içini, aradığı erkeğin Erhan olmadığı vargısı kaplar. Salt erkek olmanın verdiği güce sahip biri, onu ne ölçüde hayallerine kavuşturabilecektir ki?

61 Welldon, Estela V., *Anne: Melek mi Yosma mı?*, (Çev.: S. Kunt Akbaş, C. Kurultay), Ayrıntı Yay., İst. 2001, s. 100.

62 Tura, Saffet Murat., *Şeyh ve Arzu*, Metis Yay., İst. 2002, s. 33.

“Böyleleri için en önemlisi kızlıktı. Oysa B. ’nin ona vermek istediği şeyin yanında kızlık neydi ki? Yarın gidip onların bu kızlık dediği şeyi tanımadığı bir erkeğe verecekti.” (AA., s.33.)

Tanımadığı bir erkeğe kızlığını vermek fikrinin aklına gelmesi de doğrudan Elektra kompleksiyle alakalıdır. İçindeki boşluğu doldurabilecek bir erkekle karşılaşma ümidinin boşa çıkması, bilinçaltının derinliklerinde sakladığı aşağılık duygusunun tekrar gün ışığı görmesine neden olmuştur. Bu aşağılık duygusundan kurtulmanın çözümünü de kadınlıkla ilgili bir vasfını elimine etmekte görmüştür.

Bilinçaltında var olan ve özel bir uğraş gerektirmeden ortaya çıkan bazı süreçler vardır. Bu süreçler, geçmişte ağır früksasyonlara uğramış kişilerde otomatikleşmiş hareketler şeklinde somutlaştırılır. Birey, böylelikle farkında olmasa da dış dünyaya karşı bir savunma kalesi meydana getirmiş olur. B. ’nin etekliğinin altına el uzandığı zaman bacağını kışmasında olduğu gibi, kişi bu otomatizmlerle, hatırlamaktan üzüntü duyduğu anılarını, en az hasarla geçiştirmeyi amaçlar;

“ Annesi küçükken orasını kurcaladığını gördükçe eline iğne batırırdı. Salt oraya verilen önem...”(AA., s.33.)

B., daha çocukken bile kadın olarak doğmuş olmanın bedelini ödediğini düşünmektedir. Hem de onunla hemcins olan ve karnında kaldığı süre boyunca kendisiyle ortak bir yaşamı paylaştığı biri, onu bu bedeli ödemeye mahkûm etmiştir. Dolayısıyla kadınlık organına sahip olmanın verdiği suçluluk duygusunu, toplumdaki herkes hissettirecektir ona.

3.1.1.4. Bilinçaltının Güçlü Akınlarına Set Çekme Çabaları

Yaşanılan sürece ayak uyduramamaktan kaynaklanan bebeksi (infantil)⁶³ bir gerileme, olumsuz anımsama yanılgılarına yol açar. Geçmişte yaşanan olayların yoğun bir şekilde hatırlanması, an’ dan kopuk bir bilincin oluşumuna neden olur. C. ’nin, olur olmadık şeylere dikkatini yoğunlaştırması, geçmişte yaşamış olduğu kötü hadiseleri bilincine takmadan geçiştirmek amaçlıdır, diyebiliriz;

⁶³ Alper, Yusuf, *Psikanaliz ve Aşk*, Çizgi Yay., İst. 2003, s.19.

“B’nin yüzü ondan yanaydı. Ama onun akli fikri önündeki adamın kulağının ardındaki kirdeydi. Bu kirin biçimi onu müthiş ilgilendiriyordu. Sonunda Matisse’in bir desenine benzetti. İçi rahatladı.” (AA., s.17.)

“... ‘Gözleri sulandıysa o değildir.’ Basıp giderim. Karşıya koştu. Önce yanındaki adamın ensesindeki uru gördü: Sonra Güler’i.” (AA., s.53.)

Bazen dikkatlerine kafa yorması, geçmişinde takılıp kalmasına yol açmaktadır. Önceki gelişinde “at nalı”na benzettiği camdaki çatlağı, daha sonra anahtar deliği şeklinde algılar. Ayşe’yle ilişkisi yolunda gittiğinde camdaki çatlağı “at nalı” şeklinde algılamıştır. Çünkü at nalının uğur getirdiği söylenir. Ancak ilişkileri kopma noktasına geldiğinde tekrar geçmişinin karanlık köşesine sivrulür. Bu sefer çatlak gözüne “anahtar deliği” şeklinde görülür. Camdaki çatlağı anahtar deliğine benzetmesinin sebebini keşfeder. Teyzesinin odasını anahtar deliğinden gözetlemiştir;

“ Geçen gelişinde yalnız ‘at nalı gibi’ diye düşündüğü camdaki çatlağı bugün neden anahtar deliğine benzetmişti? Hiç anahtar deliğinden bir odanın içine bakmış mıydı? ‘Bir gece, o yaz. Uyandığında, sanki evde somya gıcirtısından başka ses yoktu. Kalktım. Yalınayak, usul usul... Teyzemin kapısında durdum. Ses yoktu. Hayır, vardı. Yaşayan bedenimin sesi. Eğilip anahtar deliğinden baktım. Gece lambasının ışığında bir iskemlenin yarısı görünüyordu. Üstüne küçük, beyaz bir atılmış. Bir tek... Neden delik daha geniş değildi? Giysi bir erkek donu muydu?..” (AA., s.135.)

Kişi, yaşadığı an’ı sahiplenemediği için saplantılarını(obsesyon) kuvvetlendirerek bu eksikliği telafi etme yoluna gider. Ancak bu durum, bataklığa saplanmış birinin bataklıktan çıkabilmek için bulunduğu faydasız çırpınışlardan başka bir şey değildir. Çırpındıkça bataklıktan çıkacağını sanır; oysaki çırpınışlar, batışın hızını artırmaktan başka bir işe yaramaz.

C.’nin babasından kendisine miras kalan “bıyık” ve “bacak” saplantısı, babası gibi olmamak adına, bilinçaltında pamuklara sarıp sakladığı boş bir kurtuluş ümidinden başka bir şey değildir. Bu bağlamda saplantıların aykırı davranışlara kesilen bir ceza

olduğunu belirtmek, yerinde bir söylemdir. Bütün olumsuz davranışlar bıyıklı erkeklere yakışmaktadır. Hatta Güler ile buluştukları bir gün, yanlarına gelen iki kişiden kötü şeyler duyacağı hissine kapılan C.'nin, gelen kişilerin bıyıklarının olmaması moralini bozmuştur;

“Sanki bu sözü bekliyormuş gibi yüreği genişledi. Yalnız bıyıkları yok diye üzgündü.” (AA., s.90.)

Babası bıyıklı olduğuna göre, bıyık bırakan kişiler de babasından farksızdır ve C. sürekli onların tehdidi altındadır;

“Bir ay önce biri siyah bıyıklı iki terziden –niye terzi? Bilmiyorum-dayak yediğim gece de aynı sebepten aynı sokağa düşmüştüm.” (AA., s.9.)

“...Beyaz önlüklü bir kadın ona doğru koşup önünde duruyor. “Ah” diyor. ‘Baban sandım seni. Sizin evde hizmetçiymdim ben. Tıpkı baban gibisin. Bir bıyıkların eksik.’ ‘Defol, babama benzemem ben.” (AA., s.22.)

“ Onsuz ilk defa görüyorum burayı. Ya o, sarı bıyıklı oğlanla mı?” (AA., s.37.)

“ Babası da öyleydi. Üstelik bıyıklarını da burardı.” (AA., s.50.)

“Arabanın ön penceresinden uzanmış surat bağıırıyordu. ‘-Katil olacağız be. Yok mu bu piçin anası?’ Bıyıklıydı.” (AA., s.64.)

“Bende gördüğün her şey babamla başlar. Pek küçükken yanaklarımı öpmeye yaklaşan adamın kara bıyıklarından gene o korkuyla karışık iğrenmeyi duyar mıydım, yoksa bunu sonradan mı düşündüm, bilmiyorum.” (AA., s.125.)

“... ‘-Görürsünüz, adam olmayacak bu çocuk,’ derdi. Konuşmazdım. Sevinirdim. Babam adamsa ben olmayacaktım. ‘Büyüyünce bıyık bırakmayacam’ derdim kendi kendime.” (AA., s.126.)

C., bu fenomenlerin kendisini mutsuz geçmişinden sıyrabilecek potansiyele sahip olduğu kanısındadır ve takınçlarını gelecekte kuracağı ideal birlikteliğine yaptığı en büyük yatırım olarak görmektedir. Oysaki atılan her adımı obsesyonlara endekslemek, ussal davranış biçimine aykırı düşer. Erkekleri bıyıklı olanlar ve bıyıklı olmayanlar diye iki temel gruba ayırması, onun giderek önyargılı bir kişiliğe bürünmesine yol açmıştır.

3.1.1.5. Kolektif Bilinçdışının Öcü: Anima Arketipi

Freud ve Jung, psikoloji alanındaki temel yapı taşlarını betimleyen iki önemli bilim adamıdır. Ancak psikolojiye yaklaşım tarzları büyük derecede farklılık içermektedir. Özellikle “bilinçdışı” kavramının tasvirinde ayrılığa düşmeleri, insan psikolojisine iki farklı bakış açısından yaklaşılmasını zorunlu kılmıştır. Jung’a göre bilinçdışı(unconscious),⁶⁴ sadece bireysel olarak düşünülmemelidir. İnsan yaşamında kişisel bilinçdışından daha da etkili bir öge vardır. Jung, bunu “kolektif bilinçdışı” olarak adlandırır. Kolektif bilinçdışı, ilk insan yaşamının başladığı günden itibaren biriktirilenlerle oluşmuş bir içgüdü kaynağıdır. Jung, bu kaynağın adına “arketip” der: “Jung, bilinci etkileyen ve her insanın ortak bilinçdışını oluşturan bu ‘içteki’ ortak etkenlere ‘arketipler’ adını vermiştir.”⁶⁵

C.’nin hayatına etki eden faktörleri daha iyi anlayabilmek için, Freudyen bakış açısı merkezli bir çalışmanın sürdürülmesinin daha yerinde olacağı kanaatindeyim. Ancak Jung’un betimlediği “anima arketipi”, bizi C.’nin teyzesine karşı hissettiği duyguların süreğenliğine götürmesi bakımından dikkate değerdir. Jung, bu arketiple erkeğin bilinçdışındaki kolektif kadın imajına gönderme yapar.⁶⁶ Bir erkeğin yaşamında “anne” imajı oldukça önemli yer tutar. Çünkü anne, erkeğin tanıdığı ilk kadındır.

64 Fordham, Frieda, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, (Çev.: Aslan Yalçın), Say Yay., 5. baskı, İst. 2001, s.18.

65 Gökeri, A.İ., “*Arketiplere Dayanan Yeni Bir İnceleme Yöntemi Tanıtılarak İngiliz ve Türk Edebiyatında Bazı Romans ve Epik Niteliğinde Yapıtlara Uygulanması*”, (Ankara Üniversitesi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ank.,1979 s.10.

66 Fordham, Frieda., *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, (Çev.:Aslan Yalçın), Say Yay., 5. baskı, İst. 2001, s.66.

Erkeğin diğer kadınlarla olan ilişkilerinde hep bu ilk tanışıklığın etkisini sürdürmesinin sebebi olarak, “erkeğin içindeki kadın” olarak simgeselleştirilen anima’nın çocuğun zihninde annenin tavırları ve yaklaşım biçimi esas alınarak biçimlenmesini gösterebiliriz.

Zaten C., annesi rolündeki Zehra Teyzesi’ni bir türlü unutamamaktadır. Başka kadınlarda fiziksel özellikler de dâhil olmak üzere hep teyzesini bulmaya çalışmaktır. Sırf teyzesi gibi koyu mavi gözlere sahip olduğu için Güler’e kendisinin bile inanamayacağı ölçüde tahammül etmiştir.

Güler, C.’yi doyuramamaktadır. Güler, sonu hep evlilikle biten hayallere sahip bir kızdır ve bu düşünceleriyle C.’nin sıra dışılık arayışında varmak isteyeceği bir kişi olmaktan bir hayli uzaktır. Buna rağmen çoğu yerde onu affeder. Çünkü bir anne gibi boyasızdır, topuksuzdur;

“Acaba Güler erkeklere kalem açtıranlardan mı? Sanmam. Boyasız o, topuksuz.” (AA., s.56.)

Güler, bu yönüyle annelik vasıflarına uygundur. Bu sadeliğin sahibi, C.’yi özlemini duyduğu teyzesine götürmeye adaydır. Zaten C.’nin Güler’den kopmaya başlamasının sebeplerinden biri olarak, Güler’in C.’ye hoş gözükmek adına dudaklarını boyamış olmasını söyleyebiliriz;

“Bak dudaklarını belli belirsiz boyamışsın. Boyarken aklından geçenleri biliyorum. Aynaya bakınca sana solgun göründüler. ‘Sevmez ama azıcık süreyim, fark etmez,’ dedin.” (AA., s.74.)

Perrine’nin “duyu ile edinilen deneyimin dil aracılığıyla sunulması” şeklinde tanımladığı imge⁶⁷, bize kişinin ruhsal durumu ve bu ruhsal durumu yapılandıran öğeler hakkında önemli ipuçları verir. İmgeler, kişinin geçmiş yaşantısıyla doğrudan bağlantıdır ve çoğu kez bilinçaltında biriktirilen yaşam verilerinin dilsel kod şeklinde bilince yansımalarıdır. Bu yüzden daha çok çağrışım yoluyla edinilirler.

C., ilk defa on yedi yaşındayken geneleve gitmiştir ve bir daha da gitmemiştir. Onun bir kadınla sevişebilmesi, bazı koşulların olmasına bağlıdır. Kadında teyzesine

⁶⁷ Aksan, D., *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yay., Ank. 1999, s. 30.

benzeyen bir yön bulunacak; kadın, C.'yi olduğu gibi kabullenecek ve C.'ye sevgiliden çok anne gibi muamele edecek. Ayrıca babasının parayla her istediğini elde etmesi, onun tam tersi bir davranış biçimi geliştirmesine nedendir. Eğer geneleve gitmekten haz alsaydı, parasını kullanarak hizmetçileriyle düşüp kalkan babasından ne farkı kalırdı?

Bütün bu düşüncelerine rağmen, umudunun giderek tükendiği bir anda zaten uzun zamandır gözlemlediği şaşı fahişeyi evine götürür. Şaşı fahişe, ona teyzesini hatırlatan bir imgedir. Şaşı fahişeyi gördüğünde, teyzesinin dizlerine başını koyabildiği anların huzuruna tekrar dönebilmektedir;

“Şaşı kadın karmaşık yollardan bana Zehra teyzemi getiriyordu. Dizinde yatarken yalnız benim bildiğim kokuyla dolu, kimi duran, kimi kıpırdayan dudaklarına bakardım. Arada eğilir, ben büyük, inanılmaz bir şeyler olacağını beklerken salt burnumun ucunu öperdi. Yüzü bana inerken gözleri şaşılışmıştı.” (AA., s.10.)

Şaşı fahişeye eve geldiklerinde, şaşı fahişenin dizine başını koyup teyzesinin ona söylemiş olduğu lafları, şaşı fahişeye tekrarlatır. Babasının kullanmış olduğu metodu kullandığından, bu durum onu teselli etmekten çok uzaktır. Amaç cinsel beraberlik olmasa da parası için kendisine takılıp gelen birinden sevgi sözcükleri dilenmiştir. En çok kınadığı, yapılmasından öğrendiği davranış biçimlerine, kurtulmak umuduyla sarılmıştır ve bir bakıma da babasıyla özdeşim kurmuştur. Bilincinin öne sürdüğü kurtuluş formülleri işe yaramadığında, bilinçaltı birikintilerinin ters izdüşümlerinden medet ummuştur.

3.1.2.“Anayurt Oteli” Romanında Bilinçaltından Günışığına:

İnsanın şimdiki yaşamında gözlemlenen her hareket, geleceğe yönelik bir devinim içerisinde geçmişi taşıyan bir oluşturdur. Zaten ruhçözümsel (psikanalitik) deneyimler, insanın ilk çocukluk yıllarındaki yaşantısıyla ilerdeki yaşamı arasında sıkı sıkı bir alaka olduğunu doğrulamaktadır. Geçmişin insanın kendisini ve yaşantılarını yorumlamasıyla elinde kalan tortu olduğu fikrinden hareketle, bir kimsenin yaşam üslubunu anlayabilmek için, ilk çocukluk döneminin mercek altına alınmasının gerekli olduğunu söyleyebiliriz. İnsanın yaşama ilk adımı atmasından itibaren karşılaştığı

toplumsal yapının uyguladığı baskılar, organik-biyolojik bir uyarım olarak nitelendirebileceğimiz bazı arzularının(dürtülerinin) biçimlenmesine neden olur.

“*Anayurt Otel*”nde de Zebercet’in bastırılmış arzuları, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının bir gece otelde kalmasıyla gün ışığına çıkar. Monotonluğu ve tekdüzeliği kabullenilmiş yaşam, kurtuluş ümidi olarak görülen bir kadın yüzünden alt üst olur. Zaman geçtikçe kadının bir daha otele gelip kalmayacağı gerçeği ile yüzleşen Zebercet, bilinçaltındaki acı anılarını daha çok hatırlamaya başlar. Horlanmışlığı, alay konusu olmuşluğu, yapayalnız bırakılmışlığı, tutamaksız kalmışlığı ile ilgili anılar neredeyse hayatının her dönemine yayılmıştır.

İd’in⁶⁸ öngördüğü ilkelerin çekim gücüne kapılarak yaşamışlığı, onu birikmiş acılarına bir nihayet verme arzusuna itmiştir. Sonunda da ölümsever güdüler,⁶⁹ yaşamsever güdülerine⁷⁰ galip gelmiş ve bu anılar deposundan aşırılan intihar fikriyle kendini asarak yaşamına son vermiştir. Sevgisizlik kurbanı Zebercet, sürekli horlanıp aşağılanmalarına maruz kaldığı bu acımasız toplumdan ölümü seçerek kurtulabilmiştir ancak.

3.1.2.1. Ana Rahminin Güvenceli Ortamını Terk Etme Girişimi

Zebercet’in bir otel işletiyor olması ve kimi zaman da otele yasak ilişki kurmak için gelenlere oda verip vermeme inisiyatifini elinde bulundurması gibi onu “bir adam” yapan bazı statülere sahip oluşu, acı hatıralarını saklı tutmasına yardımcı olmuştur. Ne var ki; derinlerde bir yerde gizlediği sevilme ve kabul görme ihtiyacının giderilmesi gerektiğini ona haykıran bir uyarıcıyla karşılaşması, onu bir cinayetle ve de intiharla biten dramatik sona sürükler. Bir ana rahmi gibi sığınılan ve dış dünyanın bütün tehlikelerinden uzak kalınmasını sağlayan otel, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadından sonra artık farklı çağrışımlara açar kendini. Otel, o zamana kadar “*güvenceli ana rahmi*”⁷¹ iken, artık “*kendisinden başka kimsenin giremeyeceği kadın cinselliğini (belki de Zebercet’in bilinçaltındaki vajinayı)*”⁷² çağrıştırır. Oteldeki kadının kaldığı oda, Ödipal kompleksten çıkışı sağlayan ve çocuğun arzusunun nesnesini gerçek nesneye dönüştüren simgesel bir ifade olarak görülebilir. Bireyleşmenin başlangıcı

⁶⁸ Tura, Saffet Murat., *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., İst. 1996, s.45.

⁶⁹ Tura, Saffet Murat., *Şeyh ve Arzu*, Metis Yay., İst. 2002, s. 57.

⁷⁰ a.g.e. s.57.

⁷¹ Moran, Berna, *Türk Edebiyatı’na Eleştirel Bir Bakış*, İletişim Yay., 5. baskı, İst. 1997, s.225.

⁷² Bek, Kemal, “Anayurt Otel’inde Zebercet’in İkilemi”, *Türk Dili Dergisi*, S.26, Eylül/Ekim 1991; Yusuf Atılgan’a Armağan, s.350.

olarak düşünebileceğimiz Ödipal kompleksten çıkışı sağlayan bu durum, yeterli donanımlara sahip olamayan Zebercet'in sonunu hazırlar. Çünkü süttten kesilmeyen bir bebeğin et yemesi düşünülemez.

3.1.2.2. Ödipal Ağa Takılmış Siyah Bir İnci: Zebercet

Anayurt Otel'nin başkışisi Zebercet de tıpkı C. gibi ödipal karmaşayı çözememiş bir karakterdir. Ancak Zebercet'in durumu C.'den daha vahimdir. Çünkü onu horlayan ve onunla alay edenlerin başında annesi gelir. Annenin çocuğun gelişimindeki ve kendine güven duymasındaki rolü tartışılmaz. Toplumsal hatta cinsel kimliğin oturmasında annenin bebeğini kabullenmesi gereklidir. Zebercet'in hayatının özetinin verildiği satırlarda, annesinin aşağılayıcı tavırlarından bir örnek sunularak, Zebercet'in sevginin asıl kaynağından ne derece mahrum kaldığı gösterilmek istenmiştir;

“2.Öğleyin okuldan dönmüştür. Yukarı çıkar. Anası mutfakta bir tabağa marul doğruyor. Tencere gaz ocağında.

Zebercet: Karnım acıktı.

Anası: Şimdi pişer yemek, sabret biraz. Ne oğlan! Karnımda bile sabredemedi dokuz ay.

(Bu doğumda gerçekten sabırsızlık diye bir şey varsa sabırsızlık edenin ana karnındaki dölüt olduğu düşünüleceği gibi anası olduğu da düşünülebilir. İkinci olasılık akla daha yakındır. Ana karnındaki dölütten doğmuş-büyümüş bir insan davranışı beklemek saçmadır; ama ilerlemiş yaşta, kırk dört yaşında gebe kalan bir kadın böyle bir sabırsızlığa kapılabilir; üstelik bu kadın bundan önce biri iki, biri iki buçuk, biri üç aylık üç çocuk düşürmüşse. Gene de, haksız da olsa bu suçlamalar Zebercet'i olumlu yönde etkiledi: Büyüdükçe sabırlı, ağırbaşlı bir insan oldu.)” (AO., s. 13-14.)

Annesinin Zebercet'i erken doğurmuş olması, başat güven ortamından çocuğunu sürmüş olduğu manasına gelir. Yazar, annenin geçmişinde Zebercet'ten önce üç çocuk düşürmüş olduğunu belirterek erken doğum hadisesinde de Zebercet'in edilgenliğine işaret etmeyi amaçlar. O, bu dünyaya bir an önce gelmek için değil; annesinin

sabırsızlığının faturasını kendisine çıkarması sonucu erken doğmuştur. Daha dünyaya gelmeden çocuğundan rahatsızlık duyan bir annenin kendi eksikliğini, bakımına ve sevgisine muhtaç çocuğuna yüklemesi söz konusudur. Bunun sonucunda da Zebercet'in tüm yaşamının güvenceli ana rahminden sürgün edilmişliğinin izlerini taşıması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Oidipal dönemden kalma çocuktaki annenin her şeyi olma arzusu (fallusa sahip olma arzusu) bilinçdişına kodlanmış en güçlü, en donanımlı, en köklü arzudur. Dolayısıyla bilinçdişının birey üzerindeki egemenliğinin artması demek, bireyin davranışlarının biçimlenmesinde cinselliğin daha çok ön plana geçmesi demektir. Hele annelerinden yeterince sevgi ve şefkat görememiş çocuklarda bu cinselliğin boyutu bir sapkınlığa dönüşebilir. Çocuğun büyülenmeci gereksinimlerini karşılayamayan anne, çocuğun kişiliğinin gelişmesine sekte vurur. İlk sevgi kaynağından yani anneden görülmesi gereken sıcaklık, başka bir biçimde yaşantılanır. Çocuk, kendisini anlamaktan uzak annesine onunla ilinti kurduğu eşyalarla ulaşmaya çalışır ve bu şekilde kendisini avutur.

Oidipal döneminde büyük bir hüsrana uğrayan Zebercet için de gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının kullandığı eşyalar(özellikle giderken yanına almayı unuttuğu havlusu) fetiştik⁷³ objelerdir. Kadının sadece bir gece kaldığı odayı hiç kimseye kiralamayan ve hatta ışığını bile bir hafta boyunca söndürmeyen Zebercet, çocukluktan kalma şartlı bir refleksle bu objelere adeta tapınmaktadır;

“Yürüdü; bakır küllükte bitmeden söndürülmüş iki sigaraya baktı: belli değildi. Elini uzatırken çekti; dönüp odadan çıktı.” (AO., s.27.)

“Bardağı ağzına götürürken gözlerini kapadı; durgun, bayat çayın kokusunu duydu; kadının dudaklarının izi sandığı yeri öptü.” (AO., s.37.)

“Dönüp yatağa girdi, yorgani üstüne çekti. Yastığı çevirdi, sarıldı; yüksek sesle ‘Gelmeseydin ölürdüm’ dedi. Yastığı kokladı, öptü. Erkeklik organı dimdikti. Sıcaktı içerisi; avuçları terliyordu. Doğruldu; yorgani ayakucuna itti. Göğsünün kolları seyrek, yüzü sarıydı, gergindi. Kadının unuttuğu karaları ince, sarıları kırmızıları kalın çizgili havluyu demirden

⁷³ Freud, Sigmund, *Cinsiyet Üzerine*, (Çev.: Avni Öneş), Say Yay., 11. baskı, İst. 2002, s.37.

aldı; yatağın ortasına serdi; yastığın bir ucunu havlunun altına çekip abandı, sarıldı.” (AO., s.41.)

“Beşinci geceydi. Yatakta dizleri üstüne kalkıp havluyu ovuşturdu; kuru yeriyle önündeki, karnındaki yapışkan ıslaklığı iyice sildi; karyola demirine astı.” (AO., s.42.)

“... ‘Hele alçak’ dedi kısık sesle; doğrulup karyola demirindeki havluyu aldı; elinde toplayıp duvara fırlattı ama havlu açıldı, duvarın dibine düştü. Yataktan inip gitti, havluyu aldı; ovuşturdu, silkitti; kalanları eliyle düşürdü; karyola demirine astı, gerdi.” (AO., s.56.)

Otomatik hale dönüştürülmüş davranışlar, çağrışımından çağrışıma kayıp gitme an’dan kopuk bir bilincin yapılanmasına neden olduğu gibi, tamamen simgelerden oluşmuş bilinçdışının birey üzerindeki egemenliğini de artırır. Kişinin toplumla ters düşmemek adına bastırmak durumunda kaldığı arzularının toplandığı merkez olan bilinçdışı, ben’e galip gelerek birey üzerinde daha fazla hükümlanlık kurarsa, bilinçaltı zihne daha kolay çıkabilen bir sürece dönüşür. Kaynağı organik bir uyarıma bağlı ve tek amacı tatmin olan “bilinçaltı dürtü”ler, zihni daha çok meşgul eder. Tatminin tam olarak sağlanması ise bu uyarımı doyuracak nesneye bağlıdır. Dürtünün nesnesi bulunamazsa dürtü, yönelimini başka nesneye kaydırır; ancak dürtünün potansiyel gücü bilinçaltında varlığını sürdürmeye devam eder.

Normal bir cinsel yaşantı yerine fetişistik objelerle yetinmek zorunda kalan Zebercet, aynı zamanda oidip öncesi döneme gerileyerek kendini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Gerçek arzu nesnesinin ona bir hayal kadar uzak olduğunu fark etmeye başladıktan sonra gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının kullanmış olduğu eşyalara gereğinden fazla önem verir. Bu durum bir bakıma yasak, ahlakdışı düşünceleri olmadığının, hala hiçbir şeyden habersiz küçük bir çocuk olduğunun kanıtlanmaya çalışılmasından kaynaklanır. “Erkek çocuk, bacak, ayak gibi beden parçaları ya da diğer penisi simgeleyen nesnelere (*Zebercet’in havluya düşkünlüğü*) yönelik ilgisini abartarak öidipal öncesi döneme gerileyerek cinselliği kendisinden uzaklaştırmakta ve anneye

ilişkin (...) yasak arzularından kurtulmakta ve böylece babanın onu iğdiş etmesi olasılığını kaldırarak güven içinde olmaktadır.”⁷⁴

Ancak kadının bıraktığı havlu, Zebercet tarafından kirletilmiştir. Zebercet, kadını hayal ederek havluyla sevişmiştir. Bu sebepten bu havludan bir an önce kurtulmalı; arsız ve haylaz çocuk olduğunu gösteren somut delilleri ortadan kaldırmalıdır. Bilinçaltındaki korkularından sıyrılabilmek, onların verdiği amansız acıdan sıyrılabilmek için Zebercet, kafasından bir senaryo uydurur. Romanda bu olayın Zebercet’in bilinçaltının bir ürünü olup olmadığı kesinlik arz etmese de vermiş olduğu tepkilerin Zebercet’in karakteriyle uyumsuzluğu bizi böyle bir çıkarıma götürür. Bu senaryoya göre bir bey, unutulmuş havlunun geri alınması için otele iki adamını gönderir. Zebercet de havlu kirli olduğu için adamları Emekli Subay’ın odasına çıkarır. Her ne hikmetse havlunun bir eşi de o odadan çıkar; üstelik havlu, tertemizdir. Adamlar havlunun gecikmeli Ankara treniyle gelen kadına ait olduğunu sanarak Zebercet’in yanından uzaklaşırlar. Zebercet de böylelikle kendisini için için kemiren başkaları tarafından acımasızca yargılanmak korkusundan kurtulmuş olur. Onlara temiz havlu vererek kendi masumiyetini kanıtlamıştır ve bu yolla duyduğu tasayı azaltır. Zaten senaryonun sonunu da bu iki adama diklenerek bitirir;

“ ...

—Niye yattın sen?

—Başım döndü.

—Korkudan, bağhyacaz diye. Korkudan değil; nasıl olsa bağlayamazsınız. Siz gidince biri gelip çözecek. Sorar elbet. Akşama iki candarma gelir köye...

—Söyleyemezsin; havluyu sakladın.

—Odada olduğunu bilmiyordum.

—Sen bilmezsen kim bilecek? Otelci sensin.

Buradaki her şeyden, olanlardan yalnız sen sorumlusun demek istiyordu oğlan.

—Doğru ama beni çözene söylemem gerek buraya nasıl bağlandığımı.

—Tanımıyorsun ki bizi.

—Baytar bey göndermiş derim. Candarmalar bulur.

⁷⁴ Alper, Yusuf, *Psikanaliz ve Aşk*, Çizgi Yay., İst. 2003, s. 57. (Not: İtalikler bana aittir.)

Oğlanın yüzü bulutlandı, donuklaştı; sağ eliyle arkaya doğru kalçasını kaşdı; kapıya yürüdü. Merdivenden ayak sesleri geliyordu.

—*Sen misin lan?*

—*Benim.*

Öteki kapıdan girince elindeki ipi aldı; karyolaya attı. Havlu sol elindeydi.

—*Yürü gidelim; başımız derde girecek bu bacaksızla, dedi.*

Zebercet kısaca güldü.

—*Demiştin ben, bağlayamadın bak, dedi.*

Oğlan sövdü; yürürken arkadaşı kolunu tuttu.

—*Gidelim, dedi.*

—*Bağlayan bağlamış seni.*

Odadan çıktılar. Arkalarından seslendi:

—*Korkaksın da ondan; köylüler korkak olur.” (AO., s.66.)*

Zebercet, temize çıkmış olmanın verdiği kendini teminat altına almışlığın sarhoşluğuyla, kişiliğine tamamen aykırı bir davranış kurgular. Kendini güvence altına alma eğiliminden dolayı oidipal karmaşayı çözememiş bireylerde gerçeklik, zorlayıcı durumlarla karşılaşıldığında düşleme(phantasy)⁷⁵ yoluyla yadsınır.

3.1.2.3. Toplumsal-Cinsel Kimliğin Zedelenmişliği

Çocuğun toplumsal-cinsel kimliğini yadsıyan anne-babalar, çocuktaki cinsel sapıklıkların (perversion)⁷⁶ oluşumundaki başlıca etkidir. Anne-babanın yanlış tutumlarının içselleştirilmesi sonucu ortaya çıkan sapkınlıkların diğer bir görünümü de dönüklüktür. Bireyin kendi içindeki biseksüel çatışmasına bir de annenin, babanın ve çevrenin çatışmayı körükleyen tavırları eklenirse, bilinçaltında toplumsal-cinsel kimliğini kabullenemeyen ve bu kimliğe düşmanca hisler besleyen bir itki oluşur. Zebercet’e daha doğar doğmaz bu itkiyle kuşatılacağının sinyalleri verilmiştir. Babasının erken doğmuş, çelimsiz bebeği kucağına aldığı anda “*Pamuğa sarıp inci kutusuna yatırılır bu; Zebercet koyun adını.*” (AO., s.13.) demesinden çocuğuna erkekten çok bir kız gibi muamele edeceğini anlamız mümkündür. Ayrıca ilkokul

⁷⁵ Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yay., İst. 2003, s. 68.

⁷⁶ Freud, Sigmund, *Psikanaliz Üzerine*, (Çev.: Kamuran Şipal), Cem Yay., 2. baskı, İst. 2000, s.77.

döneminde Kürt Muhittin adındaki bir arkadaşının ona “*Çekirdeksiz*” lakabını takması; “*Anası oğlan doğurmuş; Zebercet hamur yoğurmuş.*” (AO., s.28.) şeklinde toplumsal-cinsel kimliğini zedeleyici sözleri bize Zebercet’teki dönüklüğün çevresel faktörlere de bağlı olduğunu gösterir.

Zebercet’in kadına benzetildiği anılar sadece bunlarla sınırlı kalmaz. Özellikle askerlik döneminde onun başkaları tarafından erkek yerine konmadığını ve bu yüzden alay konusu edildiğini görürüz: Emir eri olarak çalıştığı evde yüzbaşının karısı ve baldızı Zebercet’i umursamadan konuşurlar. Onların hamamdan çıkmasını beklerken oradakiler, Zebercet’e “*Çayları sen mi götüreceksin içeri?*” (AO., s.31.)deyip dalga geçerler. İlk defa Halil Onbaşı’yla gittikleri genelevde Zebercet’le birlikte olan kadın onu , “*Aa, küçük askerim gelmiş*” (AO., s.27.)diyerek karşılar. Zebercet’in günlük yaşamından çağrışım yoluyla geçmişini hatırladığı anılarının çoğunda onun cinsel kimliğine başkaları tarafından darbe vurulduğunu gözlemleriz.

Çevresindekilerin Zebercet’i toplumsal-cinsel kimliği ile bağdaştıramaması ve bunu son derece onur kırıcı bir şekilde Zebercet’e yansıtmaları sonucunda Zebercet için ilgisini kendi cinsinden birine kaydırması kaçınılmaz hale gelir. Askerlik arkadaşlarından Fatihli’ye yakın olmak istemesinin altında yatan neden de budur. Zebercet’in bilinçaltında Fatihli, ideal erkeğin görsel simgesidir ve bir kadının cinsel gereksinimlerini karşılayabilecek çekiciliktir. Fatihli’ye ancak onun emirlerini yerine getirdiğinde yakınlaşabilmektedir. Bu uğurda onun aşağılayıcı tavırlarına göz yumar;

“Kimi zaman molalarda Fatihli ona bakar, ‘Gel buraya; şu matarayı doldur’ derdi. Kışlada: ‘Koş bana bir kibrit al bana.’ Elinde tüfeği yanına gelirdi: ‘Şunu da siliver.’ Halil Onbaşı kızardı. ‘Uşağı mısın onun?’ ‘Değil; isteyerek yapıyorum.’ ‘Alçağın teki, iyilikten anlamaz.’ İyiliğinden değildi. Belki ancak bu yolla yakınlaşabildiği içindi.” (AO., s.54-55.)

Soğuk demirci Ekrem’le sinemada yakınlaştıklarında da Zebercet bir heyecan duyar. Bu esnada bilinçaltındaki ideal erkeğin görsel imgesini yani Fatihli’yi hatırlar. Çünkü Fatihli, bir kadının isteklerine cevap verebilecek potansiyelde görüldüğünden Zebercet için köklü bir arzudur. Zebercet, bir kadının erkekten kendisini güven içinde hissettirmesini umması gibi Fatihli’nin gücüne sığınmak; onun gücünü kendisine

aktarmak ister. Fatihli'ye olan hisleri de bir kadının bir erkeğe olan beklentilerinden farksızdır. Bu bağlamda Zebercet'in dönüklüğünün (inversion)⁷⁷ sebebinin taklitçiliğe bağlı olduğunu ve *“normal cinsel birleşme için gerekli nesne bulunamadığında”*⁷⁸ gün ışığına çıktığını söyleyebiliriz. Romanın hemen her safhasında Zebercet'in Fatihli'ye olan cinsel ilgisi okuyucuya sezdirilerek, Zebercet'in naif ve kırılgan yapısını oluşturan zaaflarının kaynağına gidilmesi amaçlanır;

“Elini önüne götürdü, kabarmaya başlamıştı gene; düzeltti, bastırdı. Kimi geceler koğuştaki terlikle...” (AO., s.35.)

“Başını çevirdi, duvara asılı resimde deniz üstünde at koşturuyordu Fatih. Fatihli'nin gözlerine benziyordu oğlanın gözleri ama yumuşak bakışlıydı.” (AO., s.46.)

“... ‘Heyy’ dedi oğlan; bacağı bacağına yaslandı. Zebercet'in orası kabarmaya başladı; sağ yanını kıpırdatmaya çalışarak sol elini cebine soktu, tuttu düzeltti. Elini çıkarıp iki yanına bıraktı. Sünnet olurken düşündü kendini; kısıracı kafasına takıp sıkı; iniyordu. Refik Çavuş'la Fatihli koğuştaki gece şakasına geldiklerinde terlik çavuşun elindeyken de takardı, sünnet kısıracını. Fatihli ‘Ver şu terliği bana’ demişti. Sol eliyle kazağın yakasını çekti; sırtı terliyordu. Bir erkekle otele gelen... Kolunu gevşetti, bacağını ayırdı; kalktı.” (AO., s.52.)

“Sağ elini donunun üstüne bastırdı; üstünde gezdirdi. ‘Ver şu terliği bana’ demişti Fatihli. Uyanıktı; belli etmeden kirpiklerinin arasından bakıyordu. Koğuşun gece ışığında yüzü daha da güzeldi.” (AO., s.54.)

Zebercet'in kendini Emekli Subay olarak tanıtan adama karşı duyduğu tedirginliğin temelinde de askerlik dönemindeki toplumsal-cinsel kimliğinin zedelenmişliği vardır. Askerlik döneminde tanıştığı Fatihli, Zebercet'in kendisine bir

⁷⁷ Freud, Sigmund, *Cinsiyet Üzerine*, (Çev.: Avni Öneş), Say Yay., 11. baskı, İst. 2002, s. 24.

⁷⁸ a.g.e., s. 24.

erkek olarak ne kadar yetersiz olduğunu haykırdığından Emekli Subay’a karşı hissedilen tedirginlik daha çok pekişmiştir.

3.1.2.4. Aşağılık Duygusunun Dışavurumları

Yetersizlik ve bunun beraberinde gelen aşağılık duygusunun kuşatılmışlığıyla Zebercet, bunalımlı duyuların akınına uğrar. Aşağılık duygusunun Zebercet’te bu kadar yoğun olmasının sebebi, Zebercet’in kendiyle alakalı elle tutulur bir üstünlük amacı belirleyememesidir. Otele gelip giden müşteriler, ölmüş tanıdıkları, dünyadaki herkes Zebercet’ten üstün niteliklere sahiptir. Hatta ortalıkçı kadın bile. Ortalıkçı kadın, Zebercet tarafından on yıl boyunca aralıksız talep edilen olduğuna göre o bile bu yönüyle Zebercet’ten üstündür. Oysaki Zebercet, hiçbir zaman talep edilen olmamıştır. İşte kendinde yüceltecek hiçbir değer bulamayan ve bu nedenle çok derin aşağılık duyguları yaşayan Zebercet, insanlarla birebir iletişim kurduğunda heyecanlanır ve düşünsel bir baskıyla hareketlerini kontrol altına almaya çalışır. Bu durum, diğerlerinin üstünlüklerine boyun eğişin ve onlardan biri olabilme gayretinin düşündürdükleridir;

“...Masaya vurulunca uyanmış başını kaldırmıştı. Genç bir kadınla bir erkek duruyordu karşısında; gülümsüyorlardı. Horlamış mıydı yoksa?” (AO., s.18.)

“...Demin ayakkabılarını çıkarıp giyinirken ses çıkarmamaya çalışmış, öksürüğünü yutkunarak içine bastırmıştı.” (AO., s.24.)

“Adamın uzattığı eli sıkı. Kadının elini sıkarken yüzüne bakmadı. Parmakları dolgundu. Bırakınca elini arkasına götürdü. Terli miydi avcu?” (AO., s.29.)

“Elini burnuna götürürken bir gören varmış gibi çekti.” (AO., s.33.)

Zebercet’in içinden çıkılmasını imkânsız hale getirdiği “bıyık meselesi” de aşağılık duygusunun değişik bir görünümü olarak karşımıza dikilir. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadını uğurladıktan sonra aynaya bakar. Kadının gördüğü yüz, küçük dört köşe bıyıklı bir yüzdür. Kadının gelişine kendini hazırlarken de ilk önce bıyıklarından

kurtulmayı tasarlar. Ancak bu onun için o kadar kolay olmayacaktır. Zebercet'in gerçekleri algılayabilmekten ne kadar uzakta kaldığının simgesel boyuttaki görüngüsü "bıyık"tır. Bıyığını kestiği halde kesmediğini varsayar. Bıyığını kesip kesmediğini idrak edemeyecek kadar gerçeklikle bağıntısı kopan Zebercet, son çareyle berbere gider. Berberin tanıklığı, baş edilemeyecek bir boyuta varan şüpheleri ortadan kaldıracak; bir nebze de olsun Zebercet'e rahat bir nefes aldıracaktır.

Bıyık imgesi, Zebercet'in arzuladığı değişim rüzgârlarının esintisini bütün yaşamında duymak istemesidir. Ancak bir bakıma da kadının geri dönmeme ihtimaline karşı kaldırılan bir kalkandır. Bıyığın kesilmemesi, bu ihtimale karşı oluşturulan bir savunma düzeneği olacağına göre Zebercet, bıyığını kestiği gerçeği ile yüzleşmek istemez;

"Tıraş olurken ağzının sağ kıyısında dün sabah kestiği yerden usturayı bastırmadan geçti. Yüzünü kurularken baktı; kanamıyordu. Gene de havluyu bir süre üstünde tuttu." (AO., s.34.)

"Pazartesiden pazartesiye sekiz, salı dokuz, çarşamba on; on gün oluyordu bugün. Sol eliyle üst dudağına dokundu." (AO., s.44.)

Berberin tanıklığıyla bıyığını kestiğini kabullense de kendi elleriyle yok ettiği savunma düzeneği, hala kafasını kurcalamaktadır ve Zebercet, bunun pişmanlığını duymaktadır. Yapmış olduğu edimle kendini bir türlü özdeşleştiremeyen Zebercet, yıllardır set çektiği ruhsal çalkantılarını, bıyığını kesmeyi düşünerek serbest bırakmıştır. Ancak aşağılık duyguları üzerine o kadar yapışmıştır ki bıyığın kesilmesiyle üstten atılacak gibi değildir.

3.1.2.5. Umarsız Bir Arayış: İdeal Baba İmagosu

Kişiliğin geliştirdiği son sistem süperegö yani üst-ben, oedipal kompleksin kişi tarafından çözülmesiyle oluşmuştur. Erkek çocuğun anneye yönelttiği cinsel arzular, babanın enest yaşının tanınmasıyla başkalarına kayar. Böylelikle kimlik kazanma süreci başlamış yani üst ben'in temeli atılmış olur. Bu aşamada baba, çocuk için bir modele dönüşür. Bir sevgi nesnesine sahip olabilmenin çaresini babası gibi olmaya endeksleyen çocuk, bu dönemde babasından kabul görmezse, çekirdek kendilik önemli

hasarlar alır. Çocuğun kendine olan güveni, güçlü ve ideal bir varlık olarak algılanan baba tarafından onaylanmasına bağlıdır, diyebiliriz. Zebercet ise babasını idealleştirmek istese de babasının reddedici tavırlarıyla yüzleşmek durumunda kalmıştır;

“1.Sabah. Okula gidecek. Salona iner. Babası o zamanlar salonda yakılan kömür sobasının külünü boşaltıyor.

Zebercet: Baba, yirmi beş kuruş verir misin?

Babası: Ne olacak?

Zebercet. Defter alıcam.

Babası kürekteki külü kovaya döker; küreği gene sobanın deliğine sokar.

Zebercet: Hadi baba, geç kaldım.

Babası: Patlama oğlum; şu külü alayım. Ananın karnında yedi ay nasıl durdun?” (AO., s.13.)

Baba ve oğul arasındaki paylaşımların azlığı, babanın bir model olarak işlevini yerine getirmesine engeldir. Ancak Zebercet’in bilinçaltındaki babanın bir model olduğunu ve kendiliğin onu eleştirel bir biçimde içselleştirerek oluştuğunu fısıldayan ideal baba imagosu,⁷⁹ soğuk demirci Ekrem’e adını “Ahmet” olarak (AO., s.50.)ve parkta karşılaştığı adama nüfusta çalıştığını (AO., s.77.) söylemesi şeklinde su yüzüne çıkar.

Oysa Zebercet daha ninesinin adını bile bilememektedir. Babasını toprağa verirken imamın ninesinin adını sorması üzerine bu küçük ama çok anlam ifade eden ayrıntıyı fark eder. Bu durum bize babanın ve oğlun birbirinden ne kadar kopuk olduğunu; gelişigüzel evlenip gelişigüzel bir çocuk sahibi olan Ahmet Bey’in, Zebercet üzerindeki olumsuz etkilerini gösterir.

Oidipus kompleksiyle ilişkili olan erkek çocuklarının hadım edilme karmaşası, yetersizlik ve aşâğılık duygularını içinde barındırır. Şöyle ki; öidipal rakip babayla henüz tam iktidar sahibi olamayan çocuğun güçleri bir değildir. Bu güçler dengesinin bozukluğu, çocuğun kendi organına karşı nefret duymasına yol açar. Çünkü küçük organı onun yetersizliğinin bir sembolüdür. Dolayısıyla çocukluktaki hadım edilme kompleksinden kaynaklanan “küçük organdan nefret etme duygusu”, erişkinlikte “kadın karşısında küçük düşme kaygısı”na dönüşür. Bilinçaltına kodlanan bu korku, Zebercet’e

⁷⁹ Tura, Saffet Murat, *Şeyh ve Arzu*, Metis Yay., İst. 2002, s. 26.

bir cinayet işletmiştir. Zebercet, babası yüzünden katmerli olarak yaşamak zorunda kaldığı yetersizlik ve aşağılık duygularından dolayı, bir kadın karşısında küçük düşmüş olmayı çok büyük bir problem haline getirmiştir. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının bir daha otele uğrayacağı umudunu tamamen yitiren Zebercet, günler sonra tekrar ortalıkçı kadının odasına gider. Ertesi gün oteli terk edecek olan kadınla son bir sevişme provası yapmak ister. Ancak kadının isteksiz tavırları yüzünden geçici bir iktidarsızlık yaşar. Kendi başarısızlığına tanık olan ortalıkçı kadını öldürür;

“...Boynunu, memelerini öpüyordu. Kadın sessizdi. Orası kabarıyordu, bastırınca yumuşadı, girmede. Yüreği çarparak bir süre bekledi. Yokladı; elini çekip bastırınca yumuşadı gene, pörsüdü. Buz gibi oldu her yanı; dizleri üstüne doğruldu. Kadının gözleri kapalıydı. Birden abanıp iki eliyle boynunu sıktı. Kadın sıçrayıp gözlerini açarken o kapadı; dizi kasığına çarptı, can acısıyla sıktı. Başparmaklarının altındaki katılıkta bir kıpırdama oldu, bir hırıltı duydu. Kadın bileklerinden tutmuş asılıyordu; debelendi. Vargücüyle sıkıyordu; parmakları, yüzü kasılmıştı. Kulakları uğulduyordu. Derken bileklerindeki eller gevşedi, altındaki bedende kısırtı durdu. Ellerini bırakıp yataktan aşağı kayarken baktı: gözleri, ağzı açıktı...” (AO., s.58.)

Çocukluktan kalma horlanmışlığın yoğunluğu ve bu yoğunluğun kadın karşısında küçük düşme endişesini bir cinayete dönüştürebilecek derecede artmış olması, aynı zamanda Zebercet’in bilinçaltındaki yok etme itkisinin kendisine yönelmesine yol açacaktır.

3.1.2.6. Sahte Arzu Nesnesi: Ortalıkçı Kadın

Zebercet’in sonunu hazırlayan bu cinayet, çok yönlü düşünülmesi gereken bir eylemdir. İlgisiz kalmışlığa, sevgisizliğe, duyarsızlığa bir başkaldırı olarak görülebileceği gibi yakın temas kurabildiği tek kadının hatta tek insanın yok edilmek istenmesi olarak da görülebilir. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın; bu temasın tek yönlülüğünün, kurmaca olmasının altını çizmiş ve Zebercet’i gerçek arzu nesnesine yöneltmiştir. Gerçek arzu nesnesi de Zebercet’e o kadar uzaktır ki; Zebercet’in elinden sahte arzu nesnesiyle oyalanmaktan başka bir şey gelmez. Üstelik ertesi gün Zebercet,

sahte de olsa arzu nesnesinden tamamen mahrum kalacaktır. Ortalıkçı kadın, otele hiç müşteri gelmediği için oteli terk etmeden, yani Zebercet'i bir başına bırakıp gitmeden Zebercet'in bir şeyler yapması gereklidir. Ya kadın onunla sevişecek ya da kadının kaderini Zebercet, o an içinden nasıl geldiyse öyle çizecektir. Çünkü her iki olasılık da bir başkası üzerinde söz sahibi olunduğunun işareti olacaktır.

Ortalıkçı kadının varlığı bir nevi Zebercet'in çaresizliğinin işaretidir. Çünkü ortalıkçı kadın da çaresizdir. Çaresiz olduğu için bu tür cinsel tacizlere maruz kalmaktadır ve bunlara ses çıkaramamaktadır. Çaresiz Zebercet, çaresiz ortalıkçı kadından yaşama tutunabilmenin çaresini aramaktadır. Ancak hayatının hiçbir döneminde istediklerine ulaşamadığı gibi ortalıkçı kadınla gerçekten sevişmeyi kafasına koyduğu o gecede de hüsrana uğrar. Engele takılan yoğun duygular, o an Zebercet'i bilincini kaybetmiş durumda yakaladığından normal bir boşalım imkânı bulamamıştır. Bir horoz dövüşünü bile izleyemeyecek kadar hassas olan Zebercet, o gün bir insanı boğarak öldürmüş ve bu olayın tanığı olarak gördüğü kedinin de başını tavayla ezmiştir.

Zebercet'in bilinçaltını kaplayan çocukluk döneminden kalma hasarlı bilinç örüntüsü, bu cinayetin sonrasında tamamen işlevini yitirir. Duyduğu kaygıların şiddetinin artmasıyla ruhsal yapısı üzerindeki olumsuz etkilerinin önünü alamaz.

Bilinçaltına bastırılmış kaygıların, korkuların şekil değiştirmiş bir görünümü de dil sürçmeleri(lapsus)dir.⁸⁰ Zebercet'in özellikle cinayetten sonra yoğunlaşan id kaynaklı kaygıları, ruhsal sağlığını iyiden iyiye bozmuştur. Kendini Emekli Subay olarak tanıtan adamı aramak için gelen polislerle Zebercet arasındaki geçen konuşmada Zebercet'in dilinin sürçtüğünü görürüz. "Bozuk çıktı" diye otele getirilen ve otelin ortalık işlerine bakan kadın Zebercet tarafından öldürülmüştür ve Zebercet, işlemiş olduğu cinayetin başkaları tarafından duyulmasından büyük korku duymaktadır. Bu esnadaki dil sürçmesini de korkusunun bilinçteki görünümü olarak görebiliriz;

"Gidiyordu. Arkasından seslendi:

—Suçu neymiş adamın?

Polis döndü; sırtıttı.

—Afrika'ya kız kaçırıyormuş

Kapıyı açarken bir daha döndü, yüzü katıydı.

⁸⁰ Freud, Sigmund, *Psikanaliz Üzerine*, (Çev.: Kamuran. Şipal), Cem Yay., 2. baskı, İst. 2000, s.60.

—Öz kızını boğmuş.

—Kızını mı bozmuş?

—Boğmuş dedim. Apartman kokmaya başlamış üç gün önce; Kapıcı bildirmiş.” (AO., s.69.)

Bu görünümünün içeriği bireyin gerçekte bağlantısının kopma noktasına geldiğinin; yaşamın bilinçten çok bilinçaltı tarafından yönlendirildiğinin ipuçlarını verir bize. Ortalıkçı kadının da dilinin sürçtüğü bir bölüm vardır romanda. Zebercet’in beraber olmak için ortalıkçı kadına yanaştığı ilk gece, kadın onu sarsanın dayısı olduğunu düşünmüş ve dili “*Geldin mi dayı?*” (AO., s.15.) diyerek sürçmüştür. Zebercet, rutin bir hal alan bu tecavüz eylemleriyle muhtemelen ortalıkçı kadının dayısı tarafından ona yaşatılan yazgısını devam ettirmektedir. Kadının bu durumu hiç yadırgamadan kabullenışı bu duruma önceden alışık olduğunu gösterir.

3.1.2.7. Kaygı Denzinde Yalpalanıp Duran Kahraman: Zebercet

İnsan yaşamındaki ilk kaygı (anksiyete)⁸¹ doğumla başlar. Dölyatağındaki dış tehlikelerden uzak, güvenli ortamından kopan bebek, doğumla birlikte ilk sarsıntıyı geçirir. Artık dış dünyaya (sese, ışığa, sıcaklık değişimlerine...) uyum sağlamak zorundadır. Zebercet’in makûs kaderi esasen erken doğmuş olmakla başlamıştır. Bedeni dış dünyaya uyum sağlayabilmek için yeterli donanımlara ulaşamamışken birçok uyarıcıyla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Yani yaşam ve yaşamın zorlukları onu hep hazırlıksız yakalamıştır.

Zebercet’in bu hazırlıksız yakalanmışlığına bağlı olarak genellikle nevrotik anksiyetelere⁸² maruz kaldığını söyleyebiliriz. Nevrotik anksiyeteler, olgun ben’e sahip olmayan bireylerde görülür. Çünkü içgüdülerin denetimi yitirilir ve birey bundan kaynaklanan bir cezalandırma korkusu yaşar. Cezalandırma korkusu karamsarlığı da beraberinde getirdiğinden birey karşılaştığı her hadisede saplantılarını ve korkularını hatırlar. Çağrışımları, mantıkdışıdır ve bunları karşılaşılan durumlarla ilişkilendirmek, normal işlevini yerine getiren bir ben’le çelişir. Bilinç an’dan koptuğu için bilinçdışının yansımaları bireyi çepeçevre sarar.

81 Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yay., İst. 2003, s.159.

82 a.g.e., s.162.

Zebercet'in kendisinden hakarete uğradığı kestaneciye haddini bildirmek istediği ancak bu düşüncesini eyleme geçiremediğine tanık olduğumuz satırlarda, anksiyetelerinin bağlantısızlığını gözlemleyebiliriz. Zebercet bir yandan adama nasıl haddini bildireceğini kurgular; diğer yandan da hücumuna uğradığı kaygılarının görünümünün su yüzüne çıkmasına engel olamaz. Yazar, bilinçaltındaki bu çığlıkları italikle yazarak okuyucunun dikkatini Zebercet'in iyiden iyiye bozulan ruh sağlığına çekmeyi amaçlar;

“...Kaçmayacaktı. Durumunu başkalarının yargısına bırakmayacaktı. Başka olanaklar da vardı elbet. Kestaneciyle bile. Şimdi de ‘Gidip önünde durulur maşatlık taşı sensin ulan

maşatlık taşı babandır ulan

anandır ulan

karındır

karım değil bir kadın

leş

leş herif

lop incir

pelte suratlı çiftit

maşatlığa gömerler seni

geberince ardından bir çiftetelli oynar karın

bir kadın sessiz çok uyurdu gaz ocağı patlamıştır

mangalına bir tekme atılır kestaneler ateşler yayılır

tavanarasına gaz döküp odasına gaz döküp bir kibrit

fırlayıp üstüme atılır

başkaları karışır gene sorgular polisler savcı yangında sen neredeydin

kokuyu duymadın mı yatıyordum

yere yıkılıp boğazıma sarılır

geceyse yalımı gündüzse dumanı bir gören olur yangın vaaar

kestane alacakmış gibi yaklaşıp suratına bir tokat

yandan yaklaşıp suratına bir tokat

yandan yaklaşıp ensesine bir tokat

yangın vaaar doluşurlar içeri ölüyü bulurlar

sorgular sorular cezaevi.

önünde durup eski cezaevinin büyük kapısı ardında demir parmaklıklarda solgun elleri Lütfi'ydi adı evet Lütfiye Molla kızını doğurduktan sonra kırkı çıkmadan ninem loğusa yatağında ölünce anamı emzirmiş süt anasıymış önünde durup öteki suçlularla hep bir yerde sövülebilir onlar da sorarlar elbet neden öldürdün onu elimde tırnak çakısıyla kimseye sezdirmeden avluya bir çukur kazıp arkasından yaklaşıp ensesine saplanabilir

avluya olmaz bodruma kazıp bir gece ölüyü ağır ağır merdivenlerden sürüklerken başından tutup çekersem ayakları ayaklarından tutarsam başı basamaklara vura vura indirirken bir gören olmasa bile kadını bir yakını ararsa polise giderse ararlarsa bakkal tanıklık edebilir dayısı öldüğü için köyüne gittiğini söyledi bana der başka yere gitmiş demek öyle mi koltuk altlarına kızgın kestane koyun tırnak çakısını saplamak için arkasından yaklaşıp birden dönebilir

sorgular duruşmalar yirmi sekiz Kasıma bırakıldı yirmi sekiz Kasıma demek tuhaf uzatırlar bir anlamı var mı yargıç bana söylüyordu sanki götürün şunları..." (AO., s.84-85.)

Bilinçdışının yaşama etkilerini daha iyi anlayabilmek için Freud'un içgüdü kuramına da göz atmamız da fayda vardır. Biyolojik uyarılmanın psikolojik anlatımı olan içgüdüler⁸³, iki ana bölüme ayrılarak birer yaratılış öyküsü olan mitolojik karakterlerin⁸⁴ isimlerini alır ve böylelikle sembolik bir ifade kazanır. Bu içgüdüler, cinsel kökenli (libidinal) yaşam içgüdüğü "Eros" ile yıkıcılık ve saldırganlık kökenli yok etme(ölüm) içgüdüğü "Tanatos"tur.⁸⁵ İnsan, sürekli olarak haz aradığı için yaşam içgüdüğü, insanın temel güdülenmesidir diyebiliriz. Ancak haz, çoğunlukla acıdan kaçmaktır. Bu noktada devreye ölüm içgüdüğü girer. Acının tamamen son bulması ancak ölümle gerçekleşebilecektir çünkü.

Ölümsever ve yaşamsever güdülerin birbirlerine olan bu yakın duruşları, aynı kişiyle ilgili hem saldırgan hem de libidinal⁸⁶ düşüncelerin bilinçaltında yan yana durabileceğini gösterir. Zebercet hem kadına sahip olmak hem de ondan tamamen

⁸³ Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yay., İst. 2003, s.56.

⁸⁴ Eliade, Mircea., *Mitlerin Özellikleri*, (Çev. Sema Rifat), OM Yay, İst. 2001, s.16.

⁸⁵ Tura, Saffet Murat., *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., İst. 1996, s.46.

⁸⁶ Tura, Saffet Murat, Şeyh ve Arzu, Metis Yay., İst. 2002, s. 56.

kurtulmak istemektedir. Zebercet'te üst-ben denetleyici gücünü yitirdiğinden yaşamı libidinal ve saldırgan baskılara açık hale gelmiştir. Zebercet, içinde biriken libidinal enerjiyi, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadına yüklemiştir. Bu enerji Zebercet'te o kadar yoğundur ki Zebercet'in kadının geleceğine dair tutamakları bir bir elinde kalınca, çare acıdan kaçınmaya kalır. Yani ölümsever güdülerin aktif hale gelmesine.

Ölüm, içsel yaşantımıza süzülen birincil anksiyete kaynağıdır. Dolayısıyla insanın kendini yok etme arzusu, yaşam içgüdüleri tarafından engele uğrayarak dış dünyaya kayar. Dış dünyadaki nesneler, asıl hedefe yönelik yok edici yönelimleri absorbe eden unsurlar durumundadır. Zebercet'in intihar etmeden önce ortalıkçı kadını öldürmesi de bu yönde düşünülmesi gereken bir eylemdir. İçselleştirilmiş sevgi objesine karşı duyulan kızgınlık ve öfke, ortalıkçı kadına çevrilmiştir. Ortalıkçı kadın, bilinçaltında tasarlanan sevgi objesi gibi davranmayınca yani Zebercet'in duygusal açlığını doyumlayınca Zebercet onu öldürür. Bu davranış, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının geri dönmemesine karşı yapılan bir protesto niteliği taşıdığı gibi, septomlarının⁸⁷, hayallerini yaşam amacına bağlayamayacak kadar kuvvetlendiğinin de bir belirtisidir.

Depresyonun akabinde gelen intiharı da yine bu bağlamda düşünmememiz yerinde olur. Yaşamsever güdüler, ölümsevergüdülere galip geldiği için Zebercet bu cinayeti işlemiş; ancak acısı daha da büyümüştür. Sevgi objesinden mahrum kalmaya mahkûm edilmişliğine bir de insanların onu yargılayacağı kâbusu eklenmiştir. Zebercet, yaşamsever güdülerin iteklemesiyle mahkemelere giderek duruşmaları izlemeye başlar. Suç işleyen insanların nasıl yargılandıklarını gözlemlemek ve belki küçük bir ihtimalde olsa yaşamını sürdürmeye dair umut devşirmek amacıyla duruşmalara izleyici olarak katılır. Ancak gerçekler onun kurguladığından daha acıdır. Sanıklar didik didik edilerek yargılanmaktadır hem de yargılayanlar onları anlamaktan bir hayli uzaktır. Sadece ve sadece suçları göz önünde bulundurulur. Bu suçların oluşumuna etki eden hadiseler önemsizdir. İşlediği bu cinayetin “*yasaların daracık bir bölümüne sığdırılması*” (AO., s.75.) Zebercet'i bu noktaya getiren unsurların tamamen göz ardı edilmiş olması anlamına gelir ve artık Zebercet için tek çözüm yolu vardır: intihar.

İntihar etmeden önce toprağı gösteren otel levhası gözüne çarpar. Levha, elle erişilemeyecek bir yüksekliktedir. Arzuladığı hiçbir şeyi şimdiye kadar elde edemediğine göre belki ölüm, ilk doğduğu andan bile uzaktır ona. Zebercet, günden

⁸⁷ Freud, Sigmund, *Psikanaliz Üzerine*, (Çev.: Kamuran Şipal), Cem Yay., 2. baskı, İst. 2000, s.69.

güne artan acılarla boğuşmaya ebediyen mahkûm edilmiştir. Farbain’in ifadesiyle “*Haz, nesneye giden yolu gösteren bir işaret levhasıdır.*”⁸⁸ Tıpkı otelin işaret levhasının toprağı göstermesi gibi. Artık Zebercet için biricik haz vardır: Nesnesinin birebir kendisine dönüştüğü ölüm içgüdüsü. Yani diğer bir deyişle kaygının ve acının son bulmasının tek yolu.

Romanın başında otelin tanıtımının yapıldığı satırlarda ucu toprağı gösteren otel levhasından bahsedilerek insana otelin yeraltında olduğu sanısının verildiği belirtilmiştir. Hakikaten de otele bütünüyle ölümün soğuk yanı sinmiştir. Keçeciler ailesini yaşamayan fertleri, Zebercet’in ölmüş annesi ve babası otelle o kadar bütünleşmiştir ki zaten bilinç içi sıçramalar hususunda bir hayli kabiliyetli olan Zebercet, her zaman ölüme yakın bir profil çizerek karşımıza çıkar. Romandaki kişi kadrosunun çoğunlukla ölümlerden oluşması ve bunlarla ilgili anıların bilinçaltına adeta kazılmış olması, ölüm kavramını Zebercet’in cebine bir daha asla çıkmamak üzere koymuştur. Zebercet yaşamın olumsuz tarafında yaşamıştır hep.

3.1.2.8. Hiçbir Yere ve Zamana Tutunamayan Bir Fenomen: Zebercet

Ontolojik manada insanın var olması, dünyadaki yerini belirleyebilmesine bağlıdır. Yani insan bulunduğu an’ı ve mekânı duyumsadığı ölçüde yaşamın içine katılabilmektedir. Aksi takdirde zaman ve mekân ölüleşerek insanın kendine bir yer edinme çabasının önünü tıkar ve insanın varlığını kanıtlama mücadelesi, niteliğini giderek yitirmeye başlar.

Zebercet’in üzerine ölü toprağı serpilmiş bir zamanda ve mekânda yaşamışlığı, en ufak bir varoluş olanağını içinde barındıramaz. Dolayısıyla yaşam onun için bir var olma mücadelesi değil; tutunacağı dallara sıkıca sarılma mücadelesidir. Zebercet’in mekânsal tutamağı başkalarınca tanınan tek statüye sayesinde sahip olduğu otel; zamansal tutamağı da köksüzlüğünün üstünü kapatmak için sıkıca sarıldığı Keçeciler ailesine ait anılardır. O, vefakâr bir dost gibi bunları içselleştirerek kendi benliğine katmıştır. Zaten Zebercet’in sonunu özellikle mekânsal dayanağına sırt çevirip, yaşamının rotasını başka rüzgâr yönüne kaydırması hazırlar.

Haşım Bey konağındaki beslemelerden biri olan ve konaktakilerin cinsel tacizlerine maruz kalan ninesinden Zebercet’e, başkalarınca yok sayılmanın lanetli yazgısını bulaşmıştır. Zebercet’in köksüzdür çünkü annesi evlilik dışı bir ilişkiden

⁸⁸ Guntrip, Harry, *Şizoid Görüngü Nesne İlişkileri ve Kendilik*, Metis Yay., İst. 2003, s.14.

doğmuştur. Geçmişiyile övünç duyacağı ve bu övünce dayanarak kendiliğini duyumsayabileceği bir soy ağacından yoksundur. Dolayısıyla annesinden dinlediği Keçecilere ait anıları yeniden yorumlayarak kendine zamansal bir dayanak kurgular. Zebercet, kendini Keçecilerin son bireyi olarak görmektedir;

“Keçecilerin sonuncusu. İstanbul’dakini saymıyordu. Doğduğu konağı unutmuştu o; beş yıl önce dedelerinden kalan iki dükkânı satmaya geldiğinde yukarıları görmeye bile çıkmamıştı.” (AO., s.100-101.)

Başka bir nesebe katılış daha yerinde bir ifadeyle yamanma boşlukta salınan Zebercet’in bir tüketilişler, yok edilişler silsilesi olan mazisini yeniden yapılandırmaya yönelik varsaymalarıdır. Ancak varsıma da olsa soyunu onlara dayandırmış olmanın Zebercet’e hiçbir faydası olmaz. Zaten bir çözülmeye karşı karşıya gelmiş feodal aile tipinin temsilcisi durumundaki Keçeciler, sadece tarihlerine kazılmış iki intihar olayıyla Zebercet’in ağır cezada başkalarınca yargılanmasını önleyebilmiştir. Kendini Faruk dayı ve Nurettin dayı ile özdeşleştiren Zebercet, dayısının astığı odada kendini asarak yaşamına son vermiştir.

Zebercet’in biricik mekânsal dayanağı da bir yuva sıcaklığını içermediğinden varlığın korunumunu sağlamaktan bir hayli uzaktır. Keçecizadeler’in kara yazgılarına uzamlık yapan ve insanın kendini yansılamak gereksinimini karşılayamayan bu yalıtık mekân, duvarlarına sinen soğukluğuyla düşlerin değil; kâbusların yurdu olma özelliğini imler. İlk sürgün yazısının başlangıcını oluşturan yedi aylık doğumuyla güvenceli ana rahminden dışlanan Zebercet, gönüldenliğin mekânı olan sıcak ev/yuva ortamından da otele sürülmüştür. Zaten otelin kapı kemerine sırf ebcet hesabına uysun diye uyduruk bir tarih yazılmış olması (*Bir iki iki delik, Keçeci Zade Malik*) (AO., s.11.), otelin dışlanmış ve özensiz yaşamların yurdu olma özelliğine yapılan bir göndermedir. Diğer bir deyişle “*sürekli yurtsuzluğun geçici yurdu*”⁸⁹ nu simgeleyen otelde, sadece ve sadece günübürlük ilişkilerin tamamen kişisel çıkarları göz önünde bulunduran iğretiliği yaşanabilmektedir. Yaşamı boyunca hep bu iğretilikle yüzleşmek durumunda kalan Zebercet, hiçbir yere tutunamazlığını otelin ona sunduklarıyla bertaraf etmeye çalışır. Yani başkalarıyla iletişimini en aza indirgeme imkânını ona veren otel, gecikmeli

⁸⁹ Korkmaz, Ramazan, “Yurtsuzluk İtkisi ve Anayurt Otel”, (Yayımlanmamış Makale).

Ankara treniyle gelen kadınla karşılaşılıncaya kadar Zebercet'i dış dünyanın horlamalarından, alaycı yaklaşımlarından korur.

Romanda dramatik etkinliği sağlayan karşı değerlerin simgesel düzlemdeki hâkim temsilcisi otel, adının anlamıyla bağdaşmayan bir vasfa sahiptir. Bu duruma da romanda dikkat çekilir. Yazar, otelin isminin “*Anayurt Otel*” konmuş olmasının sebebi olarak, düşman elindeyken direnme göstermemiş kasabalarda utançlı yurtseverlik coşkusunun etkisini gösterir. (AO., s.11.) Tıpkı zebercedin “değerli bir taş” manasına gelip de o ismi taşıyan roman kahramanının hayatında hiç değer görmemiş olması gibi. İsimlerin manalarıyla gerçeklikler arasındaki bu çelişiklik, otelle bütünleşmiş Zebercet'in yazgısıyla da paralellik gösterir. Zebercet ismi, başkalarından hiçbir zaman ve hiçbir yerde değer görmemişliğinin ironik ve tarizli bir ifadesidir. Zaten yaşamının her anında bu ismi taşıyor olmanın zorluğunu taşır Zebercet.

Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının getirdiği umut rüzgârına kapılan Zebercet, “erken” geldiği yaşamda “gecikmeli” bir uyanış yaşar. Yaşamak hevesini haykıran bu çılgılık, kulaklarını o zamana kadar her türlü yaşamsal fısıltıya tıkamış Zebercet'in duyum eşliğini bir hayli aşmaktadır. Zamansızlığın, geç kalmışlığın keskin çarklarına kaptırılan umut dolu bekleyiş serüveni, Nietzsche'nin ifadesiyle bir “işkence”ye⁹⁰ dönüştür. Ayrıca kavramsal düzlemdeki bu karşıtlık diyalektiğine gönderme yapılması Zebercet'in hiçbir zamana ait olmayışının altını çizmeye yöneliktir.

İntiharından bir gün öncesinde yani ruhsal çöküşünün son evresinde Emekli Subay'ın gidişini (Zebercet'in yorumuyla Emekli Subay'ın kaçışını) düşünürken zihninden “*ben kaçamam bağlıyım buraya ölümlere konağa*” (AO., s.93.) şeklinde bir cevap geçer. İşte bu cümle Zebercet'in yurtsuzluk itkisine boyanmışlığının kısa bir özeti gibidir adeta. O, ayaklarına takılmış demir prangalarla hem ölümlere hem de konağa tutsak olmuştur. Yani ve “burada ve şimdi” yaşamasının ve kendine bir yurt edinmesinin imkânı yoktur.

3.1.3. “Canistan” Romanında Bilinçaltından Günışığına:

Canistan romanı Atılgan'ın diğer iki romanından biraz farklılıklar arz eder. Romanda psikolojik betimlemelerden çok durum saptamalarına yer verilir. Psikanalitik incelemeye tabi tutulduğunda elde pek bir veri yoktur; fakat bir insanın hem kötülüğü

⁹⁰ Nietzsche “Ümit kötülüklerin en kötüsüdür. Çünkü işkenceyi uzatır.” der. İrvin D., Yalom, *Nietzsche Ağladığında*, Ayrıntı Yay., İst. 2001, Alıntının Yapıldığı Yer: Arka Kapak.

ve hem de aynı zamanda iyiliği temsil edebilecek kadar uçlara nasıl sürüklenebileceğinin altını kazıyarak bilinçaltının yaşamdaki izdüşümünü anlamaya çalışabiliriz.

3.1.3.1. Bilinçaltındaki Temel Dürtü: Saldırganlık

Nesnel gerçekliğin farkına varamayan bir öznel yaşantı tasarımı durumundaki bilinçaltı, ilk çocukluk döneminde karşılaşılan durumlarla beslenir. İnsanın doğumundan itibaren maruz kaldığı en ufak bir unsur bile, şaşırtıcı bir biçimde onun tüm hayatını etkilemektedir. Yaşam bir bakıma çocukluk döneminde edinilen davranışların yetişkinlikteki yansımasıdır. Zaten psikanalitik ekole göre yaş ilerledikçe çevrenin birey üzerindeki etkisi de azalır. Dolayısıyla ilk çocukluk döneminde karşılaşılan olaylar, yetişkinlikteki davranış biçimini yapılandıran büyük bir gücü de içinde barındırır.

Romanın başkahramanı Selim, hırsızlık yaparak geçimlerini sağlayan bir babayla köyde sağır olarak tanınan bir annenin tek oğludur. Babası hırsızlık yaparken vurulmuş; yetim kalan Selim'i de Tokuç Osman yanına yaşama olarak almıştır. Yani Atılğan'ın diğer iki romanının kahramanlarında olduğu gibi gelişim evreleri sağlıklı bir biçimde atlatılamamıştır. Anna Freud'un da ifade ettiği gibi anne-babayla ilişkiler sonraki bütün deneyimlere model oluşturur.⁹¹ Ancak Selim, ne annesiyle sağlıklı bir ortakyaşamsal bağ kurabilme ne de babasını idealleştirerek vicdanını yapılandırılma imkânını bulabilmiştir. Dolayısıyla annesi ve babası Selim'in başkalarıyla sağlıklı ilişkiler içine girebilmesi hususunda ona olumlu yönde etki edememişlerdir.

Anneyle kurulan karşılıklı iletişim bir çocuk için oldukça önemlidir. Çocuk için anne, onu dış tehlikelerden koruyan ve fedakârlığıyla hiç kimsenin yerini tutamayacağı biridir. Daha doğru bir ifadeyle çocuk annenin bir parçası olarak görür kendini. Annesi var olduğu için o da var olmuştur. Anne, çocuğun kendine özel yegâne sahipliğidir. Bu da demektir ki başkalarının bakış açısıyla çocuğun annesine olan bakış açısı arasında dağlar kadar fark vardır. Başkaları tarafından sıradan bir insan olarak değerlendirilen kendi annesi, çocuğun gözünde ise kutsal bir fenomendir. Selim'in sahip olduğu bu kutsal varlık, çevresindekilerin horlamalarına maruz kalmaktadır ve Selim bu konudaki eli kolu bağlılığının ezikliğini yaşamaktadır;

⁹¹ Freud, Anna, *Anne Babalar ve Öğretmenler İçin Psikanaliz*, (Çev: Nadir Aslan), Yeni Zamanlar Yay., İst., s.49.

“ – ‘Lan Ali, şu Makbule var ya, Şakir Ağa’nın kızı Makbule, istiyom onu; ama o hep sana bakıyo.’ – ‘Bakarsa baksın be, gözüüm yok onda.’ – ‘Doğru mu lan?’ – ‘Doğru elbet. Söyledim ya sana, benim gözüüm Sarı Mustafa’nın Emine’de. Bi tenhada görünce söylerim Makbule’ye senin istediğini.’ – ‘Ben konuşsam, git be, Sağır karının oğluna mı kaldım ben derse kahrolurum.’ – ‘Gönlüne girersen demez.’ – ‘Bubası verir mi ki?’ – ‘Vermezse kaçırırız. Hele az daha büyüyelim...’ ” (C., s.11.)

Bu duyulan eziklik, yanaşma olarak yaşamak, Selim’in içini kemirip ondaki saldırganlık itkilerinin su yüzüne çıkmasına yol açar. Tokuç Osman’ın oğlu Ali ile çok güzel bir dostlukları olmasına rağmen Ali’yi işkence edip öldürecek kadar nefret doludur kendini yanaşmacı yapan kaderine. Sanki yanaşma olmasının nedeni Ali’ymiş gibi birikmiş öfkesini çok sevdiği çocukluk arkadaşı Ali’den çıkaracaktır.

Freud’un saldırganlıkla ilgili bir tespiti kişioğlunun içindeki kötücül davranışların kökenine götürür bizi. Freud, kişioğlunun kimi zaman saldırganlığını ifade edebilmek için günah keçilerine ihtiyaç duyduğunu söyler.⁹² Selim’in son derece saçma kabul edebileceğimiz bir nedenden ötürü yıllarca Ali’ye olan kinini içinde büyütmüştür. Daha doğru bir ifadeyle Ali’den nefret etmek için gerekli bahaneyi bulmuştur. Selim, sıpayla girişecekleri cinsel ilişki sırasında önceliği kendine sormadan Ali’nin almış olmasını ondan nefret edebilmek için fazlasıyla yeterli bir neden saymaktadır;

“ -Unuttun mu lan? O gün körpe sıpayı düzmeye gittiğimizde beni kapıda bırakıp girdin dama. Önce kim girsin diye sormaz mı insan bir kere? O zaman bildim birden senin ağa oğlu olduğunu, beni horladığını. Sıpa senin malındı elbet.” (C., s.13.)

Selim, Ali’yle yaşadıkları bu olay sonrasında Tokuç Osmanların yanından ayrılır. Başka yerlerde çalışacak ve yeterli gücü elde ettikten sonra da Ali’ye yaptığı hakaretin bedelini ödecektir. Bu intikam duygusuyla hayata bağlanan Selim, köyünden ayrılır. Selimşahlar çiftliğinde bir iş bulur. Çalışkanlığı sayesinde ağanın

⁹² Siegel, Allen / Siegel, Renee “Kendilik Psikolojisi ve Saldırganlık”, Çev: Nafi Mitrani, Çözümleme: Nil Cörüt / Melis Tanık, 25 / 26 / 27 Ocak 2003; [http:// www.icgoru.com/ makale/ kendilikpsikolojiseve-saldirganlik.shtml](http://www.icgoru.com/makale/kendilikpsikolojiseve-saldirganlik.shtml).

iltifatlarına mazhar olsa da ağanın oğlunun aşağılayıcı tavırları yüzünden orayı terk etmek zorunda kalır. Ağanın oğluna fena bir yumruk sallar, çocuk yere yığılır. Ona yaptığıнын bedelini bu şekilde ödeten Selim, daha sonra Esmâ adında dul bir kadının yanında çalışmaya başlar. Selim, Esmâ'dan çok etkilenir. Esmâ hem bir anne şefkatiyle ona yaklaşan hem de cinselliği çağrıştıran bir kadındır. Esmâ'yı kendisiyle evlenmeye ikna eder. Evlilikleri oldukça güzel geçmektedir. Selim, Esmâ sayesinde hayal ettiğinden daha fazla malın mülkün sahibi olmuştur. Ancak yine de Ali'ye olan kinini unutamamaktadır.

“Ne tuhaf, Makbule'yi unuttuk gitti yahu. Ulan Ali, bilmeden iyilik etmişsin bana, ama ileride bir gün soracağım sana. Hep on dönüm bağım olsa derdim, işte fazlası oldu, üstelik karım da var; gene de unutamıyorum bana ettiğini.” (C., s.45.)

İntikam hisleri daha çok çocukluk dönemindeki gelişim evrelerini sağlıklı bir biçimde atlatamamış bireylerde görülür. Çünkü çocuk, kavramlar düzlemindeki karşılıklar eyleşiminin zihinde ilk algılanan şeklini yetişkinlik döneminde de tekrarlar. Eğer bu kavramların farklılığı çocuğun zihninde doğru bir şekilde yer edinmezse, bir kavram kargaşasının oluşması ve bununla birlikte temas halinde bulunduğu insanlarla ilişkilerinde çelişikliğe düşmesi kaçınılmaz hale gelir. Veren anneden almayı öğrenen çocuk, babaya da zamanla anne üzerindeki hakkını geri iade eder ve “verme” işini etken bir biçimde gerçekleştirmiş olur. Oysa Selim ne annesinden almayı öğrenebilmiş ne de ona bütün haklarını iade etmesi gereken bir babaya sahip olabilmıştır. Bu, bizi Selim'deki vefa duygusunun eksikliğine götürür. Selim, onu kardeşçe seven ve ailesinin ayırım yapmasını önleyen Ali'ye kin besler ve dostane duygularının karşılığını Ali'ye işkence ederek öder.

Sevgi-nefret, boyun eğme-başkaldırma, vefa-ihanet gibi karşıt duygularının birbirine karıştırılmaması için id'in öngördüğü ilkelerden sıyrılmak gerekir. Çünkü id ilkel bir düşünme şeklidir ve karşıt duygular burada birbirine karıştırılır. Geçmişte yaşanan güzel günlerin hatırına dahi olsa Ali'yi sevgiyle anması gereken Selim, arzu ettiği şeyleri fazlasıyla elde ettiği halde yine de ondan öç almayı planlamaktadır. Çünkü duygularının oluşumu gerçeklik ilkesinden çok haz ilkesine göre yapılanmaktadır. Bilinçdışındaki iki temel güdülenmeden biri olan saldırganlık itkisi, övünç

duyulamayacak bir geçmişle beslendiğinden Selim üzerinde yaşamsever güdülerin bir türevi niteliğinde olan “sevgi”den daha çok söz sahibi olmuştur. Bu sebepten saldırganlık itkisinin buyurduğu üzere, sahip olunamayan şeylere sahip olanları yok etme arzusu, vefa duygusunun önüne geçmiştir.

Saldırganlık itkisi kaynağını kişinin kendini yok etmeye yönelik arzusundan almaktadır. Kendini parçalamaya ve hiçleştirmeye yönelik bu arzunun bir kısmı dışarıya yansıtılır ve bunun sonucunda da saldırgan eğilimler ortaya çıkar. Esmâ’nın ölümüyle yaşamının anlamını yitiren Selim’de ölümsever güdüler, yaşamsever güdülerden daha etkili konuma gelir ve Selim, acının son bulmasının tek yolu olan ölümü özlemle beklemeye başlar.

Milli Mücadele döneminde bir çetenin başı olan ve bu yolla Ali’den intikam alan Selim, daha sonra bir Yunan karakolunu basarak bile bile ölüme gider. Esmâ’nın ölümünden sonra içindeki saldırganlık itkisi o kadar yoğun bir faaliyete geçmiştir ki, dışarıya yansıtılarak bastırılacak gibi değildir. Üstelik artık yaşaması için de bir neden de yoktur. Yıllarca Ali’den intikam alacağı günü düşünerek yaşama bağlanan Selim, bu arzusuna da ulaşmıştır. Ölüme giderken birkaç Yunanlıyı da beraberinde götüreceği ve bu yola Milli Mücadele’ye bir nebze de olsun katkıda bulunacağı ihtimalini düşünerek rahatlar ve içindeki “sevgi” tohumlarını alışılmadık bir tarzda selamlar.

3.1.3.2. Yaşamsever Güdülerin Başat Türevleri: Aşk ve Sevgi

Selim, duygularını uçlarda yaşayan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Nefreti de sevgisi de büyüktür. Esmâ’ya derin bir bağlılıkla bağlanması ve Esmâ öldükten sonra başka bir kadınla birlikte olmayı reddetmesi bizi böyle bir çıkarıma götürür. Esasen bu bağlılığın patolojik bir niteliğe bürünmesinin temelinde yine annesiyle olan ilişkisi yatar. Çocuğun anne ile bağına tam olarak koparması için annesinden yeterince sevgi görmüş olması ve sonrasında da ideal babaya annesini tekrar teslim etmesi gerekir. Böylelikle çocuk doyuma ulaşmışlığından dolayı, annesinden narsistik manada vazgeçerek kendini gerçek arzu nesnesine yöneltme imkânını bulmuş olur. Aksi takdirde bir ukdeye dönüşen anneyle ortakyaşamsal bağ kurma arzusu, yetişkinlikte gerçek arzu nesneleriyle kurulan ilişkilere de yansır. Bu nesnelerde de bir anne sıcaklığını ve güven duygusunu arayan çocuk, yitirilmiş hisleri gecikmeli de olsa yaşama arzusunu içinde hep taşır.

Selim için gerçek arzu nesnesi, annenin çekim gücünden kurtulamamaktadır. Esmâ daha çok bir anne şefkatiyle Selim'e yaklaşmış; ona maddi ve manevi bütün imkânları sunmuştur. Selim, Esmâ'nın ölümüyle sadece eşini değil; ona yıllar sonra güveni ve sıcaklığı yaşatan anne muadilini de yitirmiştir. Esmâ ona okuma-yazmayı, namaz kılmayı öğretir ve kendine güven duygusunu oluşumunu sağlayıp toplumun içine karışmasını sağlar. Bütün bunlara bir de Esmâ ile arasındaki bir hayli fazla olan yaş farkı da eklenince bir çocuğun annesini kaybettiği zamanki çöküntüye kapılmak, Selim için kaçınılmaz hale gelir;

“Selim’in acısı Mehmet Ağa ile karısının ‘ölenle ölünmez’ ‘Tanrı’nın yazdığına boyun eğmeli” gibi beylik avuntularıyla geçecek gibi değildi.”
(C., s.52.)

Aşk ve sevgi, yaşama anlam katan ve bireyin yaşama tutunması için hissetmesi gereken temel duygulardır. “Aşk, insanların geleceğe umutla bakmasını sağlayan bir cesaret kaynağı olması yanında, toplumun temeli olan yuvanın kurulmasında da birleştirici, yaşatıcı bir harç vazifesi görür.”⁹³ Aşkın bu özelliği, bireyin yaşadığı topluma ve kendine yabancılaşmasını önler. Farkında olma seviyesine büyük bir ivme kazandıran aşk, kendilikte keşfedilmeyi bekleyen sırları açılar. Birey, aşk nesnesinde yansımalarını görme imkânına sahip olduğu için kendini tanıma süreci de doğrudan başlar. Ancak sevgide doyumun sahip olma ile özdeş sayılması,⁹⁴ aşk nesnesinin yitirilmesiyle ruhsal dengenin tamamen bozulmasına yol açar. Oysaki olgun ben, aşk nesnesine sahip olmadan da onu yaşamayı bilir. Selim, Esmâ öldükten sonra kendini içkiye verir ve mal mülk sahibi olmak isteği de eski anlamını tamamen yitirir. Selim sanki Ali'ye karşı duyduğu kin ve nefret duyguları hariç bütün yaşamsal isteklerini de Esmâ ile birlikte toprağa gömmüştür. Artık yaşaması için tek bir neden vardır: Ali'ye dostluklarına yapmış olduğu ihanetin bedelini ödetmek...

Freud, türün korunuşunu sağlayan cinsel(libidinal) dürtünün ve bireyin korunuşunu sağlayan saldırganlık dürtüsünün iki temel güdülenmemiz olduğunu

93 Korkmaz, Ramazan, *İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*, Akçağ Yay., Ank. 2002, s. 109.

94 Arslanoğlu, Arsev Ayşen, *“Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Aşk ve Nesne İlişkileri”*, (Bilkent Üniv. Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksel Lisans Tezi), Ank. 2002, s.18.

belirtir.⁹⁵ Yani insanın davranışını belirleyen diğer itkiler, bu iki temel dürtünün türevleri durumundadır. Selim'in bir zamanlar en yakın arkadaşı olan Ali'yi işkence ederek öldürmesinin temelinde saldırganlık dürtüsü olduğu kadar libidinal dürtünün bir türevi olarak kabul edebileceğimiz “sevgi” de vardır. Çünkü “nefret” duygusu, kaynağını saldırgan dürtülerden alsa da içinde “sevgi”yi de barındırır. Doyurulmayan sevgiden doğan nefret duygusu⁹⁶ aynı zamanda libidinal dürtülerin de bir uzantısıdır. İnsan, ancak sevdiği ve onun için önemli olan kişilerden nefret edebilir. İnsan sevmediğine umarsızca yaklaşır; çünkü sevginin tam karşıt duygusu nefret değildir, kayıtsız olmaktır.

Selim, çocukluk arkadaşı Ali'ye böyle bir kötülük yapmış olmasına rağmen sevmektedir. Bu sevdiği insanla arasındaki derin uçurum büyüdüklerinde daha çok hissedilecektir ve bu sebepten daha fazla zaman geçmeden Selim'in onların yanından ayrılması gereklidir. Yine de içine nefret tohumlarını ekip giderken bile yüreğinin burkulmasını önleyemez;

“Selim o geceyi bölük pörçük uyuyarak geçirdi. En kötüsü belki Makbule'yi bir daha hiç göremeyecekti. İyice gelişmişti kız, yakında evlendirirlerdi. Kalsaydı belki iki yıl sonra Ali'yle kaçırırlardı onu. Ama dönemezdi artık; durumunu bilmişti bugün: şu külüstür evden başka bir şeyi olmayan bir yanaşma. Ağanın oğluyla sağdıç olması olanaksızdı. Gene de yüreğinde sızısını duyuyordu bu sevdiği insandan ayrılışın. İleride bir gün horlanışının öcünü almanın bir yolunu bulacaktı ondan onu da küçük düşürerek.” (C., s.17.)

Selim'in Ali'ye işkence ederek öldürmesinin tanığı olan Kadir'in gözüyle olayın yorumlanması, iki dostun trajik sonuna farklı bir bakış açısıyla yaklaşılmasını sağlar. Selim'in çetesine dâhil olan Kadir, Ali'nin yüzünde de Selim'in yüzünde de birbirlerini aslında ne kadar çok sevdiklerini okur;

95 Siegel, Allen / Siegel, Renee “Kendillik Psikolojisi ve Saldırganlık”, Çev.: Nafi Mitrani, Çözümleme: Nil Cörüt / Melis Tanık, 25 / 26 / 27 Ocak 2003; [http:// www.icgoru.com/ makale/ kendillikpsikolojisive saldirganlik.shtml](http://www.icgoru.com/makale/kendillikpsikolojisive-saldirganlik.shtml).

96 Freud, Sigmund, *Psikanaliz ve Uygulama*, (Çev.: Muammer Sencer), Say Yay., İst. 1996, 251.

“İki genç, mert adam. Ne geçmişti aralarında... Selim nasıl kırılmış olmalı ki bunca yıl taşımış kinini. Ben olsam bağışlardım. Selim’i tanıyınca nasıl sevinmişti yattığı yerde Ali. Kötü bi şey yaptıysa ona bilmeden yapmış demek. Selim de farkındaydı yalım bunun, gidip kendini vurdurttuğuna göre.” (C., s.68.)

Selim’in ona bu şekilde düşmanca yaklaşmasına bir anlam veremeyen Ali, göbeğine akıtılan kızgın yağın acısıyla kıvrılırken bile geçmişteki güzel dostluklarına toz konduramaz. Sevdığı insandan böyle bir muameleye maruz kaldığına göre bu, büyük bir günahın bedeli olmalıdır. Çünkü insanı sadece sevdiği insanlar hayal kırıklığına uğratabilir ve onlardan gelen beklenmedik davranışlar, insanı diğerlerinden çok daha fazla yaralar;

“Büyük bir suçum olmalı bu yazgıyı yaşamam için. Selim alet oldu buna, ama niye o?” (C., s.13.)

Atılğan, aşk ve sevginin panoramasını çizmiştir bu romanında. Yaşama atılan ilk adımla bilinçaltına kodlanan temel güdüler, yaşam şartlarının gidişatına göre birbirlerinin önüne geçebilir ve bu durum bireyin davranış eksenini belirler. Romantik bir aşkın ve yazgının akıntılarına kapılan içli bir dostluğun trajik öyküsünün anlatıldığı bu roman, birbirine karşıt değerlerin aynı insanda toplanabileceği gerçeğinin altını çizerek insan tekini daha geniş bir perspektifle anlamaya çalışmamız gerektiğini bize öğütler.

3.2. Romanlarda Ben’ini Arayan Bireyin İletişimsizliği

3.2.1.“Aylak Adam” Romanında Ben’ini Arayan Bireyin İletişimsizliği

Ego (ben), dış dünya ile ilkel benliğimiz(id) arasında tampon görevi gören yapıdır. Öz yaşamı sürdürmekle vazifeli olan ego⁹⁷, bunu yaparken hem dış dünyadan gelen uyarıları kodlar hem de arzularını doyuma ulaştırmak için uygun zamanı ve mekânı kollar. En arkaik psizişma bölümü olan id, dürtünün iştahlı gücüne sahiptir ve

⁹⁷ Freud, Sigmund, *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bir Bakış*; (Çev.: Kamuran Şipal), Cem Yay., İst. 1996, s.76.

toplumun denetim gücünü elinde bulunduran süperego ile tamamen çatışkı halindedir. İd, haz ilkesinin egemenliğinde olduğundan, zamanın ve mekânın ayırtına varamaz. Dolayısıyla hep bir ikilem içerisinde.

Yargı gücüne sahip olan ego ise id'den gelen dürtüsel(impulsif) arzuları, gerçeklik ilkesine göre değerlendirerek, üst benin fincancı katırlarını ürkütmemeye özen gösterir. İd'de var olan ikilem(ambivalans),⁹⁸ ego'da yoktur. Gerçeklik ilkesinin öngördüğü üzere zamanı ve mekânı fark edebilir. İşte ben'in bu fark edebilme yetisi, onu kendi içinde arayışa iten temel etmendir. Farkında olma düzeyi de kişinin kendini bulma çabalarıyla doğru orantılıdır, diyebiliriz.

C., kendini bulma arayışındadır; fakat çoğu zaman hareketlerini gerçeklik ilkesi doğrultusunda düzenleyemez. C., geçmişini bugünüde yaşayan bir insandır. Dolayısıyla kendisinin de tespit ettiği üzere huzurunu yaşadığı günde bulamadığından kurtuluş ümidi yoktur. (AA., s.146.) “Şimdi ve burada” parolasını kullanamadığından ben'inin nevrotik duyguların ve düşüncelerin girdabında sürüklenmesine seyirci kalır.

3.2.1.1. Ben'ini Arayan Adsız Kahraman: C.

C., karşımıza entelektüel bir karakter olarak çıkar ve kendi karakterini biçimlendiren öğelerin neler olduğunu belirleyebilme yetisine sahiptir. Buna rağmen C.'nin tam olarak işlevini yerine getirebilen bir ben gücüne sahip olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü id ve üstben arasındaki olası bir çatışmanın etkili bir desteği durumundaki ben gücü, itkileri kontrol altına alamazsa ve bu durumdan kaynaklanan kaygılarla baş edemezse zayıflar. Çünkü normal ben, esnek olmak durumundadır. Yani gerektiğinde zorunlulukları kabullenmelidir. Hâlbuki C., bu durumu kişioğlunun en büyük zaafı olarak görmektedir. Ona göre zorunlulukları kabullenmek, sürünün bir parçası haline gelmekle eşanlamlıdır. Ancak bu görüşünü, varoluşunun sorumluluklarını yerine getirmeyecek kadar abartır.

Romanda B. hariç herkesin bir adı olduğu halde C.'nin adı yoktur. Yarım kalan idealleştirme çabasının izdüşümü, büyüklenmeci kendiliğe gereğinden fazla yatırım yapmasıdır. C., ben'in yapılanması için elzem olan idealleştirilmiş ebeveyn imagosuna⁹⁹ sahip olmadığından gerçeklik ben'ini tam anlamıyla kuramamıştır. Dolayısıyla erişkin yaşına rağmen hala bir “ben” arayışındadır. Atılgan, roman

⁹⁸ Alper, Yusuf, *Psikanaliz ve Aşk*, Çizgi Yay., İst. 2003, s. 18.

⁹⁹ Kohut, Heinz., *Kendiliğin Çözümlemesi*, (Çev.: Cem Atbaşoğlu, Banu Büyükkal, Cüneyt İşcan), Metis Yay. İst. 1998, s. 87.

kahramanının göstergesini bir harf ile simgeleştirerek muhtemelen C.'nin bu arayışına dikkat çeker. C., bireyleşme çabasındaki insanı yansıttığı için¹⁰⁰, romanda bir adının olmaması bu çabanın ne kadar güç olduğunu göstermesi bakımından da dikkate değerdir. Başkaları tarafından konulan bir isimle çağrılıyor olmak bile, C.'nin bireyleşme yolunda gösterdiği gayretleri sekteye uğratmaya yeterlidir;

“...Bence insanın adı onunla en az ilgili olan yanındır. Doğar doğmaz o bilmeden başkaları veriyor. Ama yapışıp kalıyor ona. Onsuz olamıyor.” (AA., s.63.)

C.'nin tamamıyla kişinin ben'i ile alakalı saptamaları vardır. Bu saptamaların dilsel ifadesini de “*kuyara* ve *adako*” şeklinde şifrelemiştir. Ona göre insanlar iki temel gruba ayrılır;

“Bütün çağların trajedisi bu, Ku-ya-ra; ‘Kumda yatma rahatlığı.’ A-da-ko: ‘Ağaç dalı kompleksi.’ Şimdi kumda yattığım için kuyara diyorum. Daha da genişletilebilir. Kuyara, alışılmış tatların sürüp gitmesindeki rahatlıktır. Düşünmeden uyuyuvermek. Biteviye geçen günlerin kolaylığı. Ya adako? Ağaç dalındaki, gövdeden ayrılma eğilimini fark ettin mi bilmem? Hep öteye uzar. Gövdenin toprağa kök salmış rahatlığından bir kaçıştır bu. Özgürlüğe susamışlıktır. Buna ben ‘ağaç dalı kompleksi’ diyorum. Genç hastalığıdır. Çoğunlukla Kuyara dişidir. Adako erkek. Pek seyrek cins değiştirdikleri olur. Ağaç dalı kompleksine tutulmuş kişi tedirgindir. İnsanların ağaç dallarını budayıp gövdeye yaklaştırdıkları gibi, yakınları onun içindeki bu Adako’yu da budarlar. Onu gövdeden ayırmamak için ellerinden geleni yaparlar. Kimi insana ne yapılsa yararı olmaz. Asi daldır o. Ayrılır. Balta işlemez ona.” (AA., s.132.)

Kuyara’yı yani *kumda yatma rahatlığını* benimseyenler, alışkanlıkların verdiği konfordan bir türlü vazgeçemezler. Hayatlarında bir farklılık, bir yenilik istemezler. Bu farklılığın rahatlarını kayıracığından korkarlar. Dolayısıyla özgür değillerdir. Özgürlük,

¹⁰⁰ Özkırımlı, Atilla, “Yabancılaşmanın ve Yalnızlığın Romancısı”, *Sabah*, 17 Ekim 1989; Yusuf Atılgan’a Armağan, s.391.

rahatlığa boyun eğmez; çünkü kafa yormayı gerektirir. *Kuyaracıların* bedenleri yatmaktan yorulmuştur; dolayısıyla bir şeylere kafa yormaya enerjileri artık kalmamıştır.

Açılımı, “*ağaç dalı kompleksi*” olan “*adako*” ise kendine bir ben arayışında olan insanın temel kaygısını temsil eder. Toprağa kök salmış ağaç gövdesinden ileriye doğru uzanan dallar, bir şeylerin tutsaklığından kurtulma özlemi içerisinde olan kişiyi simgeler. C.’nin geçmişine karşı tutsaklığından kurtulmak isteği, onu bir *adakocu* yapmıştır yapmasına ama kullandığı yanlış yöntemler, ileriye doğru uzanan dalını budar ve dalı, ağaç gövdesine daha çok yaklaştırır. Bu kısır döngü, materyali ve eylemi değişmiş bir Sisyphus¹⁰¹ dramından başka bir şey değildir. Tanrıların Sisyphus’a verdiği cezayı, C.’ye babası vermiştir ve ebediyen C.’yi kendisinden kurtulmak isteyip de her defasında kendisine daha çok bağlanmaya mahkûm etmiştir.

3.2.1.2. Savunma Düzeneklerinin Raydan Çıkışı

Savunma mekanizmaları, organizmanın dengesini korumada ve aynı zamanda bozulan dengeyi yeniden kurmada ben’e yardımcı olur. Hartmann’ın deyimiyle savunma süreçleri, eşzamanlı olarak içgüdüsel dürtünün denetimine ve dış dünyaya uyuma hizmet eder.¹⁰² Ancak bu mekanizmalar, sürekli ve abartılı bir biçimde kullanılırsa yani otomatik hale dönüştürülürse nevrotik davranışlara sebebiyet verir. Çünkü çabanın yerini kaçınma alır. Böylelikle kişi, yetersizlik duygusunun verdiği yoğun bir kaygı (anksiyete) yaşar.

C.’nin sık sık savunma mekanizmalarına başvurduğunu söyleyebiliriz. Özellikle kullandığı hatta otomatik hale dönüştürdüğü mekanizma, “bahane bulma” (rationalization)¹⁰³ mekanizmasıdır. C., sıkıntıya gelemeyen, monotonluktan nefret eden yapısından ötürü iş güç sahibi olmak istemeyişini mantığa büründürerek davranışını haklı nedenlere dayandırır. Ayrıca babasından kalan yüklü miras, bir işte çalışarak kendisini geçindirme sorumluluğundan kurtarmıştır onu. Dolayısıyla aylaklığı kendine iş edinmesi hususunda, gerekli maddi olanaklara sahiptir. Her ne kadar o sahip olduğu maddi imkânları, aylak oluşunun mazereti olarak öne sürmese de, bu durumun duyumsadığı kaygının gücünü azaltmak için yadsındığı açıktır. Ölesiye nefret ettiği bir babasının parasını kullanarak, diğer insanların geçim derdine düşmeleri hakkında

¹⁰¹ Can, Şefik, *Yunan Mitolojisi*, İnkılap Yay., 6. baskı, İst., s. 146.

¹⁰² Hartmann, Heinz, *Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu*; (Çev: B. Büyükkal), Metis Yay., İst. 2004, s.47.

¹⁰³ Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yay., İst. 2003, s.70.

ahkâm kesmenin tutarlı bir davranış şekli olmadığı açıktır. Bahane bulma, kişiyi yetersizlik duygusunun yükünden kurtarır; fakat bunun bedelini insan, kendini aldatmış olmakla öder.

C., yaşamın ağırlığını yüklenerek kimsenin kolay kolay üstesinden gelemeyeceği türden bir yaşantıyı benimsemiş olduğunu iddia eder; fakat bu bir aldanıştan başka bir şey değildir. Zaman zaman bu aldanışın farkına varsa da tutarsızlığına karşı yapılan içindeki protestoyu bastırır;

“Yüzlüğü adamın eline sıkıştırdı. Koşar gibi uzaklaştı ordan. Önünde bitiveren basamaklardan Köprü’nün üstüne çıkarken çevresindeki gürültü sustu.

— *‘Yoksuldan çalıp Tanrıya verdi!’*

— *Tanrıya değil, bilirsin. Hem ben çalmadım.*

— *Ama verdiğin çalınmış paraydı.*

— *Ne yapsın insan, kaldırıp denize mi atsın kendini? Bu dünyada başka türlü sü yok!*

— *Var alın terinin kazandığı...*

— *Sus, onları da bilirim. Çalamadıkları, kolayını bilemedikleri için terlerler. Görmedin mi balıkçıyı? Yüzlüğü almadı mı?*

— *Balıkçı senin neden verdiğini anladı. Huza balığı dediğin zaman...*

— *Sus, sus artık”* (AA., s.66-67.)

Para, çoğu insanın gözünde yaşamdaki tüm mutlulukların ana kaynağı olarak görülür. Para kazandıkları ölçüde mutluluğu yakalayacaklarını sanırlar. Geçici tatminler ardından maddiyata daha fazla iştiaak uyanır. Onlara göre para kazanmak, ne getireceği belli olmayan geleceği, bir nebze de olsun garanti altına almaktır. Güven duygusunun eksikliği, insanları hep daha fazla paranın sahibi olmak arzusuna itmiştir. Bir de buna hak ettiğinden daha fazla kazanmış olmak eklenirse insan, başkalarını aldatmış olmanın verdiği büyülenmeciliğe kapılarak rahatladığını sanır. Bu yüzden C., avukatının hileyle kendisinden daha fazla para koparıp koparmadığının araştırması içine girmez. Çünkü C., diğerlerinin basit kurtuluş ümidinden yoksundur. Hiç değilse başkaları bir şeylerden kurtulabilmek adına çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir ve bu yöntemlerin başarıyla sonuçlanması onları kurtuluşa erdiklerini düşünmeleri için yeterlidir;

“... Bu adam belki de onu aldatıyordur. Beş-on liralık aldatmalar, salt böylelerinin bildiği çapraşık düzenlerle girdi-çıktıları uğraşa didine tartılmış, uzun emekli ek-paralardır bunlar. Bir de şu vicdan dedikleri şeye sahipse bu, bu –şaşılacak şey, avukatın adını unutmuş- her neyse, bu adam; o da cabası. Bütün aldatmalar, para kayıpları onun kurtulmuşluk duygusu yanında ne kadar önemsiz. “(AA., s.29.)

C., parayı önemsemeyerek aslında babasını önemsememeyi amaçlar. Babasının sevgisizlik borcunu parayla ödediğini düşündüğünden para, onun gözünde her zaman değersiz bir meta olarak kalır. Bu düşünce biçimini geliştirmesiyle babasının parasını kullanıyor olmasının verdiği vicdan azabının bastırıldığını söyleyebiliriz. Babasını sevmediğine göre onun bıraktığı geliri de kullanmaması gerekir ve sadece bu sebepten sayfiyeye giderken yanına onca resim içinden yalnız Kemal’in ve Ayşe’nin ona hediye ettiği resimleri almıştır. Parası için değil kendisi olduğu için bu resimlere sahip olmuştur. Zaten C., bu resimlerin kendisine hediye edildiği günleri en ince ayrıntısına kadar hatırlamaktadır. Bir bakıma bu resimler onun için aradığı benliğe kavuşmayı başaramamış bir insan profilinin çizimidir;

“Önüdeki paketi alıp sicimini kopardı. Kâğıdı yırtınca içinden iki resim çıktı: Çıplakla İkinci Kahvaltısı. Neden apartmandaki yüzlerce resim arasından bunları getirmişti? Para vermeden edindiği bu ikisiydi de ondan mı? Belki... Acaba Kemal, Fransa’dan dönmüş müydü? Hatırlıyordu. O gün atölyede, ‘-Bu resmi alacam,’ demişti. ‘-Al’ sonra elini iç cebine soktuğunu görünce Kemal üstüne yürümüş, ‘- Ulan, değişmeyeceksin sen,’ demişti. ‘Hep para verip rahatlırsın. Resim hoşuna gittiyse al. Paramı bilmem nerene sok!’ Güldü. Doğruydı. Üç yıldır değişmemişti. On gün önce avukata, ‘- Paraya acıma,’ demişti. ‘Ne derlerse ver. Yalnız beni rahat bırakacakları bir ev tut.’ (AA., s.97.)

C.’nin önemsiz bir şeyi (parayı) kullanılıyor olması, babasına minnet duymasını engeller ve bu düşünce, onu bir nebze de olsun rahatlatır. Ayrıca babasından kalan paralar onu zengin edememiştir; sadece ve sadece paralı edebilmiştir. Şiddetle, dayakla

en acısı da yok sayılmakla darbe alan benliği, sevgiden yana pek bir şey biriktirememiştir ki şimdi zengin olarak telakki edilsin. Zengin insan, geçmişinde sevgi dokunuşlarına uğramış ve sevgi aktarımı gereksinimine ket vurulmamış insandır. Ona göre çekirdek ben'i böylesine yaralanmış birinin zengin olduğu saptaması yerinde değildir;

“—Zengin değilim ben. Paralıyım.

—Farkı var mı?

—Çok!” (AA., s.84.)

“ Bayan Naciye, onların neden geldiklerini öğrenince, ‘-Olur.’ demişti.

‘Ayda iki yüz lira alırım.’ ‘-Pekâlâ!’ ‘-Pazarlık etmiyor musunuz?’

‘-Pazarlık etmem ben. İsteneni veririm.’ Kadının kendisinden hoşlanmaya başladığını o zaman düşünmüştü. ‘-Öyleyse yüz elli lira yeter. Önce sizi ev tutmağa gelen adam soyundan biri sanmıştım. Nasıl konuşuyordu bilseniz! Neyiniz oluyor o adam?’

‘- Avukatım.’ ‘- Zengin edecek sizi görürsünüz.’ Gülmüş, ‘- Beni kimse zengin edemez,’ demişti.” (AA., s.110.)

İç dünya, ben'i düzenleyici temel etmendir ve aynı zamanda dış dünyaya daha denetimli dönülmesini sağlayabilecek potansiyele sahiptir. Ancak C.'nin bu potansiyeli yeterince kullanabildiğini söyleyemeyiz. Onun tüm mücadelesi babası gibi olmamaya çalışmak adınadır. Bu bağlamda ben'ini arayışındaki temel faktörün karşıt bir model olarak görülen babadan kaynaklandığını söyleyebiliriz. C., babasının davranışlarını tasvip etmez; ancak ona uğramadan da kendi benliğini bulacağını düşünemez. Çocukluktan itibaren babasına karşı beslediği yıkıcı eğilimler, yetişkinlik döneminde hayata bakış açısını belirleyen faktördür. Babaya duyulan bu saldırgan dürtüler, toplumun anlamayacağı bir kılıfa büründürülür. Aylaklığını yücelterek (sublimation)¹⁰⁴ babası yüzünden engellenmiş ve doyurulmamış arzularını, diğer insanlardan kendisini keskin çizgilerle ayıran özelliklere dönüştürmeyi amaçlamaktadır.

¹⁰⁴ a.g.e., s. 80.

C., teyzesini benliğine katarak kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Ego yapısına mal edilip içe alınan(incorporation)¹⁰⁵ yitik teyze, her haliyle arzulanan ve özlenen bir ülküdür onun için. Teyzesine kızması gereken anları hatırladığında bile affeder onu. Bundan dolayı teyzeye yöneltilmesi gereken nefret ve kızgınlık duygularını, başta babasına ve haldeki yaşantısında babasının bıraktığı yeri dolduran topluma yükler. Bu yoğun olumsuz duygulardan kişinin kendisinin de pay alması pek tabiidir. Dolayısıyla C., hem kendisine hem de başkalarına kızgındır. Kıyasıya eleştirdiği bir toplumun davranış biçimlerine kimi zaman kendisi de arananın bu yöntemlerle bulanabileceği umuduyla sarılır. Umudu boşa çıktığında ise öfkesi ikiye katlanır. Hem onların mutlu adam rollerine kanmış; hem de kendisinden bir taviz daha vermiştir böylelikle. Ayrıntılarda boğulmuş bir insan beyni, elbette ki ağaca bakmaktan ormanı kaybedecektir;

“ ...Ya insanlar? Onların yaşamasındaki her şey ayrıntı. Önemli olan yemek değil, yenecek yemeğin çeşididir; giysi değil, giysinin çeşidi. Günlerin adı bile... Belli günlerde belli yaşamaları vardır. Pazar günleri pazarlık yaşamalarını kuşanırlar, çarşambaları çarşambalık! Hep ayrıntılar! Paranın sayısı gibi. Güler'in mavi gözlü oluşu gibi.' Sigarasını vazonun kıyısında ezdi. 'Ayşe'nin bacaklarının esmer oluşu gibi...' ” (AA., s.105.)

İnsanların bu tabii özelliklerini fark edemeyip, bu olumsuzluğa karşı kendi içinde bir savunma geliştirmemiş olması bile, kızgınlığını kendisine yöneltmesi için yeterli bir sebeptir. O da çoğu insan gibi saçma ayrıntılara takılıp kalarak (fiksasyon), bahsini yanlış ata oynamıştır.

3.2.1.3. Büyükenmeci Kendiliğin Bedeli: Toplumla Uyum Yoksunluğu

C.'nin geçmişi nasıl ki babası tarafından şekillendiyse, şimdisi de toplum tarafından şekillenmektedir. Her ne kadar C., onlar gibi olmamanın mücadelesini verse de bu onun toplumdan etkilenmediği anlamına gelmez. Tam tersine o, toplumu iddia ettiğinden çok önemsemektedir. Davranışlarını onların olmadığı gibi olmaya

¹⁰⁵ a.g.e., s. 83.

endekslediğine göre toplumu ve toplumun genellemelerini bir an olsun aklından çıkaramaz. C., toplumu gözlemlediğinde de karşılaştığı manzarayı pek iç açıcı bulmaz. Toplumun çoğunluğu hep birilerine benzemeye çalışan ve dolayısıyla aynı renge boyanmış insanlardan oluşmaktadır. Bu durum onun kendisini daha yalnız hissetmesine yol açmaktadır. C.’nin sürekli bir arayış içerisinde olmasını, algıları açık biri olmasına bağlayabiliriz. Yaşadığı dünyayı ve hayatı yorumlama kaygısı içerisinde. Böylelikle çocukken önüne hazır sunulmayan ben’ini yapılandırması için gerekli öğeleri biriktirebileceğini ummaktadır. Zaten toplumdaki çarpıklılıkları ve bireylerin içine düştüğü çelişkileri en ince ayrıntısına kadar gözlemleyip bunlara alaycı bir tavırla yaklaşmasından bunu anlayabiliriz:

“Ne yamansınız dökme kalıplarınızla; bir şeyi onlara uydurmadan rahat edemezsiniz.” (AA., s.10.)

“Simit yiyerek yürüyor. Tek tük geçenler dönüp ona bakıyorlar. ‘kılığı düzgün bir adamın sokakta simit yemesi yasaktır. Bütün yasaklar gibi bunun da bir kaçamak yolu yok mu? Simidi kır, cebine sok. Tek elinle bir lokma koparıp, kimseye sezdirmeden ağzına at. Ama ben dişlerim sağlamken ısıracağım.” (AA., s.13.)

“...Adam bakmıyordu. ‘Ne öğrettim ona? Dünyada tanımadığı bir deli daha olduğunu.’ Oysa adama, sigara içmenin dilencilere yasak olduğunu bilmeyen insanların da varlığını öğretmek istemişti.” (AA., s.44.)

Çocukluktan çıkılmasıyla babanın görevini toplum ve toplumsal yargılar devralır. Çocuğun babasını idealleştirme çabasıyla, bir ergenin topluma uyum sağlama çabasının özdeş olduğunu söyleyebiliriz. C., babasını idealleştiremediğinden topluma uyum sağlayabilme kaygısından yoksundur. Özdeşim kurularak pek çok sorununun (babayla özdeşim kurulmasının öidipal kompleksten çıkılmasını sağlaması gibi) halledilebileceğini bilincine kodlayamadığı için topluma uyum sağlayabilmenin yaşamsal önemini de kavrayamaz. Adler’in ifade ettiği gibi toplumsallık duygusunun eksikliği,

yaşamın olumsuz tarafına yönelişle eş anlamlıdır.¹⁰⁶ C.’nin babasından ödünçleyebileceği bir şey bulamaması, onunla özdeşim kurabilmesine engeldir ve bu, toplum içindeki rolüne de yansımıştır: O, aylak olduğu müddetçe gerçek mutluluğu yakalayabilecektir. Şimdideki halini, toplumun genellemelerinden yola çıkarak yaşantısına karşıt bir biçimde eklediği unsurlarla bina etmektedir. Babası adam olduğunu göre o, olmayacak; diğer insanlar sıcak ve huzurlu bir yuva hayali kurduğuna göre o, kurmayacaktır. Toplumdaki insanlara baktığında, hepsinin “*üç oda bir mutfak*”lı evlerini geçindirmek derdinde olduğunu gözlemler ve böylelikle kendisinin aradığı mutluluğun bu olamayacağı çıkarımında bulunur;

“Biliyorum sizi. Küçük sürtünmelerle yetinirsiniz. Büyüklerinden korkarsınız. Akşamları elinizde paketlerle dönersiniz. Sizi bekleyenler vardır. Rahatsınız. Hem ne kolay rahatlıyorsunuz? İçinizde boşluklar yok. Neden ben de sizin gibi olamıyorum? Bir ben miyim düşünen? Bir ben miyim yalnız?” (AA., s.39.)

Uyum(adaptasyon), organizmanın biyolojik dengesinin korunmasını sağlamaktadır. Çevreyle ilişkilerin bozulması zaman zaman kaçınılmaz hale gelir. Bu bozulan ilişkiler, “uyum”la dengelenilmeye çalışılır. İnsan, uyum sağlayabileceği koşulları kendisi belirlediğinden uyum sağlama sürecinin başarılı olup olmadığı, belirlenen koşulların toplumun ne ölçüde kabullendiğine bağlıdır, diyebiliriz.

C., toplumla uyum sağlamayı reddeden biridir ve zorunlulukları kabullenmediğinden gerçekliğe tam anlamıyla hakim olamamaktadır. Zaten onun içinde tek gerçek vardır: ölmüş teyzesi. Bu yüzden ben’inin oluşumunda, ben’in içsel çatışmayla ilişkisi, gerçekliğe hâkimiyet kuran aygıtların geliştirilmesinden daha ağırlıklıdır. Denge sağlanamadığı ve bütün yoğunluk içsel çatışmalara kaydırıldığı için mekândan ve zamandan kopuk bir bilinç yapılanmaktadır.

C., ben’inin arayışı içersindedir. Ancak ben’ini yanlış yerde aramaktadır. C., anahtarını evde kaybedip, sokak evden daha aydınlık olduğu için anahtarını sokakta arayan Nasreddin Hoca¹⁰⁷ gibi gülünç bir vaziyettedir. El yordamıyla da olsa anahtar ancak düştüğü yerde aranmalıdır. Yani toplumsal bir varlık olan insan, toplumla

¹⁰⁶ Adler, Alfred., *Yaşama Sanatı*; (Çev.: Kamuran Şipal), Say Yay., İst. 1996, s. 15.

¹⁰⁷ Ornstein,Robert E., *Yeni Bir Psikoloji (Doğu ve Batı Psikolojilerinin Çağdaş Bir Sentezi)*; (Çev.Erol Göka, Feray Işık), İnsan Yay., İst. 1990, s. 177.

ilişkilerini en aza indirgeyerek ben'ini bulamaz. Bu bir kaçıştan, korkaklıktan başka bir şey değildir. Olgun ben, topluma kendisini olduğu gibi kabul ettirebilecek güce sahip olduğunu düşünür. Oysa C., daha geçmişinden kurtulup, yaşadığı ana ayak uydurması gerektiğini kendisine bile öğretememiştir. Dolayısıyla toplumun içine karışıp onlara “işte ben buyum ve buradayım!” diye haykırabilecek güçten yoksundur. Bu yüzden C., “toplum içinde yaşamının baskısını hafifletmek için içki içenler” kategorisine girmez. Onun alkole meyli, ben'inin ihtiyacı olan güveni sağlamak istemesinden başka bir şey değildir;

“—Ben çoğu geceler içiyorum, dedi. Şakağımdaki ağrıyı duymamak için, iştah açmak için falan diyorum ama değil, biliyorum. Bir çeşit umutsuzluktan kurtulmak için içiyorum. Belki de kendi kendimden. İki çeşit içen vardır. Biri, benim gibi, kurtuluşu içkiden beklemenin umuduyla içer. Bir de şu çevredekilere bak. Bunlar neden içiyorlar? Toplum içinde yaşamının baskısını, yükünü hafifletmek için. Çekinmeden bağırarak, yüksek sesle gülmek için. Dışarda bağırarak, kahkaha atmak yasaktır. Sokakta hiç gülmemek için burada gülerler. Böylesi az içer. Ya ben? İçiyorum da kurtulabiliyor muyum? Belki de yalnız baş ağrısından...” (AA., s.152.)

Alkol alımı, ben'in üstündeki yükü hafifletir. Ancak bu geçici ve yapay bir yoldur. Bu bakımdan yaşamdaki zorlanmaların alkol yardımıyla üstesinden gelineceği düşüncesi, bir aldaniştan öteye geçemez. Ben işlevleri, yeterlilik açısından amacına uygun geliştirilemediğinde ben, gücünü farklı yollardan edinme arayışına gider. Duyumsanan anksiyetenin doğal olmayan bir yolla giderilmesi, gerçeklerle yüzleşmekten korkan ve kaçan bir ben'in varlığından kaynaklanmaktadır. C.'nin geçmişinin hücumundan kurtulabilmek için zaman zaman alkole sarılmasının temelinde de bu vardır. Yaşamdan beklentilerinin her defasında boşa çıkması sonucu içkinin onun tek umudu haline dönüşmesi, kendine olan saygısını yitirmesine sebeptir;

“Hepimiz güdüküz. İçkiden umarız.” (AA., s.20.)

“Sıkıştıkça içkinin kurtarıcılığına dek düştüğü için hep kendinden utanırdı.” (AA., s.41)

Alkol, kişinin bilincinin değişmesine yol açtığından, alkolün etkisiyle ben’in denetimi azalır. Kontrol altında tutulan dürtülerin kontrol dışı kalmasıyla davranışlar, ben’in öngördüğü biçimde değil de id’in öngördüğü biçimde düzenlenir. Kaygılar yerini keyfe bırakır. C., içki içmiş bir insanın ruh halini çok iyi bildiğinden Güler’in içki içtikten sonra onunla beraber olmak istemesini kabullenemez. Bilinçli olarak yani kendisi için her şey göze alınarak arzu edilmemiştir. Dolayısıyla Güler, başkalarının etkisinden ancak içkinin yardımıyla kurtulabilmiştir ve Güler’in sarhoş bedeni, başkalarına dönüşmüştür. C.’nin kurmayı planladığı iki kişilik dünyada varlığına tahammül edemeyeceği başkaları şimdi onlarla iç içedir. Başkalarının olduğu bir ortamda nasıl sevişebilir ki? Zaten C., kimi zamanlar içkiye yenik düşer; buna bir de içkiyi kullanarak yapmacık sevişmelere sahip olmayı ekleyemez. Aksi takdirde kendine olan saygısını tamamıyla yitirecektir;

“...İstemiyorum böylesini. Yarım bardak şarap içirdim diye nasıl içimi yedim görmedin mi? Bu mavi boşlukta etimiz bile sonuna dek sevişemiyor. Çünkü bu ses geçmez, ışık sızmaz odada başkaları bizimle birlik. Ama bir gün babanı, başkalarını kovup geleceksin. O zaman keskin ışıktaki soyunup açık pencerede sevişeceğiz.” (AA., s.88.)

C., kendisini iki kişilik kurulacak bir dünyaya göre ayarlamıştır. Hayattaki tek ereği de varlığına kesinlikle inandığı bu ikinci kişiyi bulmaktır. Onu bulduğu zaman egosu da dâhil her şeye kavuşacaktır. Geçmişte narsistik kendiliği yaralanmış, ebeveyn desteği görmeden büyümüştür. Büyüklemece kendilik alanında gelişme değil; gerileme gösterdiği için tekbenci ilgi çekme taleplerinin önünü alamamaktadır. Aradığı insanın da onun bu taleplerini karşılayabilecek duruma sahip olması gerekmektedir. O da tıpkı C. gibi bu iki kişilik kurulan dünyaya başkalarının sokulmaması gerektiğine inanmalı; duygusal ve düşünsel olarak kendini sadece bir kişiye vermeye hazır olmalıdır. Ancak o zaman C.’nin yarım kalmış ben’i, diğer yarım ben ile birleşip tamamlanma olanağına sahip olacaktır. Ayşe’nin günlüğüne yazdıklarından ve C.’nin Güler hakkında düşündüklerinden böyle bir çıkarımda bulunmamamız mümkündür;

“Bırak anneni babanı şimdi, dedi elimi tutup, sen kimi kimsesi yok bir kızsın.” (AA., s.28.)

“Kimsesiz kalsın istiyordu. ‘Benim ona tutunabilmem için onun benden başka dayanağı olamamalı.’ (AA., s.77.)

C. kalabalıklar içerisinde; ama yalnızlığı kalabalık kadar büyüktür. Asıl dramatik olan da budur: Kendini kalabalığın bir parçası olarak görmek istemeyişi ancak aynı zamanda bu kalabalığa dâhil olma zorunluluğu... Yaşamın akışı, onu niçin, nerede ve ne zaman bir araya gelindiğinin bilinemediği insan yığınlarının tam ortasına fırlatır. Tek umudu bu yığın arasından onu anlayabilecek o biricik insana ulaşmaktır. Ancak yaşadığı düş kırıklıkları, yalnızlığını “kendi üzerine kapanan *ben*’in boyun eğdiği tek tanrı”¹⁰⁸ olarak karşısına diker;

“Yürüdü. Böyle kurtuluş istemiyordu. Çok denemişti. On dakika sonra insan kendini daha da yalnız bulurdu.” (AA., s.39-40.)

Yarım kalmışlığın verdiği keskin acı nihayetlendiğinde, şimdiye kadar boyun eğdiği kalabalığa söz geçirmiş olacaktır. Ben’ini bu esaret altından kurtarabilecek nihai çözüm yolu, sağlıklı iletişim kuracağı kişiye kavuşmaktır. Yitmesine izin vermediği o biricik insanın varlığına kesin inancı, onu oyalan yegâne avuntudur;

“-Var! O olmasaydı ben olmazdım. Bu şehirde yaşıyor. Bir gün bulacam onu.” (AA., s.153.)

Kalabalığın, farklılığı eriten yapısı, insan ben’inin tek tipe dönüşmesine yol açmaktadır. C., bu duruma karşı büyük bir direnç göstermesi gerektiğini bilse de aradığı sevgilinin gökten zembille inmeyeceğinin farkındadır. Dolayısıyla kendisinden çok daha donanımlı rakibinin üstünlüğünü kabullenmek durumundadır. İdealindeki sevgiliyi bulabilmek için kalabalıklar arasına girmekten başka çaresi yoktur. Onu

¹⁰⁸ Işın, Ekrem, “Gündelik Yaşamın Eleştirisi”, *Tan Seçki*, Eylül, 1982; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s.277.

bulduğunda iki zaferi birden elde edecektir. Hem hayallerini süsleyen kadına kavuşacak hem de kalabalığın yıkıcı etkisinden kurtulma imkânı bulacaktır;

“ Gücün dayanmaktansa yalnızlığıma kaçarım. Bana tek insan yeter. Sevişen iki kişinin kurduğu toplum. Toplumsal yaratıklar olduğumuza göre, insan toplumlarının en iyisi bu daracık, sorunsuz, iki kişilik toplumlar değil mi? (AA., s.112.)

C., babasının şiddetine maruz kalmayıp onu ideal bir baba olarak benimseyebilseydi; muhtemelen yaşadığı toplumla barışık bir birey olurdu. C., babasına karşı vefa borcundan kaynaklanan bir sorululuk taşımaz. Babası babalık görevlerini tam olarak yerine getirmemiştir. Bu yüzden C.’nin onu sevme zorunluluğu yoktur. C.’nin topluma karşı da bir sorumluluğu yoktur. Çünkü C.’nin gözünde babası da toplumu oluşturan bireyler de birbirinden farksızdır. C.’nin babası ve toplumu aynı kefeye koymasına neden olarak kısıtılmışlığını gösterebiliriz. Babası, teyzesiyle doya doya bir anne-çocuk ilişkisi yaşayabilmesi bakımından onu kısıtırmıştır. Şimdi ise toplum babasının yarıda bıraktığı işi devralmıştır;

“ Gitti, masanın önünde durdu. İşte üç haftaya yakın seslendiğini sandığı insanlar bunlardı. İşini bilenler, sadaka vericiler, et alışverişçileri mi anlayacaktı onu?” (AA., s.43.)

“ Belki de insanlar kendi kendilerini düşünmek, hayaller kurmak için yeteri kadar yalnız kalamadıklarından anlayışsız oluyorlardı.” (AA., s.109.)

*Ülküsel bir sevinin peşinde*¹⁰⁹ kurguladığı hayatının amacına ulaşmaması için, sanki toplumdaki bütün bireyler dayanışma içerisine girmiştir. Kimse onu yeterince anlayamamaktadır. C.’nin gözünde toplum, kulaklarını bir bireyin keskin haykırıışlarına tıkayabilecek kadar sağırlaşmış yığınlar topluluğundan başka bir şey değildir.

¹⁰⁹ Şahan, Halil, “Yabancılaşmanın Romanı”, *Türk Dili*, Haziran, 1975; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s.229

3.2.1.4. Ben'in Çatışmasız Alanında Açılan Çatlak

İnsanın her davranışını içgüdüsel dürtülerden hareket ederek izah edemeyiz. İnsanın duyu organları vasıtasıyla edindiği algılar da onun davranışlarını biçimlendirmede önemli bir unsur teşkil eder. Bu görüşlerden yola çıkan bazı psikanalistler, ego'nun görevinin sadece id'den gelen arzulara karşı savunma oluşturmak olmadığını vurgular. Özellikle Hartmann, zihinde ben'in çatışmasız bir alanı olduğu(conflict free)¹¹⁰ fikrinde yoğunlaşmıştır. Bu çatışmasız alan, ego'nun –id'den ve süperego'dan bağımsız olarak- işlevlerinin özerkleşmesini sağlayan kişisel gelişim süreçlerine uzamlık yapar. Ben gücü, ben zayıflığı, ben'in kısıtlanması¹¹¹ gibi bazı kavramları ego'nun çatışmasız alanıyla ilişkilendiren Hartmann, patolojik durumların sebebini ben zayıflığı olarak görür.

C.'deki ben'in bu çatışmasız alanı, gerek geçmişin akıldan çıkarılmaması, gerekse toplumsallık duygusunun eksikliği nedeniyle müdahalelere sürekli açık kalmaktadır. C.'nin davranışları ve söylemleri arasındaki çelişkili durumlar, çatışmaya göre hazırlanmamış özerk ben alanına sinsice sokulmasına izin verdiği unsurlar sayesinde gerçekleşmektedir. O, ben'inin yapı taşının başkaları gibi olmamak olduğunu ifade eder; ancak Güler ile buluşacakları zaman Güler'e hoş görünmek için günlük hayatının akışını değiştirmiş olmasından utanır. Başkaları gibi yapmıştır; yüzüne maske takıp beğenilme ve onay görme gibi başkalarına yakışan bir davranış biçimi geliştirmiştir;

“Akşamüstü Fındıklı'da, önünde durduğu kunduracı vitrininin yarı-aynalaşan camında, kendini böyle pırıl pırıl görünce irkildi. Tüm bu tıraşlar, bu yıkanmalar, bu saç yatırma uğraşları salt bugün onunla konuşacağı için miydi? Bilinçsiz biri olduğundan başka görünme isteği miydi bu? Başkalarında en çok iğrendiğini yapmıştı. Elini yüzüne gezdirdi; kulağını kaşıdı. Belki bu da babadan kalmaydı. İnsanlara bütün çıkış kapıları kapalıydı. Kişi bilmeden de yapıyordu. Fakülte kapısından çıkanlar vardı. Durağa yürüdü. ‘Görmeden gitsem!’ Bu daha kötüydü. Sirtını beton sıvaya daydı. Bir sigara yaktı. Durak gittikçe kalabalıklaşıyordu. Eminönü tramvayı çoğunu alıp götürdü ama yeni

¹¹⁰ Alper, Yusuf, *Psikanaliz ve Aşk*, Çizgi Yay., İst. 2003, s. 21.

¹¹¹ Hartmann, Heinz, *Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu*; (Çev: Banu Büyükkal), Metis Yay., İst. 2004, s.27.

gelenler vardı. Birden yolun ortasında Güler'i kendine bakarken gördü. Bir kızla bir erkeğin arasındaydı. Yakınında durdular. Çocuğun iki günlük sakalını kıskandı. Gözlüklüydü.” (AA., s.55.)

“*Aylak Adam*” romanı, “*ağa takılmış insanın öyküsünü veya endişesini (ben’e yapışık endişeyi)*”¹¹² anlatan bir romandır. Yaşadığı sosyal ortamdan memnun olmayan ve kendi duyarlılığını bu güçlü rakip karşısında korumak idealinde olan C., başkalarına tahammül edemez. C., sosyal ortamı kendi benliğini esir alabilmek için yapılanmış bir ağ gibi düşünmektedir. Bu yüzden insani ilişkilerini en aza indirgeyebilmenin çaresini aramaktadır. Kendi yücelttiği değerlere en çok uzlaşma gösterebilecek bir sevgili, onu bu sosyal ortam ağının öldürücü etkisinden kurtarabilecektir ve böylelikle C., beğenmediği toplum düzenine karşı “*bir dişile bir erkekten kurulu savunma kaleleri*”¹¹³ kurmanın imkanını bulabilecektir.

3.2.2. “Anayurt Otel” Romanında Ben’ini Arayan Bireyin İletişimsizliği

Ben gelişimi, nesnelerle ilişki içinde olmaya bağlıdır. Çünkü ben, içgüdülerin üzerini örten; onların bilince çıkarak kendiliğin önüne geçmesini engelleyen bir yapıdır. Birey, nesne ilişkilerine girme hususunda yoğun güçlüklerle karşılaşrsa dikkatini iç dünyasına kaydırır. Yani dışarıdaki nesnelerle ilişki içerisine giremeyen bir ben, boşta kalan zamanını içgüdüsel dürtülerin gereklerini düşünmekle doldurur. Dış dünyadan edinilemeyen nesne ilişkileri gereksinimi içe yansıtılarak iç dünyada kurgulanan bir nesne ilişkileri yaşanmaya başlanır.

Başkalarının an’ı ve bulundukları uzamı yaşamalarına karşılık Zebercet, kendisinin bile bihaber olduğu bir zamanda ve uzamda yaşamaktadır. Ruhsal dünyasındaki fantezilerin ve imgelemlerin artışı da yalıtılmışlığıyla ve kopukluğuyla doğru orantılıdır. Bu yalıtıklık, Zebercet’in iç dünyasında da etkisini gösterir ve bu dünyayı da bilinçli olarak yaşamasına engel olur. Haliyle içleştirilmiş (introjection)¹¹⁴ nesne ilişkileriyle kendisi arasında da bir yırtılma söz konusudur. Gerçeklikten tamamen

¹¹² Özcan, Tarık, “Romanda Sosyal Ortam”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, S.:2, Temmuz 2000, s.100.

¹¹³ Açık Oturum, (Salim Şengil, Fethi Naci, Can Yücel, Sunullah Arısoy, İlhan Başgöz), *Dost Dergisi*, Mayıs 1959; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, s.160.

¹¹⁴ Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yay., İst. 2003, s.82.

kopmuş olan bu içsel nesne ilişkileri, bilinçli ben'inin iç ve dış dünya arasında asılı kalmasına yol açmıştır.

3.2.2.1. Ruhsal Yalıtımın Biricik Mekânı: Anayurt Otel

Zebercet'in tüm libidinal arzusu, iç dünyasında yaşantıladığı nesnelere yöneldiği için oldukça zengin bir fantezi ve imgelem dünyasına sahiptir. Ancak bu dünyada da Zebercet bilinçli olarak yaşamamaktadır. Çünkü bölünmüş benliği, en ufak bir uyarıcıyla baş edemeyecek kadar savunmasızdır. Ben'inin zorlu durumlara karşı donanımsız oluşu ona şimdi ve burada yaşamak zorunda kalışının dayanılmaz ağırlığını hissettirir. Artık tek çıkar yol vardır: güvenceli ana rahmine geri çekilerek dış dünyadan gelebilecek olası tehlikelerin önüne etten bir duvar örmek.

Zaten Anayurt Otel, Zebercet için bir bakıma güvenceli ana rahminin yerini tutan bir sığınaktır. Otelden gerekmedikçe de dışarıya çıkmaz. Ne zaman, nereye gitmek için otelden ayrılacağı bellidir; planlarının dışına çıkmaz. İki yılda bir terziye, altı ayda bir keselenmek için hamama, dört haftada bir saç tıraşına ve otelin paralarını Faruk Keçeci'ye göndermek için postaneye gider. Dışarı çıktığında, özellikle de hamama gittiğinde (muhtemelen uzun süreli otelden ayrı kalındığı için) sanki otele kötü bir şey olacakmış hissine kapılır. Bu paranoid¹¹⁵ içerikli korkusu, geri çekilmeci davranış geliştirdiğine kesin kanıttır. Çünkü her dışarı çıktığında tipik bir doğum travması yaşamaktadır. İçerideki ses ve ışık geçirmez ortamdaki dışarının gürültülü, aydınlık, kalabalık, uyarıcılarla yüklü ortamına geçmek bir bebek için ne kadar ürkütücüyse Zebercet için de otelden ayrılmak o derece ürkütücüdür.

Zebercet'teki geri çekilmeciliğin ana rahminde olma arzusuna dek gerilemiş olması son derece abartılı bir korunma ihtiyacının görünümüdür. Onu horlayan, aşağılayan, dalga konusu yapan başkalarından kaçış, en uzak zamana ve mekâna kadar uzanmalıdır ki başkalarının kendisi üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirgeyebilsin. Zaten Zebercet bir iki gün kalmak için otele gelen müşteriler dışındaki diğer insanları garipser. Onlar, kendisinin biricik sığınağına geçici de olsa gereksinim duymadıklarına göre çok farklılardır;

“Hükümet konağı önündeki büyük alanda bayram gecesi şenliği vardı: hava fişekleri, çalgılar, oynayanlar. Alanın çevresi kalabalıktı. Eskiden

¹¹⁵ a.g. e., s.247.

beri dışarının insanlarını pek anlayamazdı; otele gelenlerden değillerdi sanki.” (AO., s.43.)

Zebercet, otele gelip giden insanlara dışarıdakilerden daha yakınlık duymaktadır. Çünkü onları kendi sığınağında ağırlamıştır ve aralarında bundan kaynaklanan bir paylaşım vardır. Bu paylaşım sayesinde onları en ince ayrıntılarıyla gözlemlene imkânı bulur ve hepsinden bölünmüş benliğine birer parça katar.

3.2.2.2. Parçalanmış Ben’i Bütünleştirme Çabaları

Bebek ben, ancak onu o olduğu için seven anne tarafından bütünselliğe kavuşur. Aksi takdirde bebek ben, annenin sevgisini kazanabilme mücadelesi içine girerek parçalanır. Bu durum yetişkinlikte merkezi ben’in diğer bir deyişle bilinçli kendiliğin, alt benlere ayrılmasına sebep olur. Dolayısıyla Zebercet’in yaşamının en erken evrelerinde zayıflatılan, ağır yaralar alan ben’i yetişkinlik döneminde de cisimleşme olanaklarını içinde barındıramaz hale gelmiş; sahte ben’ler, merkezi ben’ini istila etmiştir.

Bebek ben, gönderimlere fazlasıyla açık olan bir ben’dir. Olgun ben’in sadece koşulsuz sevgi ortamında oluşabileceği fikrinden hareketle sevgi gönderiminde bulunan bir annenin, bireye kendine güven duygusu aşıladığını söyleyebiliriz. Bebek ben, onu sadece o olduğu için seven bir anne sayesinde ben’inin farkına varabilir. Aksi takdirde kendini etkin bir biçimde ifade edebilme şansını bulamaz ve bundan dolayı davranışlar, annenin övücünü kazanma çabasının dar çemberinden çıkamaz. Zebercet’in annesiyle ilgili geçmişe ait bir anısı, “başkalarının sevgisini kazanmak demek, onların isteklerini yapmak demek” anlayışının onda neden yuvalandığını bize gösterir. Annesinden sevgi ve övgü sözcükleri duymak uğruna gayretlenirken, aynı zamanda kendiliğinin oluşumunu sağlayacak potansiyeli de harcar;

“Dağda, Topkale’nin üstünde bulutlar kabarıyordu. Çocukluğunda çoğu ramazan akşamları bu pencerenin önünde beklerdi iftar topunun ışığını. Yukarıda sofraya hazır olurdu. Topun sesinden birkaç saniye önce parlayıp sönen ışıqla birlik ‘Tamam’ diye bağırır, beş-on basamağı koşarak çıkar, anasının ağzından hurma, babasının zeytin çekirdeğini avuçlarına

çıkardıklarını görürdü. ‘Oğlumun sayesinde herkesten önce bozuyoruz orucu’ derdi anası.” (AO., s.96.)

Dünyadan kaçtığı oranda dünyanın içine birebir katılmak isteyen Zebercet, kendini gerçekdışı duyumsayarak depersonalize etmiş; fakat iç ben’e doyum vermeyen sahte ben’in eylemleri sonsuz bir arayışın içerisine girmiştir. İç ben’in doygunluk sağlamasının tek yolu ise ben’in bedenden ayrı olarak düşünülmemesidir. Zebercet’in kendi ben’ini bedeniyle ilk defa birlikte duyumsayarak kendini riske ettiği bu macera, elim bir sonla biter. Zebercet, Emekli Subay’ın gitmesiyle destekleyici nesnesini; gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının geri dönmemesiyle de sevgi nesnesine yaptığı yatırımı yitirmiştir. Yani panik ve suçluluk duygularını bir arada yaşamaktadır. Dolayısıyla gerçekleri algılamak onun için eskisinden daha zordur. Zihni, paleojik tarzda düşünce geliştirmeye daha açıktır artık.

Paleojik düşünce biçimi¹¹⁶, gerçekleri algılamakta güçlük çeken bireylerin mantık yürütme şeklidir. Hayatları özdeşim üzerine kurulmuş bu bireyler, normal bir çağrışım bağlantısı kuramazlar. Çünkü karşılaşılan ya da kurgulanan her olay, akıldışı takıntılarla örtüldüğünden bütünün parçası, bütünün kendisi gibi usavurulur. Bir çiftin sevişmelerini kapıdan dinleyen Zebercet, kadının eşine söylemiş olduğu sözleri bir gün kendisini de duyacağı çıkarımında bulunur: Kadın, bu sözleri bir erkeğe söylemiştir. Zebercet de bir erkektir. O halde Zebercet de bu sözleri, bir kadından duyacaktır;

“Giderlerken arkalarından baktı. Dün gece ‘Nasıl seninim’ demişti kadın. Yeryüzünde erkeğiyle böyle konuşan başka kadınlar da vardı elbet. Sigara paketini almak için elini sağ cebine soktu yanlışlıkla.”
(AO., s.29.)

Zebercet, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının döneceğine dair tüm umutlarını odanın ışığını söndürerek karanlığa gömmüştür. Yaşama tutunmasına yardımcı olan merkezi ben’i de parçaları her bir tarafa yayılan bardak gibi savruklaşmıştır. Bölünme, bu son hadiseyle en derine kadar inmiş; Zebercet, zaten insanlarla kısıtlı tuttuğu iletişimini sürdürmesini sağlayan asgari orandaki ben gücünü de yitirmiştir artık. Bundan sonrasında Zebercet, otele müşteri almamaya başlar. Otelde

¹¹⁶a.g. e., s.55.

yer kalmadığını söyleyerek müşterileri geri çevirir. Yer istemek için gelen insanlarla bir iki dakikalık konuşmayı bile kaldıramayacak durumda olan Zebercet, en sonunda otele “KAPALI” levhasını asar.

3.2.2.3. Yitik Sevgi Nesnesine Yapılan Sermayesiz Yatırım

Zebercet, bir ateş topu şeklinde telakki ettiği dünyada varlığını devam ettirmenin yegâne çıkar yolunun başkalarının gölgesi altında serinlemek olduğu kanısındadır. Kendini ifade etme şansından tamamen yoksun bırakılan Zebercet için gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın bir nevi anne yerine koyduğu kişidir. Daha adını bile bilmediği bu kadına karşı duyduğu saplantı derecesindeki bağlılık, annesinin parçaladığı ben’inin yaralarını sarma çabasını yansıtır. Kadın onu yalnızlıktan kurtarıp, bölünmüş benliğini tekrar bir araya getirebilecek bir umuttur. Zebercet, kadını idealleştirerek onunla zihinsel bir beraberlik kurar. Kadının otelin ücretini uzatırken söylediği “*Üstü kalsın*” sözünü o da başkalarına söyler. Sanki ülkü birey olmak için alış-verişlerinden sonra böyle bir sözü kullanması yeterliymiş gibi o da bunu söyleyerek ideal bir insan olma yolunda adım atacağını sanır. Zebercet’in patolojik nitelikteki nedensellik ilkesine iyeliği burada da kendini gösterir. Ormanın bütünselliğini kavramaktan aciz zihni, ağaçtaki bir yaprağa bakarak ormana ulaşabileceği analogisinde bulunmaktadır;

“Göğüs cebinden Ankara treniyle gelen kadının giderken verdiği beşliği çıkardı, defterin üzerine yaydı. Aslında onun parası değildi bu; kadın iki onluk vermiş, ‘Üstü kalsın’ demişti. O sabah kadının odasına girip çıktıktan bir süre sonra paraları çekmecedan kasaya aktırırken almıştı bunu. Beşliği ikiye katlayıp gene üst cebine koydu.” (AO., s.20.)

Zebercet, bıyıklarını kestirdiği berbere ücret olarak aynı parayı verir. Kadının verdiği varsaydığı parayı berbere uzatırken aynı sözü söyler. Yitirilmiş sevgi nesnesinin bulunmasının verdiği sevinci, başkalarıyla bu şekilde paylaşır. Yani sadece yakıştırmalı zihninin anlayabileceği türden tek yanlı bir paylaşım;

*“Kalktı. Çırak omuzlarını, yakasını fırçalıyordu. Ceketinin üst cebinden beşliği çıkardı, berbere verdi.
—Üstü kalsın, dedi.” (AO., s.22.)*

Sevmek konusunda ne kadar yetenekli olduğunu ispatlamak için kaçırılmayacak bir fırsat olan kadınla kendisi arasındaki bağı maddeleştirilmesi gereklidir. Bu yüzden Zebercet, kadına kalması için kendi doğduğu odayı verir. Zebercet, kadınla ortakyaşamsal (sembiyotik) bir bağ kurduğu bu oda artık *“büyüsel bir anlam”*¹¹⁷ kazanır. Otelin Zebercet için üstlendiği görevi, ana rahmini daha çok çağrıştıracak bu oda almıştır. Zebercet, düşünsel sığınağının alanını daraltmak ihtiyacı duyduğuna göre sevmeye gereksinimi had safhaya varmıştır. Daha şiddetli bir ruhsal çöküntü yaşamak pahasına da olsa Zebercet bu kumarı oynayacak; geçmişteki kötü hatıraların karşısına umut dolu fantezilerini ve hayallerini dikecektir.

Hayalin amacı, sahip olunan rolden arzu edilen role geçişin sağlanmasıdır. Özellikle ailesinden yeterince sevgi ve şefkat görememişliğin verdiği derin bir aşağılık duygusuna sahip kişilerdeki hayal, bu gidişata son verecek bir kurtarıcının beklenmesi şeklinde kurulur. Yani kişinin hayallerinin gerçekleşmesi tamamen kendi dışındaki bir nesneye bağlıdır. Kişi, hayalin gerçekliğe dönüşmesi hususunda edilgin konumda olduğundan hayallere kavuşmak da bir mucize kadar uzaktır. Zebercet de bu mucizeyi yaşamamış; büyük bir coşku ve heyecanla beklediği gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın, kurtarıcısı olmamıştır. Ancak artık eskisinden de daha savunmasızdır. Umutsuzca bekleyiş, kötü hatıralarına bir zincir eklemekten başka bir şeye yaramamıştır. Yaşamsal gereklerin yerine getirilmesini sağlayan çekirdek kendiliğinin zaten tükenmesine az kalmış sermayesini de oluru olmayan bir sevda uğruna harcamıştır. Üstelik elinde çekirdek kendiliğin tekrar yapılanmasını sağlayacak ne bir avuntusu ne de bilinci vardır.

Zaten Zebercet’te kendiliğin bütünselliğe ulaşabilmek amacıyla yaşamla temas kurmaya çabalayan bölümü, içsel nesneler dünyasının çekim gücüne yenilerek çok önceden lime lime edilmiştir. Ancak bu fantasma, Zebercet’in çekirdek kendiliğine öldürücü darbeyi vurmuştur. Zamanını kadının gelişine hazırlanarak ve kadınla tekrar karşılaştıkları anda neler konuşabilecekleri ihtimallerini düşünerek geçiren Zebercet, sınırlarını aşmış olmanın bedelini trajik bir biçimde ödeyecektir;

“Kaç gündür kafa yorması boşunaydı, aslında her kadın adı onun adı olabilirdi; ama bunu kendisinin söylemesi gerekti. Üç güne değin gelecek, adını söyleyecekti.” (AO., s.30.)

¹¹⁷ Onart, Ülkü, “Bir İletişim Çıkmazı Zebercet”, *Yazı*, 1978/2; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, s. 252.

“Sigarasını bastırırken trenin sesini duydu. ‘Merhaba, odam boş mu? Merhaba oda boş mu? Odam boş mu? Oda boş mu? Yeriniz var mı? İyi akşamlar, yeriniz var mı? İyi akşamlar, oda boş mu? İyi akşamlar, döndüm ben, odam boş mu? Merhaba...’ Silkinip kalktı, ceketini düzeltti; masanın önüne geldi, sağ eliyle tutunup bekledi. Yüzden başlayıp geriye doğru otuz üçe dek saydı. Boşuna telaşlanıyordu; belki yarın akşam bile gelmezdi.” (AO., s.32.)

“On sekiz kırk treninin sesini duyunca koltuğundan kalktı; masanın önüne geçip durdu. Dün akşam gelmemişti; ama bugün perşembeydi. ‘Merhaba, odam boş mu?...’ Elini saçlarından geçirdi. Ne çok olasılık vardı.” (AO., s.34.)

Hayal kırıklığına ancak hayal kuran insanlar uğrar; fakat hayal kırıklığıyla gelen ruhsal deformasyon, yalnızca cisimleşmiş ben’e malik bireylerde elimine edilebilir. Oysaki Zebercet, bu güç durumla baş edecek güçten büsbütün yoksundur. Artık daha fazla umutlanmayı bırakmalı; kadının dönmeyeceğini kabullenmelidir. Ancak kabullenmek bile sahte benlere sahip biri için o kadar kolay olmayacaktır. Umudunu yitirdiğini somutlaştırması gerekir ki ben’inin her bir parçası, bir diğer ben parçasından farklı bir tasavvur içine girmesin.

Kadından kalan eşyalarla temas kurduğunda eline böyle bir fırsat geçer. Kadının kullandığı çay bardağını öperken tavanın çatırdamasıyla birden irkilir ve bardak yere düşerek parçalanır. Yitirilmiş sevgi nesnesine yaptığı yatırım, böylelikle iflas eder. Kadın geri dönmeyecektir; çünkü Zebercet odayı onun bıraktığı gibi koruyamamıştır;

“Demiri bırakıp bir adım geri çekildi; yerdeki bardak kırıntılarına baktı. Oda bozulmuştu; kadın gelmezdi artık. Yürüdü, odadan çıkarken bir haftadır yanan ışığı söndürdü.” (AO., s.38.)

Gerçekliği kavramayacak kadar zayıflatılmış olan ben’inin böyle tuhaf bir nedensellik kurmasına şaşırmmamak gerekir. Annesi ve babası tarafından yedi aylık doğmuş olması her fırsatta yargılanmasına yol açtığına göre kadının geri

dönmeyeceğinin kesinleşmesinin de tek suçlusu odur. Zebercet, mantığını paleolojik bir düşünce biçiminde kullandığından tutarlı neden-sonuç ilişkisi kuramaz. Kadının gelmeyecek olmasının nedeni, odayı bırakılan gibi muhafaza edemeyişidir.

3.2.2.4. Güvenceli Sığınaktan Demir Parmaklı Zindana

Çocuklukta tatmin edilemeyen sevgi ihtiyacı, yetişkinlikte yerini düşmanca ve nefret dolu duygulara bırakır. Nefret, arzu edilen nesnenin dışlayıcı tavırları sonucu ters yüz edilen sevgidir. Zebercet için nefret ve sevgi birbirine kolayca dönüşebilen duygulardır. Zaten cisimleşmemiş bir ben’de karşıt duygular bir arada bulunma olanaklarına sahiptir. Dolayısıyla duygularını abartarak sevgi nesnesine ulaşabileceği çıkarımında bulunan Zebercet, kadının geri dönmeyeceğine dair kanısı kesinleştiğinde içi, kadına karşı nefretle dolar. Büyük bir riske girerek yitik sevgi nesnesini bulmaya yönelik yatırımı, ona pahalıya mal olmuştur. Onu bir cinayet işlemeye sürükleyen bu ütopik arzu, artık bir an önce kurtulması gereken bir baş belasıdır. Zebercet, büyük bir heyecanla beklediği gecikmeli Ankara treniyle gelen kadına olan derin tutkusu nefrete dönüştüğünden gecenin geç bir vaktinde çalınan kapıya bakmaz;

“Birden doğruldu. Zil çalıyordu. Gecenin bu vakti... Kısa kısa üç kere kaldı. Görmüyor muydu otelin kapalı olduğunu? Bekledi. Ses yoktu. Yorganı üstüne çekip yattı; gözlerini kapadı. Kim olabilirdi? Bir kaçak? Geç kalmış bir yolcu? Yatakta karısına küsmüş bir adam? Kovulmuş bir orospu? Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın? ‘Canı cehenneme’ dedi alçak sesle.” (AO., s.60.)

Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadına savurduğu bu küfrü Zebercet, ona geleceğini söyleyip de gelmeyen hayat kadını için de söyler. Hem de bu sefer yüksek bir sesle söyler. Artık Zebercet, idealleştirilmiş nesnenin bile ona yarar sağlamayacağını düşünmektedir. Başkalarına tutunarak yaşamının olanaksızlığıyla yüzleşmiştir artık. Güvencede olmak adına kendini ana rahmine saklayan Zebercet, içine düştüğü bu bunalımdan kurtulamayacaktır. Çünkü hareket alanı daralmış; güvenli sığınağı demir parmaklı bir zindana dönüşmüştür;

“Gelmeyebilirdi elbet; beklediğiyle buluştuysa, bir yere gittilerse, adam bırakmıyorsa. Dizleri yuvarlaktı. Yatağın kıyısına oturacaktı kara kazağının göğsü kabarık. ‘Çay ister misin? Çay yapayım mı? Çay içelim mi? Çay...’ Bir arabanın gürültüsü uzaklaşırken duyduğu ayak sesleri kapının önünde kesildi. Koltuğa tutunup doğruldu. Giren yoktu. Kapıya koşup dışarıya baktı. Sağda, ileride başı örtülü bir kadın gidiyordu. Kıvırcık saçlı bir genç geçti kaldırımdan başını çevirmeden. Gelmeyecekti anlaşılan. Ne bekliyordu bu kadından, ya da bir kadından? Yüksek sesle ‘Canı cehenneme’ dedi.” (AO., s.83.)

Otelin hesabından kendi hesabına para geçirmeyi kendine adet edinmiş Zebercet, bu sefer kendi hesabından otelin hesabına para geçirir. Faruk Bey’e bir açıklamada bulunmak zorunluluğunun çekincesiyle otelin halen işletiliyor olduğunu belgelemek durumundadır. Günlük fişlere gelişigüzel isimler yazarak hayata tutunmak adına son çırpınışlarda bulunan Zebercet, kırk yıl boyunca bir tek Zebercet isimli birinin otele gelmediğine aklı takılınca beş numaralı odaya “Zebercet Gezgin” yazar. Hiç kimsenin onu önemsenmeye layık bulmadığı bu nefret dolu dünyada bir yandan yitip giden kimliğini defter üzerindeki oynamalarla ispatlamaya çalışır bir yandan da insanları aldattığını düşünerek başkaları üzerine sözde bir egemenlik kurar.

Başkalarına söz geçirmek, onlara fikirlerini kabul ettirmek elbette ki cisimleşmiş kuvvetli bir ben ister. Zebercet de güçten yoksun olduğuna göre ancak kurgusal bir düzlemde yaşama ve diğerlerine egemen olabilmektedir. Üstelik daha sonra polislerle yaptığı bir konuşmadan aslında günlük fişlerin hiç incelenmeyip bir yere atıldığını öğrenir. Demek ki elindeki işe yarar tek statü olan otel işletmeciliği bile ona yaşamda etkili bir rol vermemiştir. Yine de intihar edeceği gün, ona elle tutulur tek statü sunan otel sayesinde aldatmacalarla dolu yaşama bir nebze de olsun katılabileceğini düşünür. Otelde bir cinayet ve bir intihar gerçekleştiğine göre muhakkak ki bu sefer günlük fişler polisler tarafından incelenmeye alınacaktır. Bu bile Zebercet’e teselli vermeye, onu hüznü de olsa gülümsetmeye yeter;

“Defteri açtı. Dört kasımdan beri sözde otelde kalanları yazmamıştı. Bir oteli yönetmekle bir kurumu, geniş bir işletmeyi, bir ülkeyi yönetmek aynı şeydi aslında. İnsan kendini, olanaklarını tanımaya, gerçek

sorumluluğunun ne olduğunu anlamaya başlayınca bocalıyordu, dayanamıyordu. Ülkeleri yönetenler iyi ki bilmiyorlardı bunu; yoksa bir otel yöneticisinin yapabileceğinden çok daha büyük hasarlar yaparlardı yeryüzünde. Defteri kapadı. Ne gereği vardı artık bunları yazmanın ya da birkaç satır yazıp bırakmanın? İleride, kısa 'soruldu'suz polis belgesinde her şey dört kasımda olmuş gibi saptanacaktı. Titiz bir araştırmacı defterleri inceleyip de geçen yıl Otuz Ekimle Üç Kasım arasında otelde kalanların bu yıl da aynı günlerde, aynı odalarda kaldıklarını görürse bu rastlantıyı nasıl yorumlardı acaba? Gülümsedi.” (AO., s.106.)

Laing, cisimleşmemiş ben'e sahip olan bireylerin bedenlerinin kendi varlıklarının çekirdeği olarak duyumsanmaktan çok, dünya içindeki öbür nesneler arasında bir nesne olarak duyumsandığını belirtir.¹¹⁸ Ona göre beden, gerçek ben'in bir parçası olarak değil; gerçek ben'in uzaktan seyrettiği sahte ben'in çekirdeği şeklinde algılanır. Beden, kimi zaman şefkatle kimi zaman da nefretle ikinci bir şahıs gibi dışarıdan seyredilir. Zebercet'in de eylemlerinin kendi ben'in gösterimleri olarak duyumsanmadığını gözlemleriz. Zebercet'in iç dünyası, dış dünyada talim edilmediğinden kendisiyle ilgili ilgisiz dış dünyaya ait her unsuru bir hortum gibi içine çeker. Bu durum birçok parçaya ayrılmış ben'ini muhafaza etmek amaçlıdır. Ancak sorunun çözülme yöntemi, dış dünyada ne var ne yoksa onlardan medet ummak değildir. Delik deşik olmuş ego yapısına sıkıştırılan eğreti tıkaçlar, dış dünyadan gelen sel baskınlarına karşı yeterli savunuşu yapamaz.

Bilindiği gibi savunma mekanizmaları, zor durumlarda egonun korunumu sağlamak amacıyla kişinin geliştirdiği bazı yöntemlerdir. Ancak bunların kullanımı abartılırsa egoya faydadan çok zarar verir. Zebercet'te suçlayıcı ebeveyn tutumlarına maruz kalmışlığın etkisiyle başkalarının onayına bağlı ilkel benlik, devrim yapamamıştır ve ben savunma süreçleri hiç kesintisiz yaşama dâhil edilmiştir. Bu savunma mekanizmalarından içleştirme(introjection) mekanizması, bir diğer insanın özelliklerini ya da davranışlarını ego yapısına katmayı öngördüğünden Zebercet'in hiç elinden düşürmediği bir tutamaktır. Çevresindeki herkesin üstünlüğüne teslim olmuştur ve onların bu üstünlüklerinden kendi egosuna bir şeyler devşirmek çabasıdadır. Bu sebepten Zebercet'in başkalarıyla kendini kıyaslama yoluna gittiğine tanık oluruz;

¹¹⁸ Laing, R.D., *Bölünmüş Benlik*, (Çev: Ergun Akça), Mitos Yay., İst. 1993, s. 81.

“Yeleşine bakıyordu. Düğmelerini saydı: altı. Adam çekildi. Onunki beş düğmeliydi.” (AO., s.46.)

Tabi bu kıyaslama yöntemini Zebercet, kendisiyle özdeşimi en hat safhaya vardırıldığı Fatihli için de kullanmaktadır. Zebercet kendisini başlı başına bir birey olmaktan çok Fatihli'nin benliğine yapışmış bir öge olarak görmektedir. Bütünsellikten uzak benliği asalaklaşmış; Fatihli'nin kendinden emin varlığına kancalanmıştır. İçkili aşevinde gözlerine takılan duvardaki Fatih Sultan Mehmet'in at üstündeki resmi, hemen ona Fatihli'yi çağırıştırır. Fatihli'nin atının adı Serdar'dır. Kendi adının garipliğinden rahatsızlık duyan Zebercet, kadın geldiğinde ona diğer isminin “Serdar” olduğunu söylemeyi tasarlamıştır. Böylelikle yaşamı boyunca dalga konusu yapılmış tuhaflığı ve zavallılığı anıştıran ismi, başını kuma gömüp görülmediklerini varsaymasında bulunan devekuşları gibi Fatihli'nin atının adının arkasında gizlenecektir;

“Duvardaki asılı resimlerin birinde Fatih'in deniz üstünde sürdüğü kabarık sağırlı (Fatihli'ye gözü kayınca başını eğdi) başı eğik, uzun boyunlu kır atının adı da Dülül müydü acaba? Fatihli'nin Serdar'dı. Kendini o kadının dönüşüne hazırlarken düşünmüştü: ‘Göbek adım Serdar’ diyecekti sorunca. Soğuk demirci de çalışan oğlan sorduğunda sigarasını yakmıştı önce.” (AO., s.87.)

Zebercet'in çağrışımından çağrışıma kayıp giden sayrılıklı zihnini bu anıda da müşahade ederiz. Zebercet, duvardaki bir resimden yola çıkarak soğuk demirci Ekrem ile tanışma anında neler konuştuklarını düşünmeye başlar. Ekrem, Zebercet'e ismini sorduğunda Zebercet zaman kazanabilmek için önce sigarasını yakmış ve adının “Ahmet” olduğunu söylemiştir. Bu yalana başvurusu bize Zebercet'in isminden oldukça rahatsızlık duyduğunu gösterir. Oysaki normal bir insan için dildeki en anlamlı kelime kendi ismidir. Çünkü ismi kendiliğinin, varlığının bir sembolü durumundadır. Başkalarına öykünmek üzerine bir yaşam kuran Zebercet için ise aynı şeyleri söyleyemeyiz. O, içsel nesneler dünyasında çoğu zaman gerçeklikleri yadsıyarak kendini güvence altına almaya çabalar; ancak aynı zamanda nereye gitse oraya sürüklenen bir yaftayla da boğuşmak zorundadır.

Çocukta denetimci bir üstben'in kurulması için de hem ona şefkatle yaklaşan bir anneye hem de idealleştirmeye layık bir babaya ihtiyacı vardır. Koşulsuz sevgiyi annesiyle tanıyan çocuk bu şekilde vermeyi öğrenir. Vermek eyleminde de sahip olunan şeyden vazgeçmek vardır. Yani çocuk anneden vermeyi öğrenerek, babanın sahip olduğu hakları ona geri iade edebilecek idrake varır. Ancak bu süreç o kadar kolay işlemez. Çocuk bu hassas dönemde kısıtlayıcı, yargılayıcı baba tutumlarıyla yüzleşirse annenin tek sahibi olduğu hakkını saklı tutmak ihtiyacı hisseder. Dolayısıyla da üst ben'in temelleri atılamaz. Gerçi Zebercet'te bir üst ben'in varlığından söz edemeyiz. Zebercet, başkalarını haddinden fazla önemser; fakat bu durum denetimci bir üstben'e iyeliğinden kaynaklanmaz. O, başkalarına benzediği ölçüde yaşama tutunabileceğini sanmaktadır çünkü.

Yine de ilkel bir dürtüyle babasını gözünde idealleştirmiştir. Gerçi Zebercet'in birini idealleştirmesi için onun başkası olması yeterlidir. Belki alışlageldik, yadırganmayacak bir isim olduğu için, belki babasının ismi olduğu için Zebercet, soğuk demirci Ekrem' kendi isimi olarak babasının ismini söylemiştir;

“Sigara paketini çıkardı; sordu. İçmiyordu. Sordu. Ekrem'di. O da sorunca sigarasını yaktı önce: ‘Ahmet’ dedi.” (AO., s.50.)

Üstbenin yargı ölçütleri ahlaki standartlardır¹¹⁹ ve bu standartlar id'in haz ilkesine yapılan bir taarruzdur. Üstben'in kurulumunu sağlayan özdenetimci antilibidinal ben, işlevini yerine getiremediğinden üstbeni kurulamamış bir bireyin yaşantısı, id'in öngördüğü üzere ilkel ve birincil güdülere açık bir biçimde şekillenir. Bir yandan üstben'den tamamen yoksunluk, diğer bir yandan da karanlık kapalı bir ben'le yitirilmiş yaşam amacının eldeki tek materyal olan ilkel dürtülerle aranması, Zebercet'i bir kısır döngünün içinde oradan oraya sürüklemektedir.

Zebercet'in Keçecilerle kurduğu mensubiyet de onun yalıtılmışlığa karşı sığındığı bir korunaktır. Kendini Keçecilerin sonuncusu kabul eder. Postanedeki adama, parkta karşılaştığı ihtiyara Faruk Keçeci'nin dayısı olduğu yalanını söylemesi Zebercet'ten beklenebilecek bir davranıştır. Zaten yalanlar, Zebercet'in yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Gerçeklikle bağlantısını tamamen yitirmiş bir ben'in sık sık yalanlara başvurması şaşırtıcı değildir. Ancak bu yalanlar bile o kadar çok

¹¹⁹ Güngör, Erol, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Yay., İst. 2000, s.54.

içselleştirilmiştir ki sahte ben dizgesindeki görünümleri gerçeğimsidir. Bu yüzden Zebercet hiçbir zaman kendisini yalan söylemiş gibi hissetmez.

Keçecilerle ilgili dinlediği her şeyi bilincine kazıyan hatta kurduğu bağın güçlenmesi amacıyla bazı yakıştırmalarda da bulunan Zebercet, Faruk dayısının kaderiyle kendi kaderi arasında paralellik kurar. O da kendisi gibi imkânsız bir sevdaya tutulmuştur. Faruk dayı intihar ederek ağabeyinin karısına olan tutkusunun bedelini ödediğine göre Zebercet de yaşamına son vermelidir.

Faruk dayıyla kurulan bu özdeşim, reddedilmeye karşı aşırı duyarlı olan Zebercet'in bir başkasıyla ilişkilenecek ihtiyacından kaynaklanır. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadınla kurulan özdeşim, hayal kırıklığıyla sonlanınca bu gereksinim Faruk dayıyla karşılanır. Çünkü Zebercet'in yaşayanlara beklenti yükleyip kendini riske atacak kuvveti kalmamıştır artık. Ölümün sessizliğine ve ölümlerin yorumsuzluğuna sığınarak, Faruk dayının yolunu takip eder. Zebercet kendini asarak, çektiği acılardan dolayı yücelttiği Faruk dayının benliğine katılmayı ve onun birleşmeyi amaçlamıştır. Faruk dayıyı intihara sürükleyen nedenlerle kendini öldürme isteğine yol açan nedenlerinin örtüştüğünü tasarlayarak avuntu bulur. Faruk dayı, kendisi gibi bir cinayet işlememiş olsa da parkta karşılaştığı adamın anlattıklarına bakılırsa birini boğarak öldürmekten kıl payı kurtulmuştur;

“Hiç unutmam: kapalı, pencereleri, tek atlı bir araba; sırma püsküllü fesiyle arabacı. Araba gidince çekingen, başı eğik girerdi avluya. Bizden büyücek bir oğlan bağırsırdı: ‘Çalım bak.’ ‘Gömleğinin yakası, çekilmiyor cakası’ falan. Bir kıyıya çekilirdi. Ders aralarında ittikleri, çelme taktıkları da olurdu. Hocaya söylemezdi. Bir gün irice bir oğlan itmişti arkasından; birden dönüp boynuna atıldı; zorla ayır...

—Boynuna mı atıldı? Nasıl, anlamadım.

—Birden dönüp üstüne atıldı; yere yıkıldılar. İki eliyle boynunun sıkıyordu; asıla asıla aldılar üstünden.

—Bıraksalar boğar mıydı?”

—Bilinir mi... Af buyurun, Faruk Bey neyiniz olur sizin?

—Dayım. Haşim Bey'in ortanca kızının oğluyum.” (AO., s.77.)

Faruk dayı aynı zamanda bir tutkuyla sevdiği Semra Hanım'ın kocasını yani ağabeyini öldürmeyi aklından geçirmiştir;

“Sokaktan araçların geçişi gittikçe sıklaşıyordu. Bir tren sesi duydu. Kısrağını çatlatıncaya dek sürerken neler geçiyordu kafasından kimbilir. O akşam mı ulaştı olanaklarının sonuncusuna? Ağabeyini öldü sanınca ‘Benim yüzümden’ diye bağırdığına göre onun ölümünü düşünüyordu demek; kendini suçlu buluyordu. Evlenince üstüne titrer olmuş. Yengesinden kaçıışı saygısına verilmiş, kimseler anlamamış...”(AO., s.103.)

Zebercet'in yakıştırmalar hususunda oldukça donanımlı sayırlıklı zihnine göre Faruk dayı da Zebercet gibi kendisine “*Oooh, bırakma*” diyecek kadın sıcaklığını hissedecek şansı bulamamıştır. Yaşamın tek parolası haline getirilen bu söz, çocuk ben'in bir kalıntısı şeklinde düşünülmelidir. İnsan yaşamının temel gereksinimi olan sevgi ilişkisi içinde bulunamamak, Zebercet'i desteksiz, yapayalnız bir cehennemin ortasına atmıştır.

Zebercet ayrıca Keçeciler ailesinin diğer bir ferdi olan Nurettin dayının intiharıyla kendi ölüm gününün saptanması arasında matematiksel bir korelasyon kurmuştur. Şöyle ki Nurettin dayı, Halveti tekkesindeki hücresinde yirmi iki gün çile çekebilmeye dayanmış; kırk günü tamamlayamamıştır. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının otele geldiği gün ile Zebercet'in intihar etmeyi planladığı 28 Kasım arasında da kırk gün vardır. Ancak Zebercet, Nurettin dayısı gibi kırk günün dolmasını beklemeden çilesinin yirmi ikinci günü intihar eder.

Varlığının başkalarınca sürekli onaylanmasını gerekseyen Zebercet, son çare olarak ölümlerden medet ummuş; yokluktakilerden varlığını tanımlarını talep etmiştir. Çünkü bu gönderimin aksini yani kurduğu özdeşimin yersiz olup olmadığını ona haykıracak kimse yoktur. Yaşamına bile başkasından ödünçlediği bir intihar şekliyle son veren Zebercet, dış gerçeklikte denetim altına alamadığı örseleyici nesneleri üzerinden ölümüyle silkip atmıştır.

Zebercet'teki geri çekilmeciğin boyutunun ana rahmine dek gerilediğini söylemiştik. Ancak cinayetten sonra toplumla birebir yüzleşecek olmanın verdiği yoğun

bir anksiyete duygusuyla geri çekilmecilik en üst boyuta ulaşır. Yani ana rahmine hiç düşmemiş olayı istemek.

Prof. Dr. Cengiz Güleç, Zebercet'in kişilik yapısının şizoid kişilikle örtüştüğü teşhisinde bulunmuştur.¹²⁰ İçer dönüklüğü, gerekmedikçe insan ilişkilerinden uzak durması, terk edilmeye karşı aşırı duyarlı oluşu Zebercet'in şizoid kişiliğini yansıtır. Ama bizim için önemli olan Zebercet'in şizoid kişiliğinden çok onu buna iten etmenler olmalıdır. Çünkü Zebercet, son ana kadar bölük pörçük bir ben'le de olsa yaşama tutunma mücadelesi vermiştir. Kendini doğrudan dış dünyadaki nesnelerle ilişkilendirememekten dolayı imgelem dünyasındaki varsayımlarla yetinen Zebercet için yaşamın içine dolaysız katılım, yok olmakla eş anlamlıdır. Kendini otelin dışında yaşantılamayarak yalıtın Zebercet, başkalarının el birliği ile salt onun için hazırladıkları cehennemin hararetini, güvenceli özerk sığınağında bile yaşamının her anında duymuştur.

3.2.2.5. Varoluşsal Açıdan Zebercet'in Açmazları

İnsanın kendi seçimlerine göre akışı belirlenen hayatında, sınırsız özgürlüğüne karşın yine çaresizliğinin olması bir çelişkidir. Evrenin kozmik kayıtsızlığının farkına varan insan,¹²¹ bir kuru yaprak gibi savrulduğunu duyumsar ve bu duyumsayışı varlığa anlam yüklemesini güçleştirir.

Anayurt Otel'inde Zebercet'in sorunlarının bir çıkmaza doğru sürüklenmesi, çizdiği varoluşçu portrenin belirginleşmesiyle orantılı olarak artar. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının konuşmalarından, dalgınlığından, nüfus kâğıdının olmayışından pay çıkararak onun karakteristik özelliklerini saptayan Zebercet, sevgiye olan açlığını bu kadının doyurabileceği umudunu taşır. Bu umut, Zebercet'e her türlü olasılığın olabilirliğine inandırır da Zebercet, insanı aşan, onun çok çok üstündeki bir varlığa inanmaz. Zebercet'in bakış açısı da bu noktada düğümlenerek açmazlaşır. Kierkegaard'ın ifadesiyle olanakların boğuculuğundan ancak Tanrı'ya inanarak kurtulabilir insan. *“Umutsuz kişi ancak olanakla kurtulabilir. Bir olanak: Ve umutsuz kişimiz yeniden nefes alır, yeniden yaşamaya başlar, çünkü olanak olmadan nefes alınamaz diyebiliriz. Bazen insanların ustalığı, olanağı bulmak için yeterli olur; ama*

¹²⁰ Güleç, Cengiz, “Anayurt Otel: Zebercet'in Dünyası”, *Varlık*, Şubat 1992; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, s.365.

¹²¹ Yalom, Irvin, *Varoluşçu Psikoterapi*, (Çev.: Zeliha İyidoğan Babayiğit), Kalcı Yay., İst. 2001, s. 563.

inanmak söz konusu olduğunda yalnızca bir ilaç vardır: Tanrı için her şey olanaklıdır."¹²²

İnsanın kendinden daha aşkın bir güce inanması, hayata tutunmak adına yeşerttiği umudun solmamasını sağlar. İnsanın kısıtlanmışlık duygusundan kurtulabilmesi için bu aşkın gücün onun için sayısız çözüm yolu üretebileceği umudunu taşıması gerekir. Oysaki Zebercet'in kendine kurduğu olanaklar dünyası, daha çok kadın geri döndüğünde ilk sözünün ne olabileceği üzerine kuruludur. Zebercet, bu olanak çokluğunda boğulurken bir kadının onu yürekten sevmesi dışında kendisi için başka bir çözüm yolu olduğunu düşünemez;

"Ne bekliyordu bu kadından ya da bir kadından?" (AO., s.83.)

Kierkegaard, özgürlüğü sonsuz sayıdaki olanaklar arasında, kişinin tek birini seçmesi olarak tanımlar.¹²³ *Anayurt Otel*'inde bir varoluşsal yük olarak sunulan bu özgürlük, bireydeki potansiyel gücün küçümsenemeyeceği olgusuyla birlikte verilir. Zebercet'in kırılgan, hassas yapısı, onun bir cinayet işleyebilecek kadar canavarlaşabilmesine aykırıdır. Buna rağmen cinayet işlemiş olması, yaşamın beklenmedik gelişmelere açıklığını sergiler. Yani kendi dışında, hayatı hakkında söz sahibi olan aşkın (transendental) bir varlıktan hiçbir şekilde kaçamayacağını gösterir. Bu yüzden nedenler, sonuçlar önemsizleşir gözünde. Tüm insanlığı bekleyen aynı son yani ölüm, git gide kafasını daha çok kurcalamaya başlar. Olanakların boğuculundan kurtulmanın tek yolunun, geri dönüşü olmayan olanağı seçmek olduğuna karar verir. Bu da intihardır.

Camus, intiharın analizini şu şekilde yapmaktadır: *"Bir anlamda ve melodramda olduğu gibi, içimizdekini söylemektir. Hayatın bizi aştığını ve onu anlamadığımızı söylemektir. Hayatın sadece 'çabalamaya değmediğini' söylemektir."*¹²⁴ Bu doğrultuda Zebercet için anlamını yitiren yaşama karşı söyleyebilecek sözleri umutlarıyla birlikte tükenmiştir. Üstelik daha da çıkılmaz olan bu dünyayı birlikte paylaşmak durumunda kaldığı insanlara yapabilecek geçerli bir açıklaması yoktur. Zebercet, "yeryüzünde canlı kalmanın bir bakıma suç işlemekten olamayacağını bilmeyen, kendilerini suçsuz sanan

¹²² Kierkegaard, Sören, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, (Çev:M. M.Yakupoğlu), Doğu Batı Yay., İst., s. 49-50.

¹²³ Sönmez,Veyssel, *Eğitim Felsefesi*, Adım Yay., Ank., 1993, s. 129.

¹²⁴ Gündoğan, Ali Osman , *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, Birey Yay., 2. baskı, İst. 1997, s. 60.

insanlardan” utanmanın verdiği çekinceyle kendi elleriyle kendini infaz etmeyi kaçınılmaz son olarak görür. Ne de olsa işlediği cinayet, eninde sonunda onların koyduğu yasaların bir bölümüne sığdırılacaktır.

3.2.3. “Canistan ” Romanında Ben’ini Arayan Bireyin İletişimsizliği

Ben(ego), akıl ve sağduyu merkezi olduğundan gelişimi en zor olan zihinsel yapıdır. Çünkü sürekli olarak id’in ve üstben’in baskısı altındadır ve birbirine tamamen karşıt ilkelere sahip olan bu yapılara söz geçirmekle yükümlüdür. Ben, bir yandan id’in heveskâr hazları bir yandan da üstben’in kurulumunu sağlayan toplumsal ahlaki değerlerinin toplamı arasında orta bir yol bulmaya çabalar. Dolayısıyla ben’in birinci işlevi, id ve üstben arasında bir ateşkes antlaşması imzalatmaktır.

Ben’ini bulma yolunda bireyin çeşitli zorluklarla hatta zaman zaman açmazlarla karşılaşması muhtemeldir. Bu zorlukların üstesinden gelip hem bir özgülüğe sahip olmak hem de toplumla ters düşmeden bu özgülüğü onlara kabul ettirmek kolay değildir. Krishnamurti’nin de ifade ettiği gibi kendini bilmek, kendimize yükleyebileceğimiz en zor iştir.¹²⁵ Çünkü kendini bilmek, olgun bir ben’e sahip olmayı yani diğer bir deyişle ilkel arzulara kapılmayıp toplumla uyum sağlama sürecine dolaysız katılabilmeyi gerektirir.

Selim’in ben’ini bulma yolunda karşılaştığı güçlükleri mercek altına aldığımızda ilk çocukluk döneminde karşılaştığı olumsuzluklar yine karşımıza çıkar. Çünkü ben’in yapılanması, gerçeklerin kabullenilmesine ve algılanabilmesine bağlıdır. Aksi takdirde birey, tatmin edilmemiş arzuları doğrultusunda gerçeklik oluşturmak isteyeceği için gerileme sürecine girer. Ben, geçmişle olan bağını koparamadığı için de şimdisini sağlam temeller üzerinde kuramaz.

3.2.3.1.Narsistik Yaralanmışlığın Bir Sonucu Olarak Saldırganlık

Selim’deki saldırgan davranışları Kohutçu bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, “ben” arayışındaki insanın ne gibi açmazlarla karşılaşabileceğini de anlamamız mümkün olabilecektir. Çünkü Kohut, anneyi ve babayı kendilik nesnesi olarak değerlendirdiği için merkeze id’den çok “ben”i alan fikirler geliştirmiştir.

Kohut, saldırganlığa Freud’dan daha farklı yaklaşır. Freud, saldırganlığın bilinçdışındaki iki temel dürtüden biri olduğunu belirtirken Kohut, saldırganlığın

¹²⁵ Krishnamurti, Jiddu, *Özgürlük Üzerine*, (Çev.: Nurgül Demirdöven), Ayna Yay., İst. 2001, s. 92.

sebepleri üzerinde durur. Ona göre saldırganlık, kendilik nesnesinin (anne ve baba) yetersizliklerinden kaynaklanan hatalı eşduyumlu yanıtlarına bir tepki olarak ortaya çıkar.¹²⁶ Çocuğun henüz yapılanmamış kendiliğinin tamamlayıcı unsurları durumunda olan anne ve baba, bireydeki kendiliğin niteliğine de direkt etki eder. Dolayısıyla çocuk kendiliğini, kendilik nesnesiyle kurduğu eşduyumsal (empatik) deneyimler doğrultusunda oluşturur. Anne ve baba çocuğun büyüklenmeci kendilik gereksinimleri karşılayabilecek yeterliliğe sahip değilse, olgun bir ben'in yapılanması oldukça güçtür. Bir ben'e sahip olma durumu sağlıklı bir şekilde koşullanamadığı için kendilik, yeterli donanımına ulaşamaz ve olumsuz gelişmelere daha açık hale gelir. Yaralanan, örselenen kendilik de insandaki öfke ve saldırganlık duygularını tetikler.

Çocuk, “ben” kazanma sürecinde dünyanın merkezine oturttuğu kendiliğini büyükler ve bu aşamada anne, büyüklenmeci kendiliğe sahip çocuğunu tatmin edebildiği ölçüde çocuğuna faydalı olabilir. Çocuğun annesinde gördüğü yansıma ne kadar net olursa büyüklenmeci kendilik fantezileri de o ölçüde gerçekleşmiş olur. Aksi takdirde bir hayal kırıklığı yaşanır. Bu hayal kırıklıklarının da beraberinde bazı kişisel bozuklukları ve dengesiz davranış biçimlerini getirmesi kaçınılmazdır.

Kohut'un savunduğu bu görüşlerden yola çıkarak Selim'deki saldırgan davranışlarının narsistik yaralanmışlıktan ileri geldiğini söyleyebiliriz. Selim'in sağır annesi, bedensel rahatsızlığı sebebiyle Selim'e karşı ayna tutucu işlevi yerine getirememiştir. Annesi, Selim'in arzularına kulakları tıkalı olduğu için, Selim'in ben'ini yapılandırması için gerekli şart olan yansımaları kendilik nesnesinde görmek zorunluluğunu gerçekleştirememiştir. İhtiyaçların narsistik yollardan sağlandığı dönemlerde annesi ve babası yüzünden büyüklenmeci kendiliği doyuma ulaşmamıştır. Bu durum da yetişkinlik dönemine yansımış; Selim için hayat, büyüklenmeci kendiliğini doyuma ulaştırma savaşına dönüşmüştür.

Selim'in Ali'den nefret edebilmesi için elle tutulur hiçbir gerekçe olmadığı halde ondan nefret etmek için bahane araması da büyüklenmeci kendiliğini doyuma ulaştırma savaşının bir görünümüdür. Çocuklukta edinilemeyen kendinden hoşnut ve barışık olma duygusu, saldırgan eğilimlerle kazanılmaya çalışılır. Kendi yazgısına duyduğu öfkeyi Ali'den çıkarır. Ali'nin varlığı Selim'e yansa malığını haykırdığından Selim, Ali'den nefret etmesi gerektiğini düşünür. Bir gün eline somut bir gerekçe geçince hiç düşünmeden Tokuç Osmanların yanından ayrılmaya karar verir;

¹²⁶ Kohut, Heinz, *Kendiliğin Yeniden Yapılanması*, (Çev: Oğuz Cebeci), Metis Yay., İst. 1998, s. 107-108.

“Osman Ağa dumanı tüten beygirleri kurularken Ali eve, Selim dama girip çamaşır değiştirmişlerdi. Son sıralar bu ayrılıklar Selim’in gözüne batıyor ama aldırmiyordu. Anası babası, ablası elbet Ali’yi kayıracaklardı. Oysa o gün sipa için dama yürüdüklerinde durum başkaydı, yalnız ikisiydiler. Sıpanın biraz gelişmesi için bir hafta beklemişlerdi. Kapıya yaklaştıklarında Selim onun ‘Önce kim girecek?’ demesini beklemişti ama Ali kapıyı itip girmişti içeri. Selim öfkeyle eve doğru yürüyüp Osman Ağa’yı çağırdı.” (C., s.16.)

Yanaşmacı doğmuşluğuna karşı duyduğu öfke, yön değiştirerek (displacement)¹²⁷ Ali’ye yansıtılır. Kendini yetersiz olarak değil; eksiltilmiş olarak gören Selim’in Ali’ye olan öfkesi gün geçtikçe artmaktadır. Çünkü Ali ile kapasiteleri aşağı yukarı aynı olmasına rağmen gerçeklikte Ali, bir ağa çocuğudur o ise bir yanaşma. İşte bu gerçekliği kabullenemeyen ben, hiçbir zaman için elde edemediği büyülenmeciliğini gecikmeli de olsa edinmek ister. Bu durum da saldırganlık itkilerini tetikler. Çünkü tek çıkar yol, ona yanaşmalığını hatırlatanları yani diğer bir deyişle narsistik kendilik fantezilerini gerçekleştirmesini engelleyecek kişileri yok etmektir;

“...Bu yaz nasıl olsa beni aşağılamanın ödününü alacaktım senden. En sevdiğim insan beni adam yerine komadı o gün. Malım mülküm yoksa, yanaşmaysam insan değil miydim ben?” (C., s.10.)

Savunma düzenekleri, Selim için yaşamın tek amacına hizmet etmek için kullanıldığından organizmanın psikolojik dengesini korumak yerine intikam duygularının giderilmesine yardımcı olmuştur. Milli Mücadele döneminde bir çetenin başı olan ve bu yolla zengin kimselerden zorla haraç alma işini üstlenen Selim’in eline sonunda Ali’den intikam alabilmenin yolu geçer. İlkel bir itki olarak nitelendirebileceğimiz saldırganlığını, toplum tarafından onaylanan bir etkinliğe dönüştürerek bahane bulma (rationalization) mekanizmasını devreye sokar. Selim,

¹²⁷ Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yay., İst. 2003, s.84.

toplumun yararlarını göz önünde bulundurduğunu iddia ederek Ali'ye karşı bitip tükenmeyen kinini giderir;

“— *Bubam hakkını, birikmiş paranı vermedi miydi sen giderken?*
— *O değil; verdi elbet, yanaşmanın hakkı parayla ödeniyor bu dünyada. Şimdi derdimiz başka; gördüğün gibi çete başıyım; gâvura karşı çarpışıyoruz ara sıra. Tatar köyündeki cephe bozulduktan sonra dağda geziyoruz. İki Yunan devriyesini pusuya düşürüp kırdık. Ama adamların yemesi, cephanesi için para gerek. Hiç kimse kendiliğinden vermiyor. Zenginleri basıp zorla alıyoruz. Sıra sende şimdi. Altınların yerini söyle de gidip alalım.*” (C., s.66.)

Selim'in ben'inin kurulumunu sağlamak amacıyla kullandığı savunma mekanizmaları, narsistik yaralanmışlığının gölgesinden kurtulamaz. Ebeveynin kusurlu tutumları ve davranışları, dostane duyguların gelişimini önlediğinden Selim, çevresindekileri de düşman gibi algılamaktadır. Selim, daha sonra öleceğini bile bile bir Yunan karakolunu basarak kahramanlıkta bulunur. Yaşamındaki tek amacı gerçekleştirdikten sonra bilinçaltındaki saldırganlık itkisini kendisine çevirerek bir nevi intihar eder. Bu şekilde ben'i saldırgan itkilerin enerjisini yüceltme (sublimation)¹²⁸ mekanizmasıyla boşaltır. Yaşamına bir kahraman gibi son vermek istemesi, narsistik yararlarını sarmak amaçlıdır.

3.2.3.2. İnsanlar Arasındaki Doğuştan Gelen Eşitsizliğe Başkaldırı

Selim, ağanın oğlu Ali'yle çok güzel bir dostluk kurmalarına rağmen kendi yazgısına yöneltmediği id kaynaklı saldırgan itkilerini Ali üzerine yöneltmiştir. Selim, ben'inin psikolojik dağılımını önleyebilmek için Ali'ye karşı dostane duygularını yadsıması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü akranı Ali kendine yetebilirliğin, başkaları üzerinde söz sahibi olabilirliliğin ve ailesi tarafından desteklenmişliğin sembolüdür. Oysa Selim bunların hiç birine sahip değildir. Ali'ye doğuştan verilenleri Selim, ancak çabalayarak edinebilir. Üstelik sadece maddi kısmını elde edebilir. O, hırsızlık yaparken öldürülen bir babanın ve köyde Sağır Hayriye olarak tanınan bir annenin çocuğu olmuşluğunu da hiç bir zaman değiştiremeyecektir. Yaşamını sürdürmek için de

¹²⁸ a.g.e. s. 80.

başkalarının yanında çalışmaya mecburdur. Dolayısıyla en yakın dostuyla kendisi arasındaki bu eşitsizliği hazmedememektedir.

Her insan, bazı statülere sahip olarak doğar. Bu sahip olunan statüler, çevreye uyum sağlamak hususunda bireyin önüne engel koyarsa, birey gerileyerek id'in öngördüğü ilkeler doğrultusunda davranış geliştirebilir. Çünkü çevreye uyum sağlamak, bir birey için yaşamsal önem taşır. Ancak bunun yanında uyum sağlayabileceği koşulları kabullenmek ve belirlemek durumunda olan da kendisidir.

Selim'in saldırgan davranışlarındaki sebeplerinden en önemlisi insanlar arasındaki bu eşitsizliği hazmedememesidir. Jean Jacques Rousseau'ya göre bu hazımsızlık dini inançların zayıflığından kaynaklanmaktadır. Ona göre Tanrı böyle istediği için birbirimize eşit olmadığımız kabullenilmelidir.¹²⁹ Ayrıca insanın dünyaya getirilmesindeki asli amaç olan yaşamı sorgulayıp anlamlandırmaya çalışmak için de bu eşitsizliğin getirdiği çeşitliliğe ihtiyaç vardır.

Hâlbuki Selim'in dini bağları zayıftır. Esmâ ile evlendikten sonra Esmâ'nın isteği doğrultusunda oruç tutsa da Esmâ görmediği zamanlar orucunu yer. Çocukken falaka yediği imamdan öcünü, imama verilecek buğdaya beygir tersi karıştırarak alır. Rousseau'nun görüşlerinden yola çıktığımızda Selim'in insanlar arasındaki eşitsizliğin hazmedememesine sebep olarak, ondaki Tanrı inancının olumsuz açıdan yerleşmesini göstermemiz mümkündür.

3.3. Romanlarda Ben-Öteki İlişkisi

3.3.1. “Aylak Adam” Romanında Ben-Öteki İlişkisi

Ben'in kurduğu ilişkilerden temel beklentisi, kendisine en yakın ötekilerle kaynaşarak var olmanın lezzetine varmaktır. Bu bağlamda Zehra teyze, C.'nin diğerleriyle sağlıklı ilişkiler içerisine girebilmesi hususunda önünde büyük bir handikaptır. C., ben'in bir parçası olarak duyumsadığı öteki eşini Zehra teyzesinde bulmuştur. Üstelik bu durumun Zehra teyzesi için de geçerli olduğunu düşünmektedir. Yani Zehra teyzenin biricik ötekisi C.'nin kendisidir.

Zehra teyze, C.'nin yaşamındaki tüm ilişkilerini belirleyen bir fenomen durumundadır. C.'nin Zehra teyzeyle kurduğu “biz” eksenli dünyasına karşı, diğer

¹²⁹ Rousseau, Jean Jack., *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, (Çev.: Rasih Nuri İleri), Say Yay., İst. 2002, s. 85.

insanlardan kurulu “onlar”ın dünyası vardır. Aynileşme/yabancılaşma karşılıklı eyleşiminin dipsiz kuyusunda devinip duran C.’ye göre başkaları olmaktan ileri gidemeyen diğer insanlar, onun Zehra teyzeyle özdeşleştirdiği kendiliğine bir hayli uzak öteki’lerdir.

3.3.1.1. Öteki’nin Simgesel Düzlemdeki Yeri

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği düşünmesi ve bu düşündüklerini ses ve işaretler sistemiyle anlatmasıdır. Bu anlatım, insanın zihnindeki duyguları, düşünceleri, kavramları ve nesneleri şifreleyerek bu şifreyi bilen diğer insanlara aktarması şeklinde olur. Zihne kodlanan kelimeler vasıtasıyla insan düşüncesini geliştirir. Modern dilbilimin kurucusu sayılan Saussure de dil ile düşüncenin bir kâğıdın iki yüzü gibi birbirinden ayrılamaz olduğunu söylerken¹³⁰ özetle şunu ifade etmeye çalışır: İnsan düşünebildiği için dili kullanır ve aynı zamanda dilin sağladığı zihinsel kodlamalar sayesinde de düşünebilir.

Çocuğun dili öğrenmesi eşzamanlı olarak yaşadığı dünyayı ve kendi varlığını simgeler aracılığıyla algılaması demektir. Dil, Weisgerber’in ifadesiyle “dünyayı söze dönüştürme olayı”dır ve ona göre insanlar bir dil ara dünyasında yaşarlar.¹³¹ Kelimelerin yüklendiği anlamlar kavranabildiği ölçüde de bir düşünce gelişimi sağlanabilmektedir. Ancak yaşadıklarımız, başımızdan geçen olaylar ve bu olayların bize yansımaları kelimelere ferdi anlamlar yüklememize yol açar. Dolayısıyla dil, hem yaşadığımız topluma bizi bağlar hem de kişisel gelişim sürecimize de direkt etki eder.

Dilbilim ile ilgili bu kısa açıklamadan sonra Lacan’ın sembolik düzenini ve sembolik düzende öznenin ötekini nasıl içselleştirerek fark ettiğini inceleyelim. Lacan’a göre “öteki”, sadece özne ile metonimik (mecaz-ı mürsel) bir ilişki kuran bir dizi işaret ile anlaşılabilir.¹³² Bu işaretlerin başında da “ayna” metaforu gelir.¹³³ Lacan, “ayna” metaforuyla insan yavrusunun ötekiyle özdeşlik kurma eğilimine gönderme yapar. Ötekiyle karşılaşan yavru, ötekinde gördüğü görüntünün kendisi olduğunu sanır. Bu evrede yavru, henüz “özne” sıfatını kazanmamıştır. Çünkü kendini bağımsız bir birey

¹³⁰ Buran, Ahmet, “Dil ve Edebiyat”; *Küllîye Dergisi*, Ocak 2002, s. 8.

¹³¹ Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, Türk Dil Kurumu Yay., Cilt 1, Ank., 2002, s. 71.

¹³² Ewing, Katherine Pratt, “Özne, Arzu ve Farkına Varış”, (Çev: Seval Yılmaz); *Sufi Psikolojisi*, İnsan Yay., İst. 2000, s. 181.

¹³³ Lacan, Jacques, “ ‘Özne-Ben’in İşlevinin Oluşturucusu Olarak Ayna Evresi” (Çev: Nilüfer Kuyaş), *Yazko Felsefe Yazıları Dizisi* 1, Ağustos 1982; Tura, Saffet Murat, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., İst. 1996, s. 176.

olarak algılamaz; o sadece ve sadece öteki'nin arzusunun nesnesine yapışmış bir ilişiktir. Gelişim evrelerinin bu birinci safhasında kendisini, ötekinin arzusunun nesnesi olarak gören çocuk, öznelikten tamamen uzaktır. Bu evre imgesel düzenin yaşantıya dâhil edildiği evredir.

Anne, çocuğun bir aynasıdır; ancak çocuk aynada gördüğü görüntüyle ayna nesnesini birbirine karıştırır. Yani bu evrede bir ayırım yoktur. Anne, çocuğun kendisi; çocuk da anneye demir kancalarla bağlı bir uzantıdır. Her ne kadar bu aşamada ben-öteki ayrışması yoksa da gözlemlenen görüntü, çocuğun bilinçdışına yavaş yavaş kodlanmaya başlar. Ancak simgesel düzleme geçiş, yani diğer bir ifadeyle kültürel konuma geçiş “Babanın Adı”nın(Num-du-Péré)¹³⁴ tanınmasıyla olacaktır.

C.'nin ötekilerle yaşadığı dramı, Lacan'ın görüşlerini temel alarak irdelememizin yerinde olacağı kanaatindeyim. Çünkü “Babanın Adı”nın reddedilmesi, kültürel düzene bağlanamamaya yol açar. Kültürel düzen içerisine girebilmek için gerekli koşul, “baba” simgesinden dolayı yapılabilesidir. “Babanın Adı”nı tanımayan ve bunun sonucunda da önü alınamaz bir kaosa doğru sürüklenen C., “baba” göstereninin metaforik anlamını kavrayamaz. Bu da simgeleşmenin tam olarak gerçekleşmemesiyle eş anlamlıdır. C.'nin simgesel iletişim örgüsündeki yani kültürel katmandaki yerini belirleyememesine temel neden, ayna evresinde takılıp kalması ve dolayısıyla “Babanın Adı”nın dışlamasıdır.

3.3.1.2. “Özne/Ben”in Oluşumunda Ayna Evresinin Rolü

Ayna evresinde çocuk, içsel bir dürtüyle fark ettiği yetersizliğinin güçsüzlüğünün üstesinden kendisini annenin bir parçası gibi algılayarak gelmeye çalışır. C.'nin annesinin daha o bir yaşındayken ölmesi ve annenin yerini teyzesinin alması ben/özne'nin yapılanmasında temel teşkil eden ayna evresinin normal şartlar altında geçirilmediğini gösterir bize. Simge içermeyen bu imge döneminde, bir yaşından sonra aynalık işlevini Zehra teyzenin devralması, C.'nin iki aşama birden kat etmesi gereğini doğurmuştur. C.'nin kendi yansımasını iki farklı aynada görmek durumunda kalması, yetişkinlik döneminde onu nevroitik duygu ve düşüncelerin girdabına sokmuştur.

¹³⁴Jameson, Fredric, “Lacan’da İmgesel ve Simgesel: Marksizm, Psikanalitik Eleştiri ve Özne Sorunu” (Çev.: Nesrin Tura), *Yale French Studies*/1977; Tura, Saffet Murat, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., İst. 1996, s. 228.

Bu aşamada çocuğun arzusunun simgeleşmediğini yani diğer bir deyişle bilinçlice yaşantılanmadığını söyleyebiliriz. Çocuğun duyduğu arzu, “annenin arzuladığı şey”dir. Çünkü çocuk anneyle tamamen bütünleşmekten başka bir şey düşünemez. “Öteki” yoktur bu dönemde. Ben de öteki de annedir. Çocuk da kendini annenin bir uzantısı olarak duyumsayarak varlığın içine doğrudan katılabilmek şansını yakalar. Ancak sadece deneyimden ibaret olan bu katılım, çocuğun kendisini bir “özne” olarak görmesine engeldir.

C.’nin annesini bir yaşında kaybetmiş olması yaşadığı birinci acı deneyimdir. “Ben/özne” kurulumu sağlanmadan yani simgeleşme geçilmeden yaşanan bu acı deneyim, bilinçaltında bazı yaklaşımların yerleşmesine yol açmıştır. Bu yaklaşımların başında da C.’nin ilerleyen yaşlarında tüm umudunu teyzesine bağlamışlığını ve başkalarında ona has özellikleri aramasını gösterebiliriz. Annesinin ölümünden sonra aynasını Zehra teyzesine tutan C., annesiyle birlikte yitirdiği “bütünleşmiş bir imge olarak narsistik kadir-i mutlaklığı”¹³⁵’nı teyzesinde tekrar bulduğundan normal gelişme evreleri geçirmiş birinden daha çok anne imgesine yapışmışlığı söz konusudur. Çünkü teyzesini yitirmesi demek aynı acı deneyimi yeniden yaşaması anlamına gelecektir. Zaten C., aradığı kadın olduğu umuduyla yaklaştığı insanlar onu hayal kırıklığına uğrattınca ayna evresinde yaşadığı bu acı deneyimi bir bakıma tekrar tekrar yaşamaktadır.

Annesine ve daha sonrasında Zehra teyzesine tuttuğu aynada gördüğü saf ve katıksız görüntü C.’nin zihninde o kadar yer etmiştir ki; C., kendisini tamamlayabilecek öteki’nde boyasızlığı, topuksuzluğu arar. Kadınların boyanması, kendilerini olduklarından daha güzel göstermek istemeleri C.’nin onlardan vazgeçmesi için yeterli bir sebeptir. Kişinin olduğundan farklı görünme çabasını bir aldatmaca sayan C., Güler’le konuşacağı gün önceden hazırlık yapmış olduğu için kendisine kızar. C.’nin o gün yarı aynalaşan camda gördüğü kendi görüntüsü ona göre gerçeği yansıtmaz;

“Akşamüstü Fındıklı’da, önünde durduğu kunduracı vitrininin yarı-aynalaşan camında, kendini böyle pırıl pırıl görünce irkildi. Tüm bu traşlar, bu yıkanmalar, bu saç yatırma uğraşları salt bugün onunla konuşacağı için miydi? Bilinçsiz biri olduğundan başka görünme isteği miydi bu?” (AA., s.55.)

¹³⁵ Tura, Saffet Murat, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., İst. 1996, s. 149.

C.'nin bu yaklaşımını da ayna evresine takılıp kalması şeklinde yorumlamamız mümkündür. Çünkü ayna evresinde çocuğun annesine tuttuğu aynada gördüğü görüntü aynı zamanda kendi görüntüsüdür. Bu dönemde insan yavrusu kendini farklı göstermek gibi bir çaba içerisine giremeyeceğine göre ayna evresinin çekim gücünden kendini sıyıramamış birinin böyle bir düşünceye sıkı sıkı sarılmış olması kuvvetli bir ihtimaldir.

C.'nin ötekilerle sağlıklı iletişim kuramamasındaki diğer bir sebep de onlarla aynı dili konuşmadığını düşünmesidir. İnsanın yaşantısı ve duygu yoğunluğuyla orantılı olarak ses dizgeleri, söylem içerisinde farklı değerler kazanırlar. Bu değerler, adeta kişiye has şifrelerdir. Bu şifrelerin bir başkası tarafından anlaşılması diğerinin de aynı şifreyi kurmuş olmasını gerektirir. Öteki'ne verilmek istenen “*mesajın ifade ettiği kavram bütünü, şahsa, mekâna, zamana bağlanmadan gerçek manası ve değeri*”¹³⁶ anlaşılmaz. C., aradığı kadından her zaman için söylediklerinin tam manasıyla anlaşılmasını bekler. Çünkü söylediklerinin anlaşılması demek, onun nasıl bir ruh hali içerisinde olduğunu karşıdakinin bilmesi demektir. Ancak çoğu zaman ötekiyle olan iletişimleri, kelimelere aynı manaları yüklemediklerinden dolayı kopar;

“ *Gitti, masanın önünde durdu. İşte üç haftaya yakın seslendiğini sandığı insanlar bunlardı. İşini bilenler, sadaka vericiler, et alışverişçileri mi anlayacaktı onu? Elini yazdıkları üzerine koydu. Almadı. Biliyordu. İlk hikâyesi, ‘Bir büyük şehrin gürültüsünde insan, kimseye sezdirmeden istediği zaman yellenebilir. O yellenemezdi.’ diye başlıyordu. Bu cümlede adamın bütün hayatının gizli olduğunu kim fark edecekti.*” (AA.,s.43-44.)

“—...İkinci konuşmamda ‘sen’ diyemeyeceğim biriyle bir daha konuşmam. Ne dersin(iz)?

— Galiba sizi anlıyorum.

— Yanılıyorsun. ‘Siz’ anlanamaz, ‘sen’ anlanır. Bazı kitaplarda ‘sizi seviyorum’u okuyunca gülerim. Sanki ‘siz’ sevilirmiş! ‘Sen’ sevilir değil mi?” (AA., s.63.)

¹³⁶ Aktaş, Şerif, *Edebiyatta Üslup ve Problemleri Üzerine*, Akçağ Yay., Ank. 1998, s. 40.

“ Nasıl kolayca söyleyiveriyor bunu. Sevmek! Kelimelere herkes kendine göre bir anlam, bir değer veriyor galiba. Bu değerler aynı olmadıkça iki kişi iki ayrı di konuşuyorlarmış gibi olmuyor mu? ” (AA., s.74.)

Yalnız iki kişiden kurulu bir ilişkide “ben”in “sen”den ayrılaşması mümkün değildir. İnsanın kendisini “ben” göstereniyle ifade edebilmesi için üçüncü bir kişiye ihtiyaç vardır. İşte bu gereksinimi “o” göstereni sağlar. Oysaki C., “o” gösterenini (babanın varlığını) reddettiği için “ben ve sen”den oluşan “biz”e saplanıp kalmıştır. “Sen” olmazsa “ben”in de olmayacağını yani sadece “biz”in kurulumunun “ben”i oluşturacağını düşünmektedir. C., bu geliştirdiği düşüncesiyle de öteki’lerden farklıdır. Herkes ona göre sadece kendi egosunu düşünen, başkalarının duygularını önemsemeyen daha kısa ve kapsamlı bir ifadeyle yaşamlarında “biz”den kurulu bir dünyanın varlığına gereksinim duymayan yığınlardır;

“İnsanlarda anlayamadığı bir şey de gazete okumalarıydı. Neden her sabah içlerini karartmak gereğini duyarlardı acaba? Futbol maçı hastalarınınkini anlıyordu. ‘Ya ötekiler? Binlerce gazete satılıyor bu şehirde. Örneğin şu adam! Yoksa FATİH’TE İKİ EV YANDI başlığını görüp ‘İyi, benim orada evim yok,’ diye düşünebilmek rahatlığı için mi okur? BİR ADAM KARISINI ÖLDÜRDÜ. ‘İyi etmiş. Kim bilir ne namussuzdu.’ ÇİN’DE İSYAN. ‘Beter olsunlar, kırsınlar birbirlerini. Bize dokunmasınlar da!... Bu ‘biz’ dediği daha çok ‘ben’ değil mi? ‘Ben, benim, bana, beni! Herkes ‘Ben’.” (AA., s.102.)

C.’nin bütün zamanını ülküsel sevgiliyi aramaya adanmış kadın, bir sevgiliden çok anne özelliklerini taşımalıdır. C., ana sevgisiyle cinsel sevginin ayrımını yapamadığından birliktelikleri hep hüsrarla sonuçlanır. C.’ye göre dünyada gereğinden çok kadın olduğu halde yalnız bir teki yoktur. (AA., s.100.)Yaşama yüklediği tek anlam doğrultusunda şekillenen C.’nin kendini tamamlayacak öteki’ni arayışları, teyzesinin gölgesinden kurtulamadığı için bir kaosun içine doğru sürüklenir.

3.3.1.3. “Babanın Adı”nın Reddedilmişliği ve Sonuçları

C.’nin “Babanın Adı”nı dışarıda bırakmasının sebebi olarak babasının Zehra teyzesine karşı tecavüzkâr bir tutum takınmış olmasını gösterebiliriz. Ayna evresinde çocuğun kendisini annesinden ayrı görmediğini belirtmiştik. C., anne muadili teyzesine yapılan her olumsuz hareketi kendisine yapılmış kabul eder. Babasının teyzesine karşı tutumları, teyzesinin varlık alanını ihlal eden bir nitelik taşıdığından C.’nin darbelere henüz dayanıksız potansiyel kendiliği de bu durumdan nasibini alır.

Bu noktada teyzenin yeğenine olan tavırlarının da “Babanın Adı”nın tamamen dışarıda bırakılmasına sebep olduğunu eklememiz gerekir. Çünkü eğer anne, “Babanın Adı”nı tanımış olmaktan dolayı hoşnutluksuz duyarsa ve bunu çocuğuna sık sık ifade ederse çocuğun imgesel düzenden simgesel düzene geçişi de imkânsız denecek ölçüde güçleşir. Zehra teyzenin de babasının arkasından onunla ilgili olumsuz eleştirilerini C. ile paylaşması söz konusudur. Bir de buna babanın şiddet içeren tavırlarından yeğenini korumak ihtiyacı eklenince klasik psikanalizmdeki (Freudyen bakış açısı) aşırı koruyucu annelik modelinin olumsuz yansısı da ayrıca karşımıza dikilir. Çocuk, onu koruyan ve kollayan biri olmadığında bir hiç’tir. Yani öznelliğini ancak annesinin varlığı sayesinde duyumsayabilmektedir.

Zehra teyzenin C.’nin gerçek annesi olmayışı ve bununla birlikte babasıyla arasındaki cinsel yakınlaşmanın zaten kültürel düzene uygun olmayışı “Babanın Adı”nın yadsınmasına neden olan diğer faktörlerdir. Dolayısıyla “baba” simgesinden dolayım yapılarak kazanılan kültürel düzendeki diğer simgelerin varlığını C. yeterince kavrayamamıştır. Çünkü O, yirmi sekiz yaşında olmasına rağmen halen imgesel düzlemde takılıp kalmıştır. Yani teyzesi ve kendisi arasındaki ayırımı yapamamaktadır. Bu durum yetişkinlik döneminde de iki kişilik kurulan bir birlikteliğin başkalarına ihtiyacı olmadığı düşüncesini yerleştirmiştir onda. Diğer bir ifadeyle C., ben’in, biricik ötekisi sen’ini bulduğunda, ötekinin ötekisi olan “o”ya hiçbir zaman için gereksinim duymayacağını düşünmektedir;

“Hep o yuvarlak gözlü kızı merak ederdim. Bakmazdı. İnce uzun çocukla birlikte gelip birlikte giderlerdi. Yetiyorlardı. Sanki çevreleri yoktu. Acaba gene öyle midirler? Niye olmasın!” (AA., s.56.)

“ Gücün dayanmaktansa yalnızlığıma kaçarım. Bana tek insan yeter. Sevişen iki kişinin kurduğu toplum. Toplumsal yaratıklar olduğumuza göre, insan toplumlarının en iyisi bu daracık, sorunsuz, iki kişilik toplumlar değil mi? (AA., s.112.)

C., bu anlayışı doğrultusunda birliktelik kurduğu bayanlardan kendisinden başka kimselerinin olmadığını ifade etmelerini bekler. Onların aile bireylerini ve toplumu önemsemeleri C.’nin kabullenemeyeceği türden bir durumdur. Çünkü C.’nin saçma yaşamını anlamlandıracak yegâne birlikteliğini, başkalarının gölgesi altında yaşamaya tahammülü yoktur. C.’nin Güler ile olan birlikteliğini de koparma noktasına getirmesinde Güler’in ailesini çok düşünmesini söylememiz mümkündür;

“Sevinçliydi ama ona değil, onu böyle çekingen yaptıkları için ötekilere kızıyordu.” (AA., s.83.)

“ ‘Çünkü yardım etmiyorum sana,’ diyecekti, demedi. ‘Soyunurken, babanın duyunca nasıl şaşıracağını, başkalarının neler diyeceğini düşündün. Şimdi seni kucaklayıp yatağa yıksam, öpe okşaya tenini kışkırtsam, kulağına benden duymak istediklerini söyleyip seni kandırsam her şeyi yeniden unutursun. İstemiyorum böylesini. Yarım bardak şarap içirdim diye nasıl içimi yedim görmedin mi? Bu mavi boşlukta etimiz bile sonuna dek sevişemiyor. Çünkü bu ses geçmez, ışık sızmaz odada başkaları bizimle birlik. Ama bir gün babanı, başkalarını kovup geleceksin. O zaman keskin ışıktaki soyunup açık pencerede sevişeceğiz...” (AA., s.88.)

C.’nin çocukluk döneminde babasının onu yok sayarak hatta zaman zaman da fiziksel şiddete maruz bırakarak kendisini horlmasına boyun eğmek zorunda kalışı, yetişkinlik döneminde toplumdaki “o” haricindeki tüm bireyleri reddeden bir başkaldırıcı kişiliğin oluşumuna zemin hazırlamıştır. C., bu şekilde karşıt tepkiler geliştirerek bir nevi babasının onda açtığı onulmaz yaraları sarmayı amaçlamaktadır. Ancak bu tepkileri o kadar abartılıdır ki özgürlüğüne düşkün, içinden geldiği gibi yaşamaya çalışan ressam Ayşe bile tatmin edemez onu. Çünkü Ayşe, protest tarzındaki bu

kişilik özelliklerini “ben ve sen”den kurulu bir dünyanın dışında da bir dünyanın varlığını yadsıyacak kadar abartmamıştır. Bu noktada C. ile Ayşe’nin çatışmaları başlar;

“ — *Burada yemek yenmez; ancak terlenir. Ben de yanımda istiyorum seni. Bu akşamdan tezi yok, artık pansiyonda yiyeceksin. Gel, gidip anlaşalım.*

‘ — *Ötekiler kızdırırlar beni. Yapamam.*’ ‘*Yanımda ben olacam. Hem neden insanları bu kadar ciddiye alıyorsun? Başkalarının saçmalarına için için gülmeyi ne zaman öğreneceksin sen? Gel.*’ ” (AA., s.110.)

“ — *Şu kız beni düşündürüyor, dedi.*

— *Hangi kız?*

— *Semra.*

— *Eeee?*

— *Bize bir şey soracakmış gibi değil miydi?*

— *Ne bileyim ben. Onları oldukları yerde bıraksana! Günde bir buçuk saatimizi yanlarında harcadığımız yetmiyormuş gibi bir de kafamızda mı gezdireceğiz?... ”* (AA., s.113.)

“ — *...Şu kadının dokuz çocuk doğurduğuna, dördünü erkek beşinin kız olduğuna, bahse erkelerden ikisinin öğretmen, ikisini mühendis olduğuna bahse girer misin?*

— *Neyine?*

— *Sokak ortasında bir öpücüğüne. Bildiysem ben seni öperim; bilemediysem sen beni.*

— *Olmaz.*

— *Neden?*

— *Döverler bizi.*

— *Doğru. Evlerinden fırlarlar, üstümüze çullanırlar, döverler bizi. Ne yapsak onlardan korkacağız. Korkmadık mı kötü! Ama seninle olmamız öyle iyi ki, öyle!... ”* (AA., s.115.)

“ — *Ötekiler yok! dedi. Unut hepsini. İkimiziz. Biz varız.* ” (AA., s.124.)

“Baba” simgesinden dolayı yapılarak kabullenilen ensest yasağı, kültürel düzenin başat ögesidir. Çocuğun imgeselden simgesele geçişi yani kültürel düzeninin içine birebir katılışı da bu gerçeğin idrak edilmesiyle mümkündür. Çocuk, “sen eşittir ben” şeklinde algıladığı korelasyonunun yanlışlığını, “o”nun varlığının kaçınılmazlığını duyumsamak suretiyle anlar. Bu aşamada babayla özdeşim kurabilmenin, o zamana kadar annenin bir ilintisi olarak görülen kendiliğin daha kolay saptanılmasını sağlayacağını belirtmemiz gerekir. Çünkü annenin arzusunun aslında “baba” olduğunun ve hiçbir zaman bu arzunun nesnesi olunamayacağını yarattığı düş kırıklığı, babada yüceltilecek değerler bulunduğu takdirde hafifçe atlatılabilir. C.’nin ise bu gerçeklikle yüzleşmesi, kendisini babasıyla özdeşleştirememesi yüzünden fazlasıyla sancılı olmuştur. C.’nin “Babanın Adı”nı tanıma aşamasında babası tarafından fiziksel ve ruhsal örselenmelere uğratılmışlığı, bilinçaltında onun varlığını inkâr eden bir itkinin oluşmasına yol açmıştır. Ancak ne kadar da inkâr etse, babasının kendi simgeselliğini ona acılı bir şekilde öğrettiği gerçeğini de asla değiştiremeyeceğini bilmektedir;

— *Sizi birine benzetiyorum galiba, dedi.*

Gözleri koyu maviydi. Sigarasını attı.

— *Babamı tanır mıydınız? diye sordu.*

— *Bilmem ki... Adı neydi?*

— *Unuttum, dedi.*

(...)

İçerdeki öğretmene babasının adını unuttuğunu söylemişti. Yalandı. Onu unutamayacağını biliyordu.” (AA., s.135.)

Kültürel düzenin en üst basamağında yer alan Tanrı inancının bireyde ne şekilde yerleştiği de yine ilk çocukluk günlerindeki yaşantılardan etkilenmektedir. Psikanalitik öğreti açısından Tanrı tasavvuru, bütün tehlikelere ve bütün felaketlere karşı en yüce koruyucu olan “baba” imajının yüceleştirilmiş bir yansımasıdır.¹³⁷ Bu görüş doğrultusunda hareket edersek C.’deki varoluşçu düşüncenin asıl kaynağına gidebiliriz. C.’nin babası, çocuğunu bütün tehlikelerden koruyan bir kalkan olmak yerine onu felaketlere doğru sürükleyen merhametsiz ve acımasız biri olarak karşımıza çıkar. C.’nin “Babanın Adı”nı yadsıması bir bakıma Tanrı’yı reddetmesine yol açmıştır. C.,

¹³⁷ Gusdrof, Georges, *İnsan ve Tanrı*, (Çev.: Zeki Özcan), Alfa Yay., İst. 2000, s. 57.

merhametsizlik sembolü olarak gördüğü babasının varlığına karşı yaşamının tek ereği haline getirdiği ülküsel bir sevgiliyi dikmiştir. Ancak C., onu bulmak adına gösterdiği gayretin karşılığını alamadıkça enerjisini ve umudunu iyiden iyiye tüketir. Zaman zaman bu varoluşçuluk düşüncesinden sıyrılmasına neden olsa da Tanrı'nın varlığını isyankâr bir biçimde kabullenir. “Baba” simgesinden dolayı yapılarak girilebilen kültürel düzene C., sağlıklı bir şekilde katılamadığından bu durum ondaki Tanrı inancının olumsuz bir şekilde idrak edilmesinde rol oynamıştır;

“Artık bu kadarı da fazlaydı. Yoksa yalnız onunla uğraşmaktan, başını ağrıtmaktan hoşlananın alaycı, korkunç, gizli bir varlığın oyuncağı mıydı? Kesin olarak bilemediği bir şeylere kıızıyordu.” (AA., s.157.)

Bilincin temel işlevi özne-nesne ayrımını yaparak kendiliğin duyumsanmasını sağlamaktır. Lacan'ın görüşleri doğrultusunda bunun da ancak simge sistemi ve gerçeklik ilkesinin örtüşmesiyle mümkün olabileceğini söyleyebiliriz. Simge sisteminin C.'nin arzuladığı gerçekliğe ters düşmesi onun ben/öteki ayrımını algılayamamasına neden olmuştur. C.'nin “ben ve sen”den kurulu dünyasında “o” bastırılması gereken bir simgedir. Bastırma mekanizması, dilbilimsel bir gösterenin yerine onunla eşzamansal(senkronik) bir ilişkide bulunan başka gösterenin yerleşmesi şeklinde işlediğinden C., teyze imgesine daha sıkı sarılmıştır. Bu da aradığı kadın dışında herkesin kendi için gereksiz bir fazlalık olduğunu düşünmesine yol açmıştır.

3.3.2. “Anayurt Otel” Romanında Ben-Öteki İlişkisi

Ben/özne, kendini yorumlamak ve bulmak için öteki'ne muhtaçtır. Çünkü ben/özne, kendini ancak başkalarının kendisine göre fazlalıklarından yahut eksikliklerinden yola çıkarak tanımlayabilir. Bu çift yönlü işleyen düzenek, doğumdan itibaren çalışmaya başlar.

Bir insanın kendi türüne yabancılaşması, onun en büyük varoluşsal açmazıdır. Çünkü öteki'nin öteki'si olarak nitelendirebileceğimiz ben/özne, kurduğu ilişkilerle hem kendini bir varlık olarak duyumsama hem de başkalarının kendiliğini, kendisinden hareketle buldurma sürecine katılır. Kierkegaard da bireyin türünün tamamından; türün

tamamının da bireyden pay aldığını belirterek ¹³⁸ insanın varoluşsal betimini bu doğrultuda yapmıştır. İnsan varlığı, kendi dışında onu anlamlandıracak ötekiler sayesinde tanımlanır.

Anayurt Otel'nin başkişisi Zebercet, öteki'lerle olan iletişimini insanların aşağılayıcı, horlayıcı yaklaşımlarına maruz kalmamak için mümkün olduğunca aza indirmişti. Ancak başkalarıyla iletişim ne kadar sınırlı tutulsa da insanın toplumsallık vasfı ve toplumla kaynaşmadan bir ben'e sahip olunduğunun iddia etmenin olanaksızlığı, onu hep başkalarının dünyasına fazlasıyla ilgi duymaya itmiştir. Ne var ki herkesin kendi çıkarlarının peşine düştüğü ve insan tekini anlamayı reddeden bu dünya, Zebercet'in cehennemi olmuştur. Kendisini bu cehennemden kurtaracağını düşündüğü gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının ise esasında diğerlerinden farklı bir tarafının olmadığını anlamak da Zebercet'e öldürücü darbeyi vurmuştur. Sözüün özü, yaşama adım attığı ilk günden itibaren onun yazgısında söz sahibi olan ötekiler, sonunda karanlık bir gölge gibi Zebercet'in yüreğinde yeşerttiği son sevgi tohumunun da üzerine çökmüşlerdir.

3.3.2.1. Yalıtık Ben/ Zebercet

“...düşlerde bile çıkılmıyor dışarı.”
(AO., s. 87.)

Ötekilerin sırf kahkahalarla gülebilmek için fırsat kaçırmazlığına, sevgiye susamanın garipsenmişliğine böyle olmayan biri nasıl karşı durarak yaşama tutunabilir? “Dalgaya alınmamak için dalgaya alacaksın” yasasına uyamayanları keskin çarkının dişlerine takan bu acımasız dünyada “insanca bir yakınlığa, bir sıcaklığa” (AO.,s.89.) diye haykıran bir insan, ne kadar duyurabilir sesini ötekilere? Duyursa bile ötekiler, bu sesin ne dediğini anlamaya çalışmak yerine kendi rahatlarını kaçırdığı için bu çığlığı koparanı topun ucuna koymaz mı? İşte Zebercet'in yaşamak durumunda kaldığı, algıladığı dünyanın görünümü üç cümleyle böyle özetlenebilir.

Zebercet, varlığını bedeninden ayrı düşünerek yani kendini ötekilerin konumuna yerleştirip varoluşunu dışarıdan seyrederek yaşama tutunmaya çalışır. Dıştaki gerçekliğin acımasızlığı, onu kendini dışta bırakarak duyumsamasına yol açan birincil faktördür. Bu gerçeklikten kaçabilmek için Zebercet, bedeninin yaptığı her edimin bir

¹³⁸ Kierkegaard, Sören, *Kaygı Kavramı*, (Çev.: Türker Armaner), İş Bankası Kültür Yay., İst. 2003, s.42.

izleyicisi durumuna sokmuştur kendini. Bunlara direkt bağlantımlı olmadığını varsamaktadır. Otel işletmeciliği görevini babasının devralan Zebercet, zor bir işe sahip olup olmadığının tanısını koyamayacak kadar uzaklaşmıştır çekirdek kendiliğinden. Emekli Subay'ın yaptığına güç bir iş olduğunu belirtmesi üzerine şaşırır. Güç bir işin üstesinden gelebilecek kadar donanımlı olabildiğini o zamana kadar hiç düşünmemiştir ki. Yaptığı iş, babasının bıraktığını kaldığı yerden Keçecilerin de onaylaması üzerine devam ettirmekten başka bir şey değildir;

“ ‘Altı gündür bir kere çıktınız dışarı; hep oturur musunuz burada? demişti. ‘Evet efendim, işim bu benim.’ ‘Güç bir iş. Yardımcınız da yok; iyi dayanıyorsunuz.’ Gerçekten güç müydü işi? Beş yıl önce Faruk Bey yatak ücretleriyle birlikte ortalıkçı kadınla onun aylılarını da artırdığını da söyleyince utanmış yere bakmıştı.” (AO., s.35.)

Ötekilerin amansız akınlarından korunabilmek için Zebercet'in kendini bedeninden dışlaştırdığını söylemiştik. Bu savunma, merkezi ben'in parçalara ayrılmasını öngördüğünden, Zebercet'i “sahte ben”ler¹³⁹ ve “varolan ben” olmak üzere birçok “ben” dizgesinin yaşantısındaki görünümüleriyle ele almamız gerekir. Çünkü Zebercet'in ötekiyle olan ilişkisi, kendi içinde geliştirdiği kozmos etrafında şekillendiğinden hakiki ben'inin sahte ben'leriyle olan ilişkisi üzerine kuruludur.

Ben'i bölüp kendine bir savunma kalesi bina etmek, kısa vadeli çözümler getirir. Bu, bir zaman sonra insanı ontolojik manada çökertir. Parçalanmış bir yığın “ben”, merkezi ben'i sürekli meşgul ettiği için gerçekliğin algılanması güçleşir. Zebercet, “sahte ben”lerin olur olmadık yerde haykırımlarını duymak zorunda kalmaktan, arzularının gerçekliğe dönüştürülme taleplerini dinlemekten, bilinçaltına kazılmış çocukluk anılarını tekrar tekrar hatırlatmasından dolayı fazlasıyla yıpranmıştır. Bir kısır döngünün içersindedir. Kendini korumak adına bölük pörçük edilen “ben”, Zebercet'ten bölünmüşlüğüne öcünü alır gibi onu sayısız uyarıcıyla baş başa bırakmıştır.

Bütün halindeki bir ben'e sahip olunmamasından kaynaklanan zihnin aşırı derecede uyarılması, yaşama doğrudan katılımı önler. Yaşama doğrudan katılamamanın verdiği boşluk duygusu da bireyin kendi içrek dünyasında giderilmeye çalışılır. Zebercet, kendine ait edimlerle yaşamsal sürecini süsleyemediğinden başkalarının

¹³⁹ Laing, R.D., *Bölünmüş Benlik*, (Çev.: Ergun Akça), Mitoş Yay., İst. 1993, s. 109.

yaşamlarına gereğinden çok ilgi ve merak besler. Onların konuşmalarını dikkatlice dinleyerek hali hazırda bulunan merkezi ben'ine bir şeyler aşırıya çıkarmaya çabalar. Ancak bu çabası boşunadır. Çünkü bunlar, nitelik olarak merkezi ben'e değil; sahte ben'lerin alt dizgelerine aktarmaya uygundur;

“ Bir de siyasal partilerin yıllık toplantılarına ilçelerden gelen delegelerden beş-altısı burada oturup konuşur, tartışırlardı. Bir ara tartışma kızışır, biri yüksek kişilerden birinin adını söyler, bir başkası ‘Hişşt’ der, kürsüsünde oturan Zebercet’e bakarlar, eğilip fısıldaşmaya başlarılardı. Duyamazdı.” (AO., s.24.)

“Kimi zaman da geceyarısı tavanarasına çıkarken bu odalarda kalan iki ya da üç adamın alçak sesle konuştuklarını duyardı.” (AO., s.26.)

“ Üçüncü katta 6 numaranın önünde durdu. Anahtar deliği karanlıktı; içeriden belli belirsiz ses geliyordu. Başını uzatıp dinledi. Cumartesi gecesi de dinlemişti; dün gece ses yoktu.” (AO., s.27.)

“On ikiye doğru ışıkları söndürüp yukarıya çıkarken odanın önünde durdu, dinledi: ‘...evet... ona...’ anlaşılmıyordu.” (AO., s.33.)

“Dün gece yatmaya giderken bir süre Emekli Subay’ın odasını dinlemişti. Kapıyı çalmayı düşünürken somya gıcirtısıyla yorganın içinde boğulan öksürük sesi duymuş, kapıdan çekilip üçüncü kata çıkmış, 6 numaranın önünde durmuş, anahtar deliğine eğilmişti. Karanlıktı; yavaş sesle konuşuyorlardı, anlaşılmıyordu.” (AO., s.40.)

“Bardağı bırakırken masa eğilir gibi oldu. Sandalyeye yaslandı. Arkasındaki konuşmayı daha açık işitiyordu.” (AO., s.88.)

Zebercet, bu uyarıcı akınlarıyla baş etmek üzere kendi fantezilerini diker. Ancak her şey kendi oluşturduğu bir dünyada tasarlanıp gerçekliğe tamamen aykırı kurgulandığından Zebercet, önü alınamaz bir karmaşanın içine boyuna sürüklenir. Bu

içrek dünyada gerçeklikten farklı olarak her şey olanaklıdır. Oysaki gerçeklikte olanaksızlıklar göz ardı edilemez.

Gerçeklikte insanın yaptığı edimlerin sorumluluğunun yine insanın kendisine ait olması vardır. Kadının bıraktığı havluyu almak için gelen adamlarla arasında geçen konuşma, bu gerçekle Zebercet'i yüzleştirir. Zebercet'in işlediği suçların somut delillerinin olması, başkalarının onu yargılamasına neden olacaktır. Kadının bıraktığı odada kirletilmiş bir havlu; tavan arası katında ortalıkçı kadının cesedi; kaldırımın ötesine attığı kafası tavayla ezilmiş bir kedi leşi vardır. Hatta oteli kapattıktan sonra geçen sene otelde kalanların isimlerini aynen kayıt defterine geçirmesi bile işlenen büyük bir suçtur. Bunların yukarıda bir yerlerle bağlantılı olduğunu düşünmektedir çünkü. Yaptığı bu edimlerin tek sorumlusunun kendisi olduğunu kanıtlayan bu deliller, yalıtık ben'inin Zebercet ile yüzleşmesidir aslında;

“— Odada olduğunu bilmiyordum.

— Sen bilmezsen kim bilecek? Otelci sensin.

Buradaki her şeyden, olanlardan yalnız sen sorumlusun demek istiyordu oğlan.” (AO., s.66.)

Bu olaydan sonra Zebercet'in tedirginliği alabildiğince artar. Kendiliğın bedenden ayrı düşünmenin imkânsızlığını, gerçekliğe somut kanıtlar kaptırdığı için görmek zorunda kalmıştır. Gerçi bu olayın bir hayal ürünü olması da söz konusudur ancak önemli olan gerçekliğin, kendini artık Zebercet'in gözüne batıracak, kendisinden kaçışın olmadığını duyumsatacak kadar ipleri eline almasıdır.

Zebercet'in geçmişindeki hatıralar hep aşağılamalarla, horlanmalarla, yadsınmışlıkla doludur. Sahte ben'inin bir dizgesi de merkezi ben'e bu acı anıları hatırlatmak görevini üstelenmiştir. Bir yığın halinde bu dizgeye aktarılmış hatıralar, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının döneceğine dair umut azaldıkça bilince daha rahat çıkabilen bir nitelik kazanır. Zebercet, bu durumun sonunu kötüye götüreceğini kestirmektedir; fakat aynı zamanda da eli kolu bağlanmıştır. Horoz dövüşünden çıktıktan sonra Ekrem'e verdiği cevap, bize kâbus dolu hatıraların hazırladığı sona onun ürkerek yaklaştığını gösterir;

“— Niye ayırmak istediler abi?

Bilmem.(Düşündü.)Belki sonuna dek gitmekten korkuyorlardır; sonunu görmekten.” (AO., s.50.)

Edimlerini sanki başka biri yapıyormuşçasına duyumsaması, ötekileşen ben’inden tiksindirir onu. İçinde “...*Ne ölüyüm ne sağım*” (AO., s.95.)sözlerinin geçtiği türküyü hatırlaması bu tiksinişliğin son haddine vardığının ispatıdır. Ne hayattaki biri gibi etkinleşebilmiştir ne de mezardaki biri gibi etkinleşme arzusunu durdurabilmiştir. O, gerçeklikten kaçtığı oranda gerçekliğin yutuculuğuna kaptırmıştır kendini.

Bu bağlamda gece yatmadan önce muhakkak ayaklarını yıkamasını, rahatsız edici gerçeklikten arınma isteğinin bir görünümü olduğunu ifade edebiliriz. Sanki gün boyunca onu boğan kısıtılmışlık duygusu, ayaklar yıkanarak temizlenecektir. Ama intihar edeceği sabaha uyanacağı günün akşamı Zebercet, ayaklarını yıkamadan yatar. Artık hiçbir somutlaştırılan savunma düzeneği, onu arındırmaya yetemeyecektir çünkü.

Paylaşmak istediği hayatını, başkaları izin vermediği için yapayalnız yaşamak durumunda kalan Zebercet, dış dünyadaki iletişim yoksulluğuna karşı aşkın bir iç dünyası oluşturmuştur. Bu aşkınlık, hiçbir şekilde dış dünyaya aktarılamadığından giderek daha da artmış; sonunda Zebercet’i nefessiz bırakmıştır. Aşkınlığın her türlüünü bir şekilde bastıran ve aşkın duygulara sahip bireylerin yazgılarını, kendi yargılarının çengeline takmaktan asla çekinmeyen başkaları, Zebercet’in trajik yazgısına da doğrudan etki etmişlerdir.

Zebercet, baş komiserin adını duyup gülmesi üzerine kendine varoluşunun çıkmazlığını özetleyen soruyu sorar: “*İlle gerekli miydi başkaları?*” (AO., s.70.) Ötekilerin Zebercet’i fark edişleri salt onu dalgaya almak için olur. Zebercet’in asıl gereksinimleri söz konusu olduğunda ise kimsenin oralı olduğu yoktur. Bu yüzden Zebercet’in trajik yazgısından daha trajik olan yirmi iki günlük bir süre zarfında ölüme doğru sürüklenen birinin varlığından koskoca kasabadaki bir kişinin bile haberdar olmamasıdır. Zaten bu kulak tıkamışlık, bu göz kapatmışlık takmamış mıdır ilmeği Zebercet’in boynuna?

3.3.2.2. Gecikmeli Ankara Treniyle Gelen Kadın/ Zebercet

*“dünyada sezilebilen hiçbir şey tutmaz yerini
senin gergin narinliğindeki gücün dokusu
zorlar beni kırlarının rengiyle
geri vermeye ölümü ve boyuna her solukta”
E.E. Cummings*

Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının otele geldiği o Perşembe gecesine kadar yalnız bir kadın hiç mi ağırlanmadı Anayurt Oteli’nde? Neydi görünmesiyle kaybolması bir olan o kadında Zebercet’in yaşanmamışlığının acısını bir mıknaatıs gibi kendine çeken cazibe? Zebercet’in bütün umutlarını o kadına yüklemesi sebepsiz miydi?

Hayır, tabii ki yaşamda varılan her sonuç gibi gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının Zebercet tarafından ölküleştirilmiş nesneye dönüştürülmesi nedensiz değildi. Ancak bu nedenler, Zebercet’in dış dünyadan yalıtıldığı oranda karmaşıklaşan iç dünyasının derinliklerinde saklıdır. Dolayısıyla bunları, Zebercet’in zihninde kurulan nedensellik ilkesine göre değerlendirmemiz gerekmektedir.

Kadının ellerinin yüzüksüz oluşu, Zebercet’in dikkatini bir hayli cezp ettiğine göre “yüzük” simgesinin romanda yüklendiği manalar önem arz eder. Kadın, yüzüksüzdür; yani bir başkasına karşı sorumlu olunduğunun simgesini taşımaz parmaklarında. Hiç kimseye bağımlı değildir. Kadının bu cazibesine rağmen özgürlüğü seçmiş olması olağan bir durum değildir. Bu olağanüstülük, Zebercet’in kurmaca sevdasına kaynaklık eder ve onu besler;

“[o sabah küçük deri valizini yere bırakıp çantasını açarken ne kadar borcum diye sormuştu üstü kalsın yüzüksüzdü elleri çok teşekkür çay için de valizini aldı gitti]” (AO., s.7.)

“Küçük deri valizini yere bırakıp çantasını açarken ‘Ne kadar borcum?’ diye sormuştu. ‘Üstü kalsın.’ Yüzüksüzdü elleri, uzun tırnakları açık pembe.” (AO., s.9.)

Acı hatıralarla üzeri örtülen “sevgi”ye olan gereksinim, Zebercet’in bilinçaltında kadının geldiği o perşembe gecesine kadar saklı tutulmuştur. O günden sonra tazyikli bir su gibi Zebercet’in bilinçaltından fişkıran bu gereksinimin adını, daha önce Zebercet hiç koymamıştır hatta buna cesaret bile edememiştir. Dolayısıyla onun alışılmadık olmadığı bu durum, bazı bağıntılar kurma zorunluluğunu da beraberinde getirir. Zebercet’in ruhsal örselenmişliği paralelinde yaratıcılık kazanmış çıkarım yapma yeteneği, burada da kendini gösterir. Böyle çekici bir kadının o zamana kadar parmağına yüzük takmamış olması, Zebercet içindir. Zebercet’in otuz üç yıllık sabrının karşılığı bu kadındır. O, kendisinde kimsenin göremediğini görecektir; yıllarca içinde büyüttüğü “insanca bir sıcaklık” beklentisini bu kadın gerçekleştirecektir. Demem o ki; Zebercet, içindeki sevgi açlığını doyuracak kişinin gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın olduğuna dair inancını ve bu doğrultuda kurduğu bağıntılarına haklılık payı çıkarabilmesini, kadının yüzüksüz oluşu destekler.

Zebercet için ötekilerle doğrudan bir iletişim kurmak, onlar tarafından yok edilmeye karşı kaldırdığı kalkanların yere indirilmesi manasına gelir. Oysaki kendini büyük bir riske atarak dikkatini yoğunlaştırdığı “yüzük” simgesi, bir başkasıyla samimi, içten ve her şartta o kişiden destek görüldüğünü işaret eden bir beraberliğin ifadesidir. “Yüzük”, ötekinin kişiyi olduğu gibi kabul ettiğini gösterir. Zebercet’in hayallerinin arasında muhtemelen gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının boş parmağına yüzük takmakta vardır. Kadının kuralları hiçe sayan kişiliği, bütün çabasına rağmen hiçbir zaman ötekilerden biri olabilmeyi başaramamış, garipsenmiş, yâdsınmış Zebercet’i anlayabilecektir. Kadın, Zebercet’teki farklılığın diğer yüzünü görebilecektir. Ancak bu umut, boşa çıkar. Yüzük taşıyan kişilerle kendisi arasında dağlar kadar fark olduğu gerçeği ona acıyla öğretilen Zebercet, bu türden bir beraberlik kurabilenlere imrenerek bakar;

“Merdiveni çıkarlarken arkalarından baktı. Boyları denkti. Kadının kısa topuklu ayakkabıları vardı; kıcı ufarak, bacakları düzgündü. ‘Güç durumdayız’ demişti adam. Belki ikisi de evliyidiler. Odaya girer girmez sarılır mıydı? ‘Kapıyı kilitle’ derdi kadın.” (AO., s.37.)

“Dağınık masanın bir ucundaki kalın defterlerin üstüne koydu. Adam çayını karıştırıyordu. Yaşlıcaydı; yüzü değirmiydi, durgundu. Elleri esmerdi. Ortaparmağında...

—Tamam; Ne bekliyorsun?

...yüzük vardı. Toplandı.” (AO., s.63.)

“maşatlık taşı babandır ulan

anandır ulan

karındır

karım değil bir kadın” (AO., s.84.)

Zebercet’in gecikmeli Ankara treniyle gelen kadını idealleştirilmiş nesneye dönüştürmesindeki diğer nedenler, ayrıntılarda gizlidir. Zebercet, bu nedenleri şu şekilde sıralar;

“O sabah kadını bir, bir buçuk ya da iki dakika uyutması pek önemli değildi ama kimi ayrıntılar önemliydi: nüfus kâğıdının olmayışı, giderken unuttuğu havlu, bitmeden söndürdüğü iki sigara. Dıştan belli olmasa da tedirgindi demek, dalgındı.” (AO., s.39.)

Ayrıntıların ardındaki bu nedenlerin simgesel manadaki değerlerini incelemek, Zebercet’i ruh ikliminin farklı bir kesitinde yorumlamamızı sağlayacaktır. Zebercet, bu nedenlerden birincisini yani kadının nüfus kâğıdının olmayışını ve bunu olağan bir şeymiş gibi ifade etmesini onun idealleştirilmesinde bir etken olarak görür. Çünkü kadının olmayacak şeyleri olağan bir durummuş gibi karşılaması, Zebercet’in hayata tutunmak adına sıkı sıkı sarıldığı kuralları yerle bir eder. Oysa Zebercet, bir ülke yöneticisi kadar önemsemektedir yaptığı işi. Ne zaman nereye gideceği bellidir; bunların haricinde otelden ayrılmaz. Dış görünüşünde bir değişiklik yapmayı bile geçirmez aklından. Kadının bu rahat tavırları, kuralcılığın zincirlerinden kurtulması gerektiğinin ve bu şekilde yaşamın içine birebir katılımın sağlanabileceğinin çağrısıdır. Bu çağrıya kulak kabartan Zebercet, bıyığını kestirir; kendisine yeni giysi, ayakkabı alır ve elindeki siğilden kurtulma yolları arar. Zebercet, kadının dönüşüne kendini hazırlar ve onu dört gözle beklemeye başlar;

“Üç güne değin gelecek, adını söyleyecekti.” (AO., s.30.)

“Son gece miydi bu? İçinde doğulmuş, yaşanmış, ölmüş eski konak hazır. Trenle gelmemişti; on bire değin bir saat daha bekleyecekti.” (AO., s.40.)

“Gazetede önemli bir haber vardı: saatler bu gece bir saat ileri alınacak. Unutmuştu.(...) Daha bekliyor muydu?” (AO., s.42-43.)

Laing, cisimlenmemiş yani diğer bir ifadeyle parçalanmış ben’e sahip bireylerin aşırı bilinçli olduğunu söyler.¹⁴⁰ Bu tanımlama, Zebercet’e tıpatıp uymaktadır. Zebercet’in bilinci, masasına içki içmek için gelen adamın yelek düğmesinin sayısını unutmayacak kadar uyanıktır. O, hiçbir zaman uyarıcı akınlarına uğramaktan sakınmadığından bilinci sürekli uyanık kalmaktadır. Bu doğrultuda kadının dalgın ve tedirgin olması da Zebercet için önemli bir ayrıntıdır. Kadın, Zebercet gibi değildir. Dolayısıyla gecikmeli Ankara treniyle gelen kadınla kendisi bir Lego oyunundaki gibi birbirlerinin eksikliklerini tamamlayabilecek karakter portreleri çizerler. Çıkarım yapma konusunda oldukça maharetli olan Zebercet için de bu durum, kaçırılmayacak bir fırsattır: Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın onun için bu dünyaya gelmiştir.

Zebercet’in makûs talihini değiştirmek için bu dünyaya geldiğini düşündüğü kadın, Zebercet’e o köye nasıl gidileceğini sorar. Kadının gideceği köy, belki de Zebercet’in geçmişindeki tek tatlı hatıranın geçtiği yerdir. Zebercet, analogilerini kuvvetlendirebilecek bir materyal daha bulmuştur böylelikle. Kadın, acı hatıralarının altına gömülen bu tatlı hatırayla geri dönecek; tadı damakta kalınan hislerin devamını ve fazlasını ona yaşatacaktır;

“ Büyük ova köylerinden biri, yakın. Babasının sağlığında, on beş yaşındayken bir yaz günü gitmişti bir kere. Ömer çağırmıştı. ‘Kara Mustafaların evi dersin.’ O da geçmiştir o çeşmeli alandan; kahvelerin önünde oturanlar bakmıştır. Uzun bir bağda kokulu üzümler yediler, Kumçay’da balık tuttular. Geçitte mandalar yatıyordu; üstlerine basa

¹⁴⁰ Laing, R.D., *Bölünmüş Benlik*, (Çev: Ergun Akça) Mitoş Yay., İst. 1993, s.81.

basa koşmuştu Ömer, hayvanlar kıpırdamıyordu. Ayakkabıları, pantolonu elinde uzaktan dolaşmıştı o; Ömer’le sığirtmaca güldülerdi. Savaş’ın son yılıydı, ekmek kıttı. Avlunun ucundaki fırından yeni çıkmış bir somun ekmeği sarıp verdilerdi akşamüstü dönerken. On sekiz kırk mıydı gene? ” (AO., s.30-31.)

Zebercet’in, “*On sekiz kırk mıydı gene?*” diye düşünmesi kadınla paylaşım kurma isteğinin bir göstergesidir. Birlikte ortak bir şeyleri paylaştığını düşünerek kurmaca sevdasına olabilirlik nedenleri bulmaya çalışır. Böylelikle her şeyin ters gitmesinden dolayı saçmalaşmış yaşamına, bu tür ilgileşimlerle anlam kazandırır.

Zebercet, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadınla başkaları tarafından gözlemlenemeyen sadece kendi yalıtık ben’inin anlamlandıracağı türden bir ilişkiye girer. Bu ilişki, her türlü olanağa açık bir ilişkidir. Hayaller, fanteziler rahatça devinim bulabilmektedir onun kendi içrek dünyasında. Ancak fantezilerin kurgulanmasında sınır tanınmaması ve onların özgürlüğün uçsuz bucaksız denizlerine salıverilmesi edimselliği de o derece imkânsızlaştırır. Gerçeklik ve fanteziler arasında bu uçurum, Zebercet’in daha çok gerçekdışılaşmasına yol açar. Kadının bıraktığı odada geçirilen zamanlar giderek ona gerçekdışılığını haykıran bir fenomene dönüşür. Onun bıraktığı havluyla sevişirken kapılardan dinlediği ve hafızasında yer etmiş sözleri tekrarlar durur. Oysaki bu sözler, ona ve kadına ait sözler değildir.

Zebercet, horoz dövüşünde yenilgiye uğrayan ve sahibi tarafından kaldırılıp uzağa fırlatılan horozla kadının bıraktığı havlu arasındaki renk benzerliğinden yola çıkarak havluyla horoz arasında bir özdeşlik kurmuştur. Dövüşte o renklerdeki horozun yenilmesi, bardağın kırılmasından sonra umutsuzluğunu daha da çok artıran bir bağıntıya kaynaklık eder. Zebercet’in iç dünyasında kurduğu neden-sonuç ilişkileri, mantıksal çıkarımlara ters düşen bir niteliktedir. Sayrılıklı zihni, somut yakıştırmalarla gerçekliği yakalamaya çalışır; ancak gerçekliğe giden yol, yakıştırma yapmaktan değil; kabullenmekten geçer;

“Havlu karyola demirinde geriliydi. Sarılı kırmızılı karalı horoz sonuna dek dayatmıştı; boynu daha da uzundu havada.” (AO., s.54.)

Schilder, intiharı sevgisini esirgeyen insanı cezalandırma ya da onunla barış yapma isteğinin anlatımı olarak görür.¹⁴¹ O kişiye yöneltilmek istenip de yöneltilemeyen kızgınlık, kişinin kendine çevrilerek yönünü değiştirir. Zebercet de intihar ettiği gün geçmişin sayfalarını karıştırır ve onun kurmaca sevdasıyla aynı nitelikteki Faruk dayısının yengesine olan sevdasını düşünmeye başlar. Gerçi bunlar daha çok Zebercet'in yorumudur; fakat bu yorumlarda Faruk dayının “*erkekliğinin ancak bir tek kadına, erişilmez bir kadına*” (AO., s.105.) takılıp kalmasının ve onun uğrunda bütün kurallarını hiçe saymasının önemle vurgulanması, Schilder’i haklı çıkarır. Zebercet, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadını gördükten sonra kendisini yaşama tutunduran tüm savunma düzeneklerini yıkmış; şiddetli ruhsal darbelere uğramak pahasına da olsa kadını beklemeye koyulmuştur. Zebercet’in bilinçaltındaki gecikmeli Ankara treniyle gelen kadını cezalandırma isteğini boynuna ilmeği geçirerek eyleme dönüştürmesine, kadından bu fedakârlığının karşılığını alamaması, daha da kötüsü onun yüzünden başkalarına kendini sorgulama fırsatı vermiş olması yol açmıştır.

3.3.2.3. Ortalıkçı Kadın/ Zebercet

Ortalıkçı kadın ve Zebercet. Biri, yaşamdan kendine dair hiçbir beklentiye aklının ucuna dahi getiremeyen donuk bilincin; bir diğeri, yaşamının tüm gidişatını bir beklenti uğruna harcayacak kadar aşkınlaşmış bilincin simgesi. Dolayısıyla Zebercet’in ortalıkçı kadınla olan ilişkisi, ölü olarak niteleyebileceğimiz bir ilişkiden öteye gidemez. Gündüzleri iş icabı dışında bir kelime bile konuşmazlar. Geceleri de Zebercet, istisnasız her gece odasına giderek cinsel gereksinimlerini karşılar. Ancak bu esnada kadın uykudadır. Zebercet’in dokunuşlarından, okşamalarından uyarılmaz. Zebercet’in onu uyarma çabaları boşunadır. Çünkü kadın bir süre sonra donu çıkarılırken uykusu bozulmasın diye bacaklarını aralayıp, donsuz yatmaya başlar. Zebercet’in ortalıkçı kadınla olan cinsel ilişkisi, bir çeşit mastürbasyondan başka bir şey değildir.

Ortalıkçı kadın uykusuna olan aşırı düşkünlüğüyle her türlü yaşamsal duyarlığa kendini kapatan bireyin temsilidir. Bilinci uyuşuktur. Dünyaya kendi rolünü oynamak için değil de başkalarının rollerini oynamalarına katkı sağlamak için geldiği izlenimini verir. Onu gündüzleri oteldeki odaların temizliğinden, geceleri ise uykusundan başka bir şey ilgilendirmez. Kısacası ortalıkçı kadın, Zebercet’in kendisine can yoldaşı olma beklentisini gerçekleştirebilmekten bir hayli uzaktır. Yine de Zebercet alışmıştır onun

¹⁴¹ Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yay., İst. 2003, s.157.

varlığına. Çünkü yaşamda sözünü geçirebildiği yegâne varlık odur. Onu öldürdükten sonra başkalarının yargılarına maruz kalma kaçınılmazlığına bir de yoksunluk hissi eklenir. İntihar etmeden bir gün önceki sayrılarında ortalıkçı kadını öldürmesindeki temel nedenin onun oteli terk etmek istemesi olduğunu anlarız;

“eskiden çok bağlıydı bana son günlerde köye gidicem diye tutturmuştu”
(AO., s.93.)

Zebercet’in bilinci, ortalıkçı kadıninkinden farklı olarak aşırı uyanıktır. Gerçi bu uyanık bilinçten Zebercet dışında kimsenin haberi yoktur ama sonuçta kadın, Zebercet’in zengin iç dünyasına kaynak olabilecek potansiyeli hiç mi hiç taşımaz. Bu yüzden düşünde ortalıkçı kadınla kendini sevişirken görmesini yadırgar Zebercet;

“Son günlerde yatmayı düşünmediği ortalıkçı kadınla düşünde yatışı tuhaftı. Gerçeğine benziyordu; yalnız kadın gözlerini açmış, sarılmış, memesini ısıtırken ‘Ohh, seninim’ ya da ‘ ‘Ohh, nasıl seninim’ demişti.”
(AO., s.34-35.)

Ortalıkçı kadın yalnızca gerçek arzu nesnesi bulunamadığı için kendisine yönelmek zorunda kalınmış uyduruk bir arzu nesnesidir. Bu ölgün zekâlı kadınla Zebercet’in hayalindeki sevişme sahnelerini gerçekleştirmesi zayıf bir olasılıktır. Ancak Zebercet, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının geri dönme ihtimalinin boş bir hayal olduğunu kabullenmeye başladıktan sonra son haddine varmış libidinal enerjisini ortalıkçı kadınla sevişebilme ihtimaline yükler. Zebercet’in ortalıkçı kadınla sevişmeyi kafasına koymasında gördüğü bu düşün de etkisi vardır.

3.3.2.4. Emekli Subay/ Zebercet

Zebercet’in başkalarına öykünüp onlardan kendi benliğine bir şeyler çalma çabasında olduğunu gözlemleriz. Bu bağlamda kendini Emekli Subay olarak tanıtan adam diğerlerinden farklılık arz eder. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın daha otelden ayrılır ayrılmaz otele gelen Emekli Subay, Zebercet’in adeta bir can simididir. Onun da kadını beklediği varsayımında bulunmasının amacı, ilk defa girişimde

bulunmanın tedirginliği ve korkusu karşısında kendisiyle birlikte ittifak kurabileceği birinin varlığına olan gereksinimin giderilmesidir.

O zamana kadar içindeki büyük sevgi açlığını giderebilmek adına hiç bir beklentiye girmeyen hatta umut etmeye bile cesaret edemeyen Zebercet, başkalarına ait olan bir dünyaya rastlantı sonucu gelmiştir ve davranışlarının şekillenmesinde onların onayını almak esastır. Başkalarından kendi ben'ine bir şeyler aşırmayı öngören kökleşmiş alışkanlığı, bu sefer farklı bir duruma uyum sağlamak zorundadır. Zebercet ilk defa başkasından öykündüklerini, sahte ben dizgesinin bir rafına kaldırmak yerine sevgi nesnesinin kendisiyle bütünleşmek istemiştir. Bu olağandışı durum, bazı acil önlem tedbirlerinin alınması zorunluluğunu doğurmuştur. Dolayısıyla Emekli Subay'a onun da kendisi gibi kadını beklediği yakıştırmasında bulunur. Böylelikle özdeşim kurmaya programlanan parçalanmış ben'inin garipseyeceği bir durumla yüzleşmesinin önüne geçerek savunma kalesinin tuğlalarını örür. Adamın otelden ayrılacağı gün Zebercet'in üzülmesinin nedeni de budur. Zebercet müttefikini kaybetmiştir;

—*İyi sabahlar efendim.*

—*Size de. Ne kadar borcum?*

—*Yedi gün; yüz beş lira ediyor.*

Arka cebinden çıkardığı paralardan yüz yirmi lira ayırdı, masaya bıraktı.

Ötekileri cebine koydu; valizini aldı.

—*Üstü kalsın.*

Kötü bir günde gidiyordu. Kapıya yaklaşırken arkasından seslendi:

—*Kaçıyorsunuz demek.*

Adam durdu, omuzları kısıldı; dönmedi. Yürüdü; kapıdan çıkıp yavaşça kapadı, gitti. Gelmeyeceğini anlamış mıydı? 'Gelmez artık; ama benim beklemem gerek' diyemedi. Belki bir başkasını bekliyordu. Gene de iyi dayanmıştı." (AO., s.38.)

Zebercet, Emekli Subay'ın otelden ayrılmasıyla destekleyici nesnesini yitirmiştir. Artık bu ruhsal yalıtılmışlığın mekânı olan otelde kadını bekleyen yalnızca kendisidir.

Zebercet, ortalıkçı kadını öldürdükten sonra otele gelen polislerden kendini Emekli Subay olarak tanıtan adamın aslında bir katil olduğunu ve öz kızını boğarak

öldürdüğünü öğrenir. Bu bağlamda Emekli Subay, Zebercet'e yine can simitliği yapar. Demek ki bir insanın en yakınındakini öldürmesi sadece ona has bir şey değildir. Ancak Zebercet, Emekli Subay'dan farklı olarak başkalarından kaçarak yaşayacak gücü kendinde bulamaz. Ona kökten, onulmaz korkusunu sonsuza dek susturan bir çözüm gereklidir;

“Yeryüzünde her şey olağandı. İkisi de bir yakınlarını boğmuşlardı. İlk dört gün o kadını bekliyor sanmıştı. Beklemiyor muydu? Kızıyla bir yerde görmüştü belki; ya da benzetmişti, ‘Kaçmış. Kaçılır mı boyuna?’ Yukarıda odasında polisleri beklemenin, dış kapının açılışlarında, ayak seslerinde, ne olduğunu anlayamadığı tıkırtılarda ‘onlar mı, geldiler mi?’ demenin sürekli gerginliğine dayanamadığı için çoğu zaman burada oturup sözde gazete, kitap okuyarak, tehlikeye daha yakın, ama hiç değilse kapının açılmadığı zamanlar bilinmeyenin tedirginliğini duymadan bekliyordu anlaşılan.” (AO., s.69.)

İşlediği suçtan dolayı büyük bir tedirginlik ve korku yaşayan insanın psikolojisi romanda Emekli Subay karakteriyle verilir. Daha doğrusu Zebercet'in bu hissi gözlemleyerek iyice duyumsaması, Emekli Subay karakteriyle sağlanır. Zebercet, bölünmüş ben'in bir alt dizgesini de tamamen Emekli Subay'a ayırarak onunla eşduyumsal(empatik) bir ilişki kurmuştur. Ancak Zebercet'in Emekli Subay'la olan yazgı birliği, ikisinin de yakınlarını boğmuş olmasıyla kalır. Zebercet, varoluşunun ona yüklediği ağırlıktan kurtulmak için ölümü seçer.

3.3.2.5. Arka Bahçedekiler/ Zebercet

Zebercet, “şimdi ve burada” yaşayamayan biri olarak geçmişinde kalmış kişileri ve ölü tanıdıklarını gereğinden fazlaca düşünür. Hatta onlarla kurduğu düşünsel ilişkisi, ortalıkçı kadınla olan ilişkisinden daha diridir. Zihninin aktivitesini zorlayıp çoğu yerde kendi yorumlarını da katarak ölümlerle olan ilişkisini bezer.

Zebercet'in içrek dünyasının vazgeçilmez parçaları olan bu kişiler, “şimdi ve burada” yaşamak zorunda kalmanın dayanılmaz ağırlığını hafifletmesine yardımcı olan düşünsel sığınaklarıdır. Adının tuhafsızlığına imrendiği babası; Keçeciler'in tarihiyle ilgili ona hikâyeler anlatan anası; yengesine sevdalanmışlığının baskısına dayanamayıp

kendini asan Faruk dayısı; Mevlevi çilehanesindeki geçirmesi gereken kırk günü on sekiz gün kala terk eden Nurettin dayısı; sevişirken kendisinin duymak istediği sözleri beslemeye söyleten Kadriye Kalfa; askerlikten tanıdığı bilinçaltındaki ideal erkek imagosunun temsilcisi Fatihli... Hepsi bir yönüyle Zebercet'in özdeşim kurduğu, içrek dünyasına dâhil ettiği kimselerdir.

Zebercet, yaşayan kimselerden göremediği yakınlığı, sıcaklığı aksini hiçbir zaman ifade edemeyecek olan ölülerden bulma gayreti içerisinde. Bu tek yanlı kurulan iletişim, bir süre sonra onlardan biri olmak arzusuna dönüşür. Zebercet, onlarla olan kurgusal iletişimini o kadar çok ilerletmiştir ki onların yakınlığını daha çok hissedebilmenin yollarını arar ve sonunda intihardan başka çare bulamaz.

3.3.3. “Canistan” Romanında Ben-Öteki İlişkisi

“Canistan”da, Selim'in içindeki şükran ve haset duygusu arasındaki çatışması anlatılır. Yani insanın içindeki iyi ve kötünün savaşımını temsil eden bu temel iki duygunun eşzamanlı olarak ben ve öteki arasındaki ilişkiye de doğrudan etki ettiği ve bu çatışmadan “şükran” duygusunu galip çıkaramayan ben'in, öteki'nin varlık alanını nasıl ihlal edebileceği üzerinde durulur. Romandaki ben-öteki arasındaki ilişkinin temel eksenini belirleyen birbirine karşıt bu duygular eşliğinde ötekileştirilmeye direnen bir ben'in (Tokuç Ali'nin) trajedisi de anlatılır. Dolayısıyla romandaki ben-öteki ilişkisini, obje ilişkileri kuramının temelini atan Melanie Klein'ın görüşlerinden yola çıkarak incelemek uygundur.

3.3.3.1. Yıkıcı İtkilerin Hissi İfadesi: Haset

Melanie Klein'a göre ilişkilerin içleştirilmiş (internalized) imgelerine dönüştürülerek yaşanan insanlar arası ilişkiler,¹⁴² kişinin yaşamını yönlendirici duyguların oluşumuna da etki eder. Yıkıcı nitelikteki itkilerden kaynağını alan bu duyguların başında da “haset” gelir.¹⁴³ Haset, kendinde olması istenilen şeyin gerçekte başka birinde olmasının kabullenilemeyeşinden kaynaklanan olumsuz bir duygudur. Bu duygunun istenilen nesneyi sahibinden mahrum bırakmaya yönelecek kadar abartılması ise öteki'nin varlık alanına yapılan bir tecavüzdür.

¹⁴² Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yay., İst. 2003, s. 101.

¹⁴³ Klein, Melanie, *Haset ve Şükran*, (Çev.: Orhan Koçak, Yavuz Erten), Metis Yay., İst. 1999, s. 17.

Romanda Selim'in ilk çocukluk döneminde annesiyle olan ilişkisi üzerinde durulmaz. Dolayısıyla çocuğun memeyle kurduğu ilk ilişkiden yola çıkarak öne sürülen bu kuramın temellerine inmemiz mümkün değil. Ancak yine de Selim'deki kıskançlık duygularının iyi nesne ile kötü nesne arasındaki farkı yapamayacak kadar yoğunlaşması söz konusudur. Bu da demektir ki Selim, yaşamının gidişatını, “haset” duygusunun girdabı altına sokmuştur.

Selim'in ona kol kanat geren Tokuç ailesinin yanından sudan bir bahaneden ayrılmak istemesi, içindeki haset duygularının etkililiğine işaret eder. Onların yanında kendini fazlalık gibi hissetmesi, çok iyi anlaştıkları halde Tokuç Ali'den intikam alma arzusuna iter onu. Arzu ettiği tüm şeylere Tokuç Ali ve ailesi sahiptir. Toprak, hayvanlar, maddi güç, saygınlık... Selim'in görevi ise onların sahip olduklarının bekçiliğini yapmaktan başka bir şey değildir. Yine de Tokuç Ali ile güzel bir dostlukları vardır. Tokuç Ali, Selim'in kendisini bu konuda ezik hissetmemesi hususunda elinden geleni yapar. Ancak Tokuç Ali bu konuda ne kadar da titiz davransa, Selim'in yanlarından ayrılışını önleyemez. Çünkü Selim'deki arzuladığı şeylerin esas sahibinin bir başkasının oluşunun verdiği kızgınlık, Tokuç Ali'nin insancıl yaklaşımlarıyla bile söndürülecek gibi değildir.

Haset duygusu, bir başkasının ben'ini ötekileştirmek arzusunu da kapsayan bir duygudur. Selim'in Tokuç Ali'ye işkence ederek onu ötekileştirmeye çalışması, kaynağını yıkıcı itkilerin hissi ifadesi olan haset duygusundan alır. Selim, Ali'yi işkenceye uğratarak, onun varlığında simgelenen “kendilikten memnuniyet”ni de çekip almayı amaçlar. Ali'yi ağalığına, gücüne ters düşecek davranışlarda bulunmaya zorlar. Bu sebepten arkadaşına akıl almaz zulümler da bulunur. Ancak Ali, direnir;

“ Ulan ne gaddar olmuş bu Selim. Göbeğime kızgın yağ mı akıtacak? Altın falan olmadığını biliyor ama bilmediğim bir şeyden ötürü öç alıyor benden anlaşılan. Ne ola ki? Dayanabilecek miyim her şeye?”(C.,s. 9.)

Ali, işkenceye maruz kalsa da kendiliğinden vazgeçmemeye kararlıdır. Selim'in davranışındaki asıl sebebin ne olduğunu bildiğinden, hayatı pahasına da olsa ötekileştirdiğini, kendiliğinden vazgeçtiğini Selim'in görmesini istemez;

“Aklınca horlayacak beni; yalvartacak, olmadık bir yer söyletecek; sonra da adam değilmişsin deyip rahatlayacak. Tanrım, dostum düşman olmuş. Katlanabilecek miyim acıya?” (C., s. 10.)

Selim, Ali'nin ötekileştğini görerek ondan intikam alma isteğini yıllarca içinde hasetle büyüterek beslemiştir. Ancak Ali'nin sergilediği direniş, bu arzusundan mahrum bırakır onu. Çocuklukta kendisinin düştüğünü düşündüğü pozisyonlara Ali'yi de düşürmeye çalışır. Amacına ulaşamayınca da bile bile ölüme gider. Ali'nin uğradığı işkencenin sebebini bilmesi gibi, Selim de Ali'nin insanüstü direnişinin sebebini bilmektedir;

“İleride bir gün horlanışının öcünü almanın bir yolunu bulacaktı ondan onu da küçük düşürerek.(“ Öldürdüm ama horlayamadım...” (C., s.17.)

Ali'nin kendiliğini muhafaza etmeyi acı çekerek ölmeye tercih etmesi, Selim'i amacına ulaştırmaz. Haset duygusunun öngördüğü eylemler, erek dışı sonuçlanırsa kişi içindeki tüm haset duygusunu kendine yöneltebilir. Selim'in de öleceğini bile bile Yunan karakolunu basmasını da bu yönde düşünmemiz olasıdır.

3.3.3.2. Yapıcı İtkilerin Hissi İfadesi: Şükran

Ben ile öteki arasındaki ilişkinin niteliği, ben'in yapılanmasındaki en önemli faktördür. Eğer ben, iyi nesne üzerindeki hissiyatlarını sağlamlaştırabilirse yıkıcı itkiler gücünü yitirmeye başlar. Yapıcı itkilerin kuvveti de iyi nesneyle kurulan özdeşim oranında artar.

Selim, Esmâ ile birlikteliğinde iyi nesneyle karşılaşma imkânı bulmuştur. Onunla kurmaya çalıştığı özdeşlik de beraberinde şükran duygularını getirmiştir. Çevresindeki herkesin kendisine hürmet gösterdiği Esmâ, Selim'le evlenerek onun da bu hürmetten pay almasını sağlamıştır. Selim artık kabullenilen, köy halkına rahatça karışabilen bir birey olmuştur Esmâ sayesinde. Selim, içindeki yıkıcı itkilerini bir nebze de olsun susturan, başkasına zulmetme arzusunu dindiren bu kadına şükran duygusuyla bağlanır.

Selim'in çocukluk döneminde yaşayamadığı doyum ve memnuniyet hissini ona gecikmeli de olsa Esmâ tattırır. Bir de buna Esmâ'nın Selim'den yaşça bir hayli büyük

olması da eklenince Selim, bir yönden de Esma'yı anne yerine koyar. Zaten Selim'in Esma'dan başka kimsesi yoktur.

Esma, Selim'in hayal ötesi şeylere sahip olmasını sağlamıştır. Ayrıca okuma ve yazmayı öğretmiş, çevresine uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır. Köydekilerin Selim ile evlenmesi konusundaki uyarılarını dikkate almayıp onu kendine eş olarak görmüştür. Yani Selim'e güvenmiştir.

Güven duygusu, şükran duygusuyla direkt bağlantılı olan bir duygudur. İyi nesneden görülen güven, kişinin kendisiyle barışık olmasını, yaşamdan zevk alıp sevgiyle yaşama tutunabilmesini sağlar. Kişi ona bu olanağı veren iyi nesneye de şükran duyar. Selim, Esma'yı kaybettikten sonra ise kendine olan güvenini de kaybeder. Sanki bu hisleri Esma ile birlikte toprağa gömülmüştür. Gerçi köylüler Selim'i içlerine almışlardır. Ancak onların bu kabullenişlerini Esma sayesinde olduğundan Selim ne Esma'dan kalan mala mülkü ne de statüsünü benimser;

“Gene eski yaşamı başlamıştı. Her akşam meyhaneye gidiyor, gündüzleri kahvede pinekliyor, ara sıra da bağda çalışıyordu. Karısı öleli artık bağı falan önemsemediği yoktu. Bir gün Mehmet Ağa'nın evlenme öğütlerini dinlerken ‘Ne ev benim ne bağ; karımındı onlar; ölünce iğreti kaldım burada’ dedi. ‘Karının mirası onlar, başka kimsesi yoktu.’ ‘Olmaz, hakkım değil.’ Gene de bırakıp gitmiyordu.” (C., s. 53.)

Selim'in iyi nesneyle gecikmeli karşılaşması ve iyi nesneyi kısa bir süre zarfında yitirmesi, şükran duygusunun kökleşmemesine neden olur. Diğer bir ifadeyle Selim'deki şükran duygusu, büyük sarsıntıların üstesinden gelebilecek güçte değildir. Esma'dan öldükten sonra içinden kalan “şükran” kırıntılarıyla İttihat ve Terakkici olduğu gerekçesiyle köyden sürülen Nedim Bey için fazlasıyla üzüldür; bir çetenin başına geçerek, milletin bağımsızlığı için canını ortaya koyar. İçinde kalan şükran duygusunu bu yönde harcayıp tükettikten sonra da çocukluk arkadaşı Tokuç Ali'yle hesaplaşmanın yolunu arar.

İyi ve kötü arasındaki ayırımın yapılmasını olanaksız kılan “haset”in tam karşıt duygusu “şükran”dır. “Şükran”, bireyin toplumla, hayatla, çevresiyle uyumunu organize eden ve geliştiren olumlu bir duygudur. Ancak “şükran”ın ilk çocukluk döneminde edinilememiş olması, onu en ufak bir engele uğramışlıkta “haset”e dönüştürür. Üstelik

bu dönüşün daha yüksek yıkıcılıkta ve şiddette olması muhtemeldir. Selim'in Esma sayesinde yaşantısına dâhil olan “şükran” duygusunun olumlu yansılarını Esma'nın ölümüyle tamamen yitirilir. Hem iyi nesnenin hem de iyi nesneyle kurulan özdeşlik sonucu kazanılan kendiliğin kaybedilmesi, Selim içindeki “haset”i akıl almaz bir biçimde yoğunlaştırmıştır.

SONUÇ

İnsan, sahip olduğu düşünme, keşfetme, üretme, anlama yetilerinin karşılığını vermekle yükümlüdür. Bu yükümlülüğün altında ezilen bireyleri mercek altına alan Atılğan, romanlarında psikanalizimin sunduğu zengin materyallerden faydalanarak onların iç dünyalarını gözler önüne sermeyi amaçlar. “Ruhun analiz edilmesi” şeklinde tanımlayabileceğimiz psikanalizimin davranışların kökenine inmesi ve onları yorumlayabilmemiz için çeşitli neden-sonuç ilişkileri öne sürmesi, bu bağlamda Atılğan’ın kurgularının yapılanmasında ve desteklenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Atılğan, romanlarında insanın taşımak zorunda kaldığı yükümlülüklerin ve sorumlulukların varoluşsal bir yüke dönüşebileceğini ve bu dönüşümün aslında basit sayılabilecek nedenlere dayandığını ifade etmeye çalışır. Sağlam bir karakterin yapılanması için oidipal dönemin sağlıklı bir biçimde atlatılması gereğini üzerine basa basa vurgular. Çünkü olgun ben’in oluşumu, ilk çocukluk dönemindeki narsistik ihtiyaçların ne derece giderildiğiyle ilintilidir. Çocuğun bu büyülenmeci kendilik gereksinimleri, karşılık beklenmeden yapılan sevgi gösterilerinden ve aktarımlarından karşılanır. Dolayısıyla Atılğan’ın roman karakterlerinin varoluşlarını taşımakta bir hayli güçlük çeken tipler olması, onların gelişim evrelerini sağlıklı bir şekilde atlatamadığını bize gösterir. Roman kahramanlarının oidipal dönemdeki aldıkları yaralar, haldeki yaşantılarına şu şekillerde yansır;

- 1-) Davranışlar, id’in (ilkel benlik) öngördüğü ilkelere açık hale gelmiştir.
- 2-) Saplantılar, günlük yaşamı sekteye uğratabilecek derecede kuvvetlenmiştir.
- 3-) Cinsel davranış sapmaları, önu alınamayan bir gerilemenin göstergesidir.
- 4-) Bilinçaltı, zihni kolayca etkisi altına alabilen bir niteliğe sahiptir.
- 5-) Yaşamsever güdülerin önu, ölümsever güdüler tarafından tıkanmaktadır.

Atılğan, kendisinden normal davranışlar beklenebilecek bir insan olmanın koşulu olarak, onun ilk çocukluk dönemindeki gelişim evrelerini sağlıklı bir biçimde atlatabilmiş olmasını görür. Atılğan’a göre bir insan için yemek yemek, su içmek ne ise “sevgi” de odur. Sevgi, insanoğlunun birincil gereksinimlerinden biri olarak düşünülmelidir. Romanlarının ana temasını bu şekilde biçimlendiren Atılğan, birincil gereksinimlerinin karşılanıp karşılanmadığı önemszenmeksizin varoluşun gereklerinin yerine getirme zorunluluğuyla yüzleşmek durumunda kalan bir bireyin, nihayetinde

büyük bir açmazın içine gireceğini savunur. Birey, bu açmazın dev sütunları arasına sıkıştığından ve kurtulabilmek adına bir oraya bir buraya çarpıp durduğundan, toplumsallık vasfını taşıyabilecek gücünü yitirir. Çünkü olgun bir ben'e sahip olmak adına belirli bir potansiyel kazanamamışlık, toplumla iletişim kopukluğunun en önemli nedenidir.

Atılğan, oluşumuna bir türlü engel olunamayan davranışsal sapmaların çocukluk dönemiyle alakalı olduğunu ve bu durumun insanın kendini bulmasında büyük bir engel teşkil ettiğini saptar. Benliklerini bulma arayışında olan roman karakterleri, bilinçaltında giderek yükselen -id'den gelen- sesleri susturamaz; dolayısıyla da "ben"i bulmak adına verilen çabaları sonuçsuz kalır. Atılğan, buna sebep olarak geç kalmışlığı görür. O, yetişkinlikte ben'ini arama talihsizliğine düşmüş karakterlerin ruhsal durumlarını incelerken şu çıkarımlarda bulunur;

1-) Narsistik yaralanmışlık, ya kişiyi kendi ben'inden tiksindirir ya da kendi ben'i haricindeki diğer ben'lerden tiksindirir.

2-) Ben'e duyulan tiksінçlik, bireyde gerileme iştıyakı uyanır.

3-) Regresyona kapılan ben, "şimdi ve burada" yaşayabilme olanaklarını yitirir.

4-) An'dan kopan bilinç, yaşamı ve varoluşu zamanla daha saçma görmeye başlar.

5-) Yaşamın ve varoluşun saçmalaşması, bireyi çeşitli çapraşıklıkların içine sürükler.

6-) Uyarıcı akınlara uğrayan cisimleşmemiş "ben", giderek daha da parçalanır.

Atılğan, romanlarına ideolojik düşüncelerini yansıtmaktan sakınan bir yazardır. Daha doğru bir ifadeyle romanlarını, ideolojik düşüncelerin dar kalıplarına sokmak istemez. Kim olursa olsun herkesin, insan tekini önemsemesi gerektiğini haykırır. Bireyin topluma karşı olan sorumluluklarından çok toplumun bireye karşı sorumlu olduğunu düşünür. Bu bağlamda "öteki"nin ben tarafından tanımlanan konumunu oldukça önemser. Çünkü bireyin ötekiyle olan ilişkisi/ilişkisizliği, niteliksel olarak "ben" bulma arayışındaki bireye direkt etki etmektedir.

Ötekiyle uyum sağlanamaması, öteki'nin haddinden fazla bireyin yaşamında etkili olması anlamına gelir. Bu vargı, ilk bakışta bir çelişki gibi görülebilir. Ancak asli görevi ben'in potansiyel gücünü keşfetmesini sağlamak olan öteki'nin bu görevini tam

manasıyla yerine getirememesi, öteki'nin yanlış değerlendirilmesine yol açar ve ben, düşünsel bir kaosun girdabına girer. Ona kimin, ne yönde bir gelişme kazandırması gerektiğine karar veremez. Ayırt etme ve eleme yeteneğini edinemediği için de “öteki”, ben'i tanımlayan bir değer olmaktan çok, potansiyel bir tehlikeye dönüşür. Bu dönüşümün sebepleri, Atılğan'ın roman karakterleri aracılığıyla şu şekilde sıralanır;

1-) Oidipal dönemde alınan hasarlar, çocuğun imgesel düzlemde simgesel düzleme geçmesini engeller.

2-) Bir kavram kargaşası içine düşen çocuk, öteki'nin konumuyla kendi konumunu birbirine karıştırır.

3-) “Özdeşim kurma” mekanizmasının abartılmasıyla benlik, bir başkasının benliğinde eriyerek niteliksel bozulmaya uğrar.

4-) Yapıcı itkilerden çok yıkıcı itkilerin birey üzerinde egemen olması, ben'i “öteki”ni yok etmeye programlandırarak şekilde yapılandırabilir.

Bir başkasını anlayabilmenin, insanın kendini tanıyabilmesi yolunda atılan en büyük adım olduğunu düşünen Atılğan, bireyin kendine ve topluma karşı olan sorumluluklarını bir yaşama refleksi olarak kabul eder. Bu refleksin niteliğinin ise bireyin bilinçaltı ve bilinçdışıyla doğrudan alakalı olduğu gerçeğinden yola çıkarak da yaşamın derinliklerindeki gizlere inmeye çalışır. Ayrıntıların elle tutulur, gözle görülür verilerden daha önemli olduğuna vurgu yapışı, romanlarını kişisel düzlemde simgesel düzleme taşır ve böylelikle Atılğan, okuyucusunu hayatın vasat zekâyâ kendini kapatan yönünü bulmaya davet eder.

Atılğan, geniş bir perspektifle ele aldığı insan tekini yazarlık hüneriyle birleştirerek anlatırken fark ettirmeden bize insani sorumluluklarımızı haykırır. Atılğan, esasen “psikoz” olarak nitelendirilebilecek biriyle bile kolektif bir bilinçdışının paylaşıldığı gerçeğiyle yüzleşmemizi ister. Sevgisiz bırakılmışlığın, insanı büyük bunalımlara sürükleyen en önemli unsur olduğu üzerinde ısrarla duran Atılğan, psikolojik tahlillerinin sarsıcılığıyla dikkati çeker. Bu sebepten Atılğan'ın romanlarının psikanalitik incelemeye tabi tutulması, onun yazar ve insani kimliğinin daha çok anlaşılması demektir.

Atılğan, eyleme dayalı olay örgüsünü işlemekten çok karakterlerin iç dünyasını, en ince detaylarına ininceye dek vermeyi amaçlar. Bunu yaparken de geleneksel Türk

anlatı geleneğinden ayrılarak, kendisine has bir anlatı biçimi geliştirir. Bu anlatı biçimi de daha çok okumaktan büyük zevk aldığı Batı yazarlarından beslenir. Özellikle kullandığı bilinç akışı, iç konuşma, geriye dönüş teknikleri ile karakterlerin psikik yönlerinin açığa çıkarılmasını sağlar. Anayurt Oteli romanında Zebercet'in giderek bozulan ruh halini, noktalama işaretlerini kullanmayarak gözler önüne serer. Bununla yaşamsal kaygısı son haddine varmış bir bireyin ne kadar uzak çağrışımlar yapabileceğini göstermek istemesinin yanı sıra; bireyin kendisi için saçmalaşan, hiçbir umut ışığı kalmayan yaşamında başkalarınca konmuş yasaların, kuralların hiçbir önemi olmadığını vurgulamak ister. Tıpkı roman kahramanı Zebercet'in ölmek için ecelinin gelmesini beklemeyi reddetmesi gibi yazar da dilbilgisi kurallarını reddederek Zebercet'e destek çıkar.

Son olarak Atılğan'ın insan kimliğini her şeyden üstün tutan bir yanının olması sebebiyle son derece çarpıcı psikolojik tahlillerde bulunan bir yazar olduğunu belirtmek istiyorum. Çetin yaşamındaki karşılaştığı onulmaz acıları yazarlık hüneriyle birleştirip yüceltmesi, hem ben'ini parçalanmaktan korumak hem de başkalarına zarar vermeyi önlemek adıdır.

KAYNAKÇA

- Açık Oturum, (Salim Şengil, Fethi Naci, Can Yücel, Sunullah Arısoy, İlhan Başgöz), Dost Dergisi, Mayıs 1959; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, İletişim yay., İst. 1992.
- Adler, Alfred, *Yaşama Sanatı*; (Çev: Kamuran Şipal), Say Yay., İst. 1996.
- Aksan, Doğan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yay., Ank.1999.
- _____, *Her Yönüyle Dil*, Türk Dil Kurumu Yay., Cilt 1, Ank. 2002.
- Aktaş, Şerif, *Edebiyatta Üslup ve Problemleri Üzerine*, Akçağ Yay., Ank.1998.
- _____, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yay., 3. baskı, Ank. 1998.
- Alper, Yusuf, *Psikanaliz ve Aşk*, Çizgi Yay., İst. 2003.
- Andak, Selmi, “Yunus Nadi Roman Mükâfatı İkincisi”, *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1958; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Atılgan, Serpil, “Hüzünlü Bir Sevgi Ustası”, *Yusuf Atılgan'a Armağan*, İletişim yay., İst. 1992.
- Atılgan, Yusuf, “Kendileri ve Kentleri / Manisa” *Sanat Olayı*, sayı 6, Haziran 1981; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- _____, “Oğlu Mehmet Hamdi’yi Anlatıyor”, *Hürriyet*, 8 Ekim 1990; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- _____, *Canistan*, Yapı Kredi Yay., 2. baskı, İst. 2001.
- _____, *Anayurt Otel*, Yapı Kredi Yay., İst. 2003.
- _____, *Aylak Adam*, Yapı Kredi Yay., 10.baskı., İst. 2004.
- Arslanoğlu, Arsev Ayşen, “*Halit Ziya Uşaklıgil’in Romanlarında Aşk ve Nesne İlişkileri*”, (Bilkent Ün. Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksel Lisans Tezi), Ank. 2002.
- Balabanlılar, Mürşit, “Anayurt Otel’inin Yazarı Yusuf Atılgan’ın Yöneldiği Üç Tema: Hapis, İntihar ve İşkence”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1987; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- _____, “Yazarlığım İnsanlığımdan Sonra Gelir”, *Yayın Dünyasında Çerçeve*, S.: 51, Aralık 1989; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Başar, Kürşat, “Bir Öncünün Ardından”, *Güneş*, 11 Ekim 1989.
- Bek, Kemal, “Anayurt Otel’nde Zebercet’in İkilemi”, *Türk Dili Dergisi*, S.: 26, Eylül/Ekim 1991; *Yusuf Atılgan'a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.

- Buran, Ahmet, “Dil ve Edebiyat” ; *Küllîye Dergisi*, Ocak 2002.
- Camus, Albert, *Yabancı*, (Çev.Vedat Günyol), Can Yay., İst. 2003.
- Can, Şefik, *Yunan Mitolojisi*, İnkılâp Yay., 6. baskı. İst.
- Cengiz, Metin, “Yusuf Atılgan: Sevgi Yazdıklarımın Temel Eksenidir.”, *Gölge Adam*, 9 Ağustos 1988; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Cömert, Bedrettin, “Yazık Oldu Zebercet Efendiye”, *Yansıma*, Sayı 35, Kasım 1974; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Çotuksöken, Yusuf, “Aylaklığı, Yalnızlığı ve Güzelliği Seven Adam”, (Yusuf Atılgan’la Anılar), *Kitap-lık*, S. 41, Mayıs- Haziran 2000.
- Durbaş, Refik, “Aylaklık En Zor İş Ona Göre”, *Cumhuriyet Dergi*, S.102, 7 Şubat1988; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Eliade, Mircea, *Mitlerin Özellikleri*, (Çev.:Sema Rifat), OM Yay., İst. 2001.
- Ertop, Konur, “Ayrıntı Ustası Bir Gözlemci: Yusuf Atılgan”, *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1989, S.108; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Ewing, Katherine Pratt, “Özne, Arzu ve Farkına Varış”, (Çev.: Seval Yılmaz, Kemal Sayar), *Sufi Psikolojisi*, İnsan Yay., İst. 2000.
- Freud, Anna, *Anne Babalar ve Öğretmenler İçin Psikanaliz*, (Çev: Nadir Aslan), Yeni Zamanlar yay., İst.
- Freud, Sigmund, *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bir Bakış*; (Çev.: Kamuran Şipal), Cem Yay., İst. 1996.
- _____, *Psikanaliz ve Uygulama*, (Çev.: Muammer Sencer), Say Yay., İst. 1996.
- _____, *Psikanaliz Üzerine*, (Çev.: Kamuran Şipal), Cem Yay., 2. baskı, İst. 2000.
- _____, *Haz İlkesinin ötesinde Ben ve İd*, (Çev. Ali Babaoğlu), Metis Yay., İst. 2001.
- _____, *Cinsiyet Üzerine*, Say Yay., 11. baskı, İst. 2002.
- Fordham, Frieda, *Jung Psikolojisi*; (Çev.: Aslan Yalçiner), Say Yay., 5. baskı, İst. 2001.
- Geçtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yay., İst. 2003.

- Gökeri, A.İ., *Arketiplere Dayanan Yeni Bir İnceleme Yöntemi Tanıtılarak İngiliz ve Türk Edebiyatında Bazı Romans ve Epik Niteliğinde Yapıtlara Uygulanması*, (Ankara Üniv., Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ank.1979.
- Görel, R., “Yusuf Atılgan Anlatıyor”, *Varlık*, 15 Haziran 1959; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Guntrip, Harry, *Şizoid Görüngü Nesne İlişkileri ve Kendilik*, (Çev.:İpek Babacan), Metis Yay., İst., 2003.
- Gusdrof, Georges, *İnsan ve Tanrı*, (Çev.: Zeki Özcan), Alfa Yay., İst. 2000.
- Güleç, Cengiz, “Anayurt Otel: Zebercet’in Dünyası”, *Varlık*, Şubat 1992; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Gültekin, Mücahit, “İnsana Karşı Çıkış ve Anayurt Otel”, *Yansıma*, sayı 29, Mayıs 1974; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Gündoğan, Ali Osman, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, Birey Yay., 2. baskı, İst. 1997.
- Güngör, Erol, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Yay., İst. 2000.
- Hartmann, Heinz, *Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu*, (Çev.: Banu Büyükkal), Metis Yay., İst. 2004.
- Işın, Ekrem, “Gündelik Yaşamın Eleştirisi”, *Tan Seçki*, Eylül, 1982; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- İleri, Selim, “Bir Roman-Bir Eleştirmen”, *Yeni Ortam*, 10 Ocak 1974; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Jacobson, Edith, *Kendilik ve Nesne Dünyası*, (Çev.: Selim Yazgan), Metis Yay., İst. 2004.
- Jameson, Fredric, “Lacan’da İmgesel ve Simgesel: Marksizm, Psikanalitik Eleştiri ve Özne Sorunu” (Çev.: Nesrin Tura), *Yale French Studies*/1977; Tura, Saffet Murat, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., İst. 1996.
- Jung, Carl Gustav, *Analitik Psikolojinin Temel ilkeleri*, (Çev.: Kamuran Şipal), Cem Yay., İst. 1998.
- Karacanlar, Yusuf Kenan, “Bir Roman: Yusuf Atılgan”, *Yeni Ufuklar*, S.245, Şubat 1974; *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Kierkegaard, Sören, *Kaygı Kavramı*, (Çev.: Türker Armaner), İş Bankası Kültür Yay., İst. 2003.

- _____, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, (Çev.:M.Mukadder Yakupoğlu,) Doğu Batı Yay., İst.
- Kohut, Heinz, *Kendiliğin Çözümlemesi*, (Çev.: Cem Atbaşoğlu, Banu Büyükkal, Cüneyt İşcan) Metis Yay. İst. 1998.
- _____, *Kendiliğin Yeniden Yapılanması*, (Çev.: Oğuz Cebeci), Metis Yay., İst.1998.
- Kolcu, Ali İhsan, *Yusuf Atılğan'ın Roman Dünyası*, Toroslu Kitaplığı, İst. 2003.
- Korkmaz, Ramazan, *İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*, Akçağ Yay., Ank. 2002.
- _____, “Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler”; *Scholarly Dept and Accuracy a Festschrift to Lars Johanson, (Lars Johanson Armağanı)*, Grafiker Yay, Ank. 2002.
- _____, “Yurtsuzluk İtkisi ve Anayurt Otel”, (Yayımlanmamış Makale).
- Krishnamurti, Jiddu, *Özgürlük Üzerine*, (Çev.: Nurgül Demirdöven), Ayna Yay., İst., 2001.
- Lacan, Jacques, “Özne-Ben'in İşlevinin Oluşturucusu Olarak Ayna Evresi” (Çev. Nilüfer Kuyaş), *Yazko Felsefe Yazıları Dizisi*, 1, Ağustos 1982; Tura, Saffet Murat, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., İst. 1996.
- Laing, Roland D., *Bölünmüş Benlik*, (Çev: Ergun Akça) Mitos Yay., İst.1993.
- Mutluay, Rauf, “Bir Roman Başarısı”, *Cumhuriyet*, 20 Aralık 1973; *Yusuf Atılğan'a Armağan*, İletişim Yay., İst.1992.
- Moran, Berna, *Türk Edebiyatı'na Eleştirel Bir Bakış*, İletişim Yay., 5. baskı, İst. 1997.
- Onart, Ülkü, “Bir İletişim Çıkmazı Zebercet”, *Yazı*, 1978/2; *Yusuf Atılğan'a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Ornstein, Robert E., *Yeni Bir Psikoloji (Doğu ve Batı Psikolojilerinin Çağdaş Bir Sentezi)*; (Çev.Erol Göka, Feray Işık), İnsan Yay., İst. 1990.
- Özcan, Tarık, “Romanda Sosyal Ortam”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, Temmuz 2000.
- Özkırımlı, Atilla, “Yabancılaşmanın ve Yalnızlığın Romancısı”, *Sabah*, 17 Ekim 1989; *Yusuf Atılğan'a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Rousseau, Jean Jack, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, (Çev.: Rasih Nuri İleri), Say Yay., İst. 2002.

- Siegel, Allen / Siegel, Renee, “Kendillik Psikolojisi ve Saldırganlık”, Çeviri: Nafi Mitrani, Çözümleme: Nil Cörüt/Melis Tanık, 25/26/27 Ocak 2003; [http:// www.icgoru.com/ makale/ kendillikpsikolojisiyesaldirganlik.shtml](http://www.icgoru.com/makale/kendillikpsikolojisiyesaldirganlik.shtml)
- Sönmez, Veysel, *Eğitim Felsefesi*, Adım Yay., Ank. 1993.
- Şahan, Halil, “Yabancılaşmanın Romanı”, *Türk Dili*, Haziran, 1975; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, İletişim Yay., İst.1992.
- Tura, Saffet Murat, *Şeyh ve Arzu*, Metis Yay., İst. 2002.
- _____, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., İst., 1996.
- _____, *Günümüzde Psikoterapi*, Metis Yay., İst. 2005.
- Turan, Güven, “Kitaplar ve Yusuf Atılğan”; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Ünlü, Mahir, “Yusuf Atılğan’la Son Konuşma”, *Milliyet Sanat Dergisi*, S.227, 1 Kasım 1989; *Yusuf Atılğan’a Armağan*. İletişim Yay., İst. 1992.
- Welldon, Estella V., *Anne: Melek mi Yosma mı ?*, (Çev.: Selma Kunt Akbaş, Can Kurultay), Ayrıntı Yay., İst. 2001.
- Yüksel, Turan “Yusuf Atılğan’ın Özgeçmiş Belgeseli”; *Yusuf Atılğan’a Armağan*, İletişim Yay., İst. 1992.
- Yalom, İrvin D., *Nietzsche Ağladığında*, (Çev.:Ali Babacan), Ayrıntı Yay., İst. 2001.
- _____, *Varoluşçu Psikiyatri*, (Çev.:Zeliha İyidoğan Babayiğit), Kabalıcı Yay., İst. 2001.
- Sufi Psikolojisi*, Yayına hazırlayan: Kemal Sayar, İnsan Yay., İst. 2000.
- Yusuf Atılğan’a Armağan*, Yayına hazırlayanlar: Eray Canberk, Aydın Hatipoğlu, Turan Yüksel, Yusuf Çotuksöken, M.Sabri Koz; İletişim Yay., İst. 1992.

EKLER

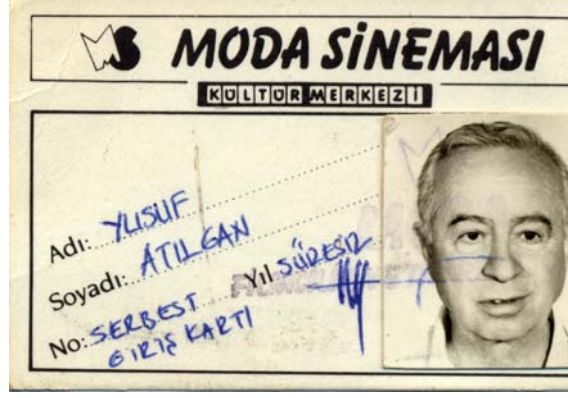
Ek-1: Yusuf Atılgan İle İlgili Fotoğraflar

Nikâh defterine imza atarken

Ankara Altınnal'daki düğün töreninden

Sinema tutkunu Yusuf Atılgan

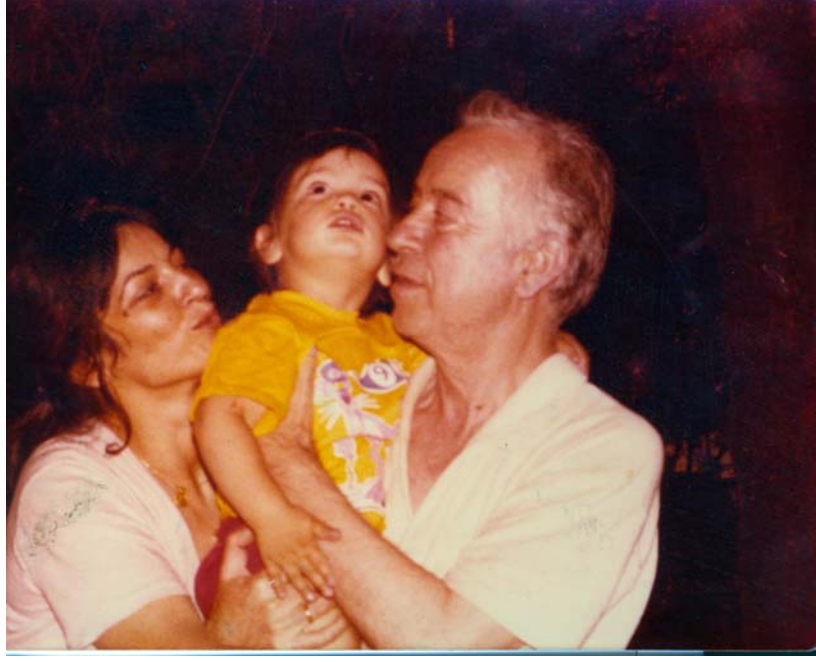
Ölümünden sonra memleketinde kurulan Halk Kitaplığı açılış töreni

Lokantada, eşi Serpil'le, İstanbul

Evinde, eşi Serpil'le, İstanbul

Oğlu Mehmet ve eşi Serpil ile birlikte

Eşi Serpil Atılgan

Ek-2: Yusuf Atılgan'ın el yazısından örnekler:

18 Kasım - 87

" Benim yazma tutukluğum hâlâ sürüyor; arada zorla yazdıkları -
nı da beğenmeyip atıyorum. "

6 Mart - 80

" Çalışmayla, okumayla geçiyor
günler; keyfim yerinde. Bir sıkın -
tım vakit bulup yazmamak.
Sanıyorum yakında geceleri üç sa -
atlik bir vaktim olacak ve
çalışabileceğim. "

Perşembe

" Hafta başında romanım
(Canıstan) üstünde çalışmaya
başlayacağım. Bu koşullar al -
tında sürdürebilirim işi. Mi -
zauma uymayan değişik bir
ortamda da yazabilirim mora -
lin düzelecek. "

27.01-84

"Tek izümtüm hâlâ yazma
havasına girememem. Kwame
almadan Kafka'nın "Kısa dü-
zeni" dediği zoraki çalışma yön-
temini uygulamak da istemi-
yorum. Neyse, bu da geçer sanırım.

7. 1. 81

"Oğluma masala gelince; 'Oğ-
lum Mehmet'e Yeryüzünü Düzen
diye uzun bir masal-öykü düşü-
müyorum ama bakaalım ne za-
man yazılır."

(Tarihî)

Çarşamba

"Eviniz iyi isiyor; bu de
yazacak vaktin olsa keyfine
diyecek yok."

Salı

8. Tem. 80

"Nanna söyle, bu sıralar
öykü falan yazdığım yok. Ne
vaktin var ne de yazma kı-
vanca. Ehnek parasıyla sanat
bu yerde - benim için - yürü-
müyor anlaşılan. Daha ge-
miş, bu eve çıkarsak, bu ça-
loma adam olursa yazaram sa-
mıyorum."

Mayıs - 85

"Yazdığım roman da ağır ağır
ilerliyor. Çünkü bu sayfa yazdığım da
'iyi' oluyor. Arada pek de

gerçekleşecek konuşmalar da yazıyorum
ama bunlar bu esit hane merkezlerim
dün atıyorum; Bitirince bu daha
"ve gözler geçireyim. Bimobil
20 dakikası
sabit ol-
muşdur sam
yorum

Pazar

"Gene de her fırsatta yazmayı sürdürüyorum. İlk iki cildimin tamamlanmasına az kaldı. Bu olunca köye gelmek niyetindeyim; Alihan'ın yazdıklarını daktilo edeceğini söylemişti, ona vereceğim.

ÖZGEÇMİŞ

Arzu Özdemir, 1979'da Elazığ'da doğdu. İlköğrenimini Turhal Şeker İlkokulu ve Turhal Anadolu Lisesi'nde, orta öğrenimini Afyon Kocatepe Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 1997 yılında İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. Doç. Dr. Songül Taş yönetiminde “*Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'ndaki Karakterlerin Psikolojik İncelenmesi*” konulu bitirme tezi hazırladı. 2001 yılında bu bölümden mezun oldu. Bir yıl sonra Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisans programına başladı.